છે, કોઇ બીજાના દ્રવ્ય, પ્રદેશ, પરિણતિ અને શક્તિથી નથી. પદાર્થ હરેક સમયે પરિણમન કર્યા કરે છે. જે પરિણમન છે તેને પર્યાય કહે છે, જે શક્તિનું પરિણમન છે તેને ગુણ કહે છે. અને એકજ સ્થળે રહેનારા સર્વ ગુણોનો જે અભિન્ન આધાર છે તેને પદાર્થ અથવા દ્રવ્ય કહે છે. ઉપર કહેલા સર્વ પદાર્થોમાં નિર્વિવાદપણે આ લક્ષણ હોય છે.

આ સર્વ પદાર્થોમાં જીવ પણ દ્રવ્ય છે અને તે અનંતા અનંત છે. દરેક જીવમાં અનંત શક્તિ રહેલી છે. શક્તિને ગુણ કહે છે. અહિંયાં એ નિશ્ચય કરવો જોઇએ કે પ્રત્યેક જીવમાં અનંત ગુણ છે. એ બધા ગુણોમાં ત્રણ પ્રધાન ગુણોનું અહિં વર્ણન કર્યું છે – દર્શન (શ્રદ્ધા), જ્ઞાન અને ચારિત્ર, તે ગુણો પૈકી જ્ઞાન ગુણનો વિકાર નથી થતો. પરંતુ જ્ઞાનનું ઓછું થવું-વધારે થવું-પૂર્ણ પણે થવું એ દશાઓ થાય છે. મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીના [illegible] અને [illegible] ત્રણે જ્ઞાનના કુમતિ, કુશ્રુત અને કુઅવધિ એ ત્રણ અપ્રશસ્ત (બુરા) પ્રકાર [illegible] [illegible] છે. [illegible] દર્શન અને ચારિત્ર ગુણમાં [illegible] પરિણમે છે

છે—મંદ વિકાર પણ થાય છે કદી (કોઈ વખત) દર્શનનું શુદ્ધ પરિણમન થાય છે અને ચારિત્રનો વિશેષ વિકાર થાય છે, અથવા મંદ વિકાર થાય છે. કોઈ વખત દર્શન ચારિત્ર બંન્નેના શુદ્ધ પરિણામ થઇ જાય છે. આ વિગેરે વિશેષતાઓને લીધે ગુણોના વિધવિધ પ્રકારના પરિણામો થઇ જાય છે. આ ગુણોના આ સર્વ પરિણામોને વિધવિધ પ્રકારનાં સ્થાનીય પરિણામો કહે છે, જેમને 'ગુણસ્થાન' શબ્દની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે.

આ ગુણસ્થાનો અગણિત છે, તો પણ તેમને સમજાવવા માટે આ પરિણામોનો કોઇ અપેક્ષાથી સમસ્ત ભાવોનો સંગ્રહ કરીને સર્વજ્ઞ પરંપરાથી વીતરાગી મહર્ષિઓએ તેમને ૧૪ પ્રકારના બતાવ્યા છે. આ ગુણસ્થાનોના વિષયના સિદ્ધાંતોથી અપરિચિત બંધુઓને પણ આ ગુણસ્થાન વિષયનું જ્ઞાન થાય એ ભાવના ધ્યાનમાં રાખી બંધુઓ પોતાના ઉપયોગને દુરૂપયોગથી બચાવે તે માટે આ યત્ન છે. આમાં તેઓ કઠીનતા અનુભવી આ વિષયથી વિમુખ ન થઈ જાય તે કારણથી આ વિષયનું સંક્ષેપમાં જ વર્ણન કરવામાં આવશે.

ગુણસ્થાન

મોહ અને યોગના નિમિત્તથી આત્માના દર્શન અને ચારિત્ર ગુણમાં થવાવાળી અવસ્થાઓને ગુણસ્થાન કહે છે.

આ ગુણ સ્થાનોમાં કોઇ તો મોહના ઉદયથી થાય છે
કોઇ મોહના ઉપશમથી થાય છે, કોઈ મોહના ક્ષયોપશમ
તથા કોઇ મોહના ક્ષયથી થાય છે તથા કોઇ મોહ
અપેક્ષા વગર તથા કોઇ યોગના હોવાપણાને લીધે ત
કોઈ યોગના અભાવથી થાય છે. આ બધા પ્રકારોને નિમિ
કોઇ છે. હવે કોઇ વખત નિમિત્ત હોવાને કારણે (સદ્‌ભા
રૂપ) હોય છે, અને કોઈ વખત નિમિત્ત વિના (અભાવરૂ
હોય છે. અર્થાત્ કોઇ વખત નિમિત્ત કારણ અસ્તિત્વ
હોય છે અને કોઇ વખત નિમિત્ત કારણ અસ્તિત્વમાં હો
નથી. ગુણસ્થાન ૧૪ આ પ્રમાણે છે:— (૧) મિથ્યા
(૨) સાસાદન સમ્યક્ત્વ (૩) સમ્યગ્મિથ્યાત્વ (૪) અવિર
સમ્યક્ત્વ (૫) દેશવિરત (૬) પ્રમત્તવિરત (૭) અપ્રમત્
વિરત (૮) અપૂર્વકરણ (૯) અનિવૃત્તિકરણ (૧૦) સૂક્ષ
સાંપરાય (૧૧) ઉપશાન્તકષાય (૧૨) ક્ષીણકષાય (૧
સયોગકેવલી (૧૪) અયોગકેવલી. આમાં ઉપશમ શ્રે
[illegible] ચઢવાવાળા સાધુઓના પરિણામોનાં નામ
અપૂર્વકરણ, અનિવૃત્તિકરણ, સૂક્ષ્મ સાંપરાય છે.
[illegible] શ્રેણિ ચઢવાવાળા સાધુઓના પરિણામોનાં ના

થવાવાળા ભાવને ઔદયિકભાવ કહે છે. કર્મોના ઉપશમથી થવાવાળા ભાવને ઔપશમિક ભાવ કહે છે. કર્મોના ક્ષયોપશમથી થવાવાળા ભાવને ક્ષયોપશમિક ભાવ કહે છે, અને કર્મોના ઉદય, ઉપશમ, ક્ષય, ક્ષયોપશમની અપેક્ષા વિના જે ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે ભાવને પારિણામિકભાવ કહે છે. આ ભાવોના સહચારીપણાને લીધે આત્માની પણ ગુણ સંજ્ઞા હોય છે. ઉપર જણાવેલા ગુણસ્થાનોમાં આ ભાવ છે.

આ ગુણસ્થાનોના યોગથી આત્માનાં પૂરાં નામ આ પ્રમાણે થાય છેઃ—(૧) મિથ્યાદૃષ્ટિ, (૨) સાસાદન સમ્યગ્ દૃષ્ટિ, (૩) સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ, (૪) અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ, (૫) સંયતાસંયત, (૬) પ્રમત્તસંયત, (૭) અપ્રમત્તસંયત, (૮) અપૂર્વકરણ પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત ઉપશમક તથા અપૂર્વકરણ પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત ક્ષપક, (૯) અનિવૃત્તિ કરણબાદર સામ્પ-રાયિક પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત ઉપશમક તથા અનિવૃત્તિબાદર સામ્પરાયિક પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત ક્ષપક, (૧૦) સૂક્ષ્મ સામ્પ-રાયિક પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત ઉપશમક તથા સૂક્ષ્મ સામ્પરાયિક પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત ક્ષપક, (૧૧) ઉપશાન્ત કષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ, (૧૨) ક્ષીણ કષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ, (૧૩) ગોગ કેવલી, (૧૪) અયોગ કેવલી.

હવે આ ગુણસ્થાનોનું તથા તે તે ગુણસ્થાનવર્તી યાને ગુણસ્થાનમાં પ્રવર્તતા આત્માઓનું ક્રમ પ્રમાણે વિવરણ કરીશું. તેમાં પ્રથમ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનને કહેવામાં આવે છે.

૧. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન

મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ નામના દર્શન મોહનીય કર્મના ઉદયથી વસ્તુ સ્વરૂપનું યથાર્થ શ્રદ્ધાન ન હોવું તેને મિથ્યાત્વ કહે છે. મિથ્યાત્વના અસંખ્યાત લોક પ્રમાણુ ભેદ છે તો પણ કોઇ સમાન જાતિની અપેક્ષાથી વીતરાગી મહર્ષિઓએ સંગ્રહ કરીને તેના પાંચ ભેદ કહ્યા છેઃ—

(૧) એકાન્ત મિથ્યાત્વ, (૨) સાંશયિક મિથ્યાત્વ, (૩) વિપરિત મિથ્યાત્વ, (૪) વૈનયિક મિથ્યાત્વ, (૫) અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ. (૧) અનંતધર્મોવાળી વસ્તુના બીજા ભાવો છોડી દઇને કોઈ એક ધર્મની (ભાવની) શ્રદ્ધા કરવી તેને એકાન્ત મિથ્યાત્વ કહે છે. (૨) વસ્તુસ્વરૂપમાં સંશય કરવો તેને સાંશયિક મિથ્યાત્વ કહે છે. (૩) વસ્તુનું જે સ્વરૂપ હોય તેનાથી વિપરીત (ઉલટો) વિશ્વાસ (શ્રદ્ધા) કરવો તેને વિપરીત મિથ્યાત્વ કહે છે. (૪) દેવ અને કુદેવ, શાસ્ત્ર (સાચાં) અને કુશાસ્ત્ર ગુરૂ (સાચા) અને કુગુરૂ વિગેરે બધાંને એક સરખા સમજીને વિનય તથા શ્રદ્ધાન કરવું તે વૈનયિક મિથ્યાત્વ છે. (૫) હિત અહિતના વિવેકના અભાવને અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ કહે છે

વૈનયિકમિથ્યાત્વ, વિપરીત મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ-વાળા જીવ એક બીજાથી અધિક–અધિક છે. એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય. અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોમાં અજ્ઞાન મિથ્યાત્વની વિશેષતા છે. સૈની (સંજ્ઞી) પંચેન્દ્રિય જીવોમાં પાંચેનીય વિશેષતા હોઈ શકે છે. ઉપયોગમાં એક સમયમાં એક મિથ્યાત્વ રહે છે. મિથ્યાત્વમાં કેટલાંક ઉદાહરણ આ પ્રકારે છેઃ—

આપણાથી સર્વથા ભિન્ન ધન, મકાન, પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી વિગેરેને પોતાનાં સમજવાં એ મિથ્યાત્વ છે, કારણ કે પદાર્થનું જેવું સ્વરૂપ છે તેવો વિશ્વાસ ન થયો.

શરીરનું સ્વરૂપ જીવોથી બિલકુલ જુદું છે તો પણ શરીરને જીવ સમજવું મિથ્યાત્વ છે, કારણ કે પદાર્થનું જેવું સ્વરૂપ છે તેવો વિશ્વાસ ન થયો.

ક્રોધ વિગેરે કષાયો જીવસ્વરૂપ નથી પરંતુ ક્ષણિક વિકાર છે, તેમને પોતાનું સ્વરૂપ સમજવું મિથ્યાત્વ છે, કારણ કે પદાર્થનું જેવું સ્વરૂપ છે તેવો વિશ્વાસ ન થયો.

વિકાર તથા અવિકાર બધી અવસ્થાઓ છે, તેમને જીવ વસ્તુ માનવી (સમજવી) મિથ્યાત્વ છે, કારણ કે પદાર્થનું જેવું સ્વરૂપ છે તેવા સ્વરૂપનો વિશ્વાસ ન થયો.

ખોટા દેવ, ખોટાં શાસ્ત્ર, ખોટા ગુરૂની સેવા કરવી,

દેવી, હોળી વિગેરેની પૂજા કરવી મિથ્યાત્વ છે કારણ કે પદાર્થનું જેવું સ્વરૂપ છે તેવા સ્વરૂપનો વિશ્વાસ ન થશે. આ પ્રમાણે અન્ય પ્રકારના બધા જે ભાવો આત્માથી ભિન્ન [જુદા] છે. તેમાં રૂચિ, પ્રતીતિ [વિશ્વાસ], તેમાં પોતાનું હિત છે તેવી બુદ્ધિ કરવી તે સર્વ મિથ્યાત્વ છે.

જેમનામાં મિથ્યાત્વ જોવામાં આવે છે તેઓને મિથ્યા દ્રષ્ટિ કહે છે. મિથ્યા દ્રષ્ટિ જીવોનું વિશેષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે વિસ્તાર પૂર્વક મિથ્યા દ્રષ્ટિઓના કેટલા પ્રકાર કહીએ છીએ.

અનંત મિથ્યાદ્રષ્ટિઃ—

જેને હજુ સુધી કદી સમ્યગ્દર્શન થયું ન અને ન તો કદી ભવિષ્યમાં સમ્યગ્દર્શન થશે તે અનંત મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. તેમનામાં અનંતાનુબંધી ક્રો[illegible] [illegible], મિથ્યાત્વ આ સમ્યક્ત્વ [illegible] [illegible]) ૫ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે [illegible] પ્રકૃતિઓ સત્તામાં છે. [illegible] પ્રકૃતિઓની સત્તા [illegible]

[illegible]

ાદિ અનંત મિથ્યાદૃષ્ટિ કોઈ હોતો જ નથી, આ કારણથી
અનાદિ અનંત મિથ્યા દૃષ્ટિનું સંક્ષિપ્ત નામ અનંત મિથ્યા
દૃષ્ટિ કહેવામાં આવે છે.

અનાદિ સાંત મિથ્યાદૃષ્ટિ જેને તે હજુ સુધી કદી
સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન નથી થયું પરંતુ ભવિષ્યમાં સમ્યક્ત્વ ઉત્પ
ન્ન થશે તે અનાદિ સાંત મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આ જીવોમાં
પણ પહેલાં કહ્યું તેમ ૫ + ૨૧ = ૨૬ મોહનીય પ્રકૃતિઓની
સત્તા રહે છે. તથા તીર્થંકર પ્રકૃતિ તથા બે પ્રકારના આહા
રકની સત્તા હોતી નથી. આ નિકટ ભવ્ય મિથ્યાદૃષ્ટિ અગર
દૂર ભવ્ય મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે.

૨૮ મોહ પ્રકૃતિઓની પ્રથમ સત્તાવાળા મિથ્યાદૃષ્ટિ.

અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ અધઃકરણ, અપૂર્વકરણ,
અનિવૃત્તિકરણ પરિણામ દ્વારા ઉપર જણાવેલી પાંચ પ્રકૃતિ-
ઓના ઉપશમ કરી (દબાવી શાંત કરી) જ્યારે પ્રથમ ઉપશમ
ઉત્પન્ન કરતાં જ સમ્યગ્દૃષ્ટિ બની જાય છે ત્યારે પ્રથમોપશમ
સમ્યક્ત્વના પહેલા સમયમાંજ મિથ્યાત્વના ત્રણ ભાગ થઇ જાય
છે. કેટલીક વર્ગણાઓ મિથ્યાત્વ રૂપ જ રહે છે. કેટલીક
સમ્યગ્મિથ્યાત્વ રૂપ અને કેટલીક સમ્યક્પ્રકૃતિ રૂપ થઇ
જાય છે. અને આ બધી પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વના કાળ સુધી
દબાયેલી (ઉપશમ) રહે છે પ્રથમોપશમનો કાલ (વખત) અંત
ર્મુહૂર્ત છે તે અન્તર્મુહૂર્ત પછી જ્યારે તે પ્રથમોશમ સમ્ય
ક્ત્વની વિરાધના (નાશ) કરીને મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં પહોંચે
છે.ત્યારે ઉપર જણાવેલી પાંચ પ્રકૃતિઓના તથા સમ્યક

મિથ્યાત્વ, સમ્યક પ્રકૃતિ તથા ચારિત્ર મોહનીયની બાકી ૨૧ પ્રમાણે ૨૮ મોહ પ્રકૃતિઓની પ્રથમ સત્તાવાળો મિથ્યાદષ્ટિ કહેવાય છે. હવે આ સાદિ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ થઇ ગયો.

૨૭ મોહ પ્રકૃતિની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ

૨૮ મોહપ્રકૃતિઓની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને જ્યારે મિથ્યાત્વમાં કંઇક અધિક કાળ (વખત) વ્યતીત થઇ જાય છે. ત્યારે સમ્યક્ પ્રકૃતિ બદલાઇ જઇ તે પ્રકૃતિ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ રૂપ થઇ જાય છે, પછી થી સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ બદલાઇ જઇને તે મિથ્યાત્વરૂપ થઇ જાય છે. જ્યારે સમ્યક્ પ્રકૃતિ પુરેપૂરી બદલાઇ જાય છે. અને સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ ન બદલાય ત્યારે ત્યાં આ ૨૭ મોહનીય પ્રકૃતિના સત્તાવાળો મિથ્યાદષ્ટિ કહેવાય છે. આ પણ સાદિ (આદિ સહિત) મિથ્યાદષ્ટિ છે.

૨૬ મોહ પ્રકૃતિની સત્તાવાળા સાદી મિથ્યાદષ્ટિ

જ્યારે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિને પણ બદલી કરી તે મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ રૂપ થઇ જાય છે ત્યારે અનંતાનુબંધી ક્રોધ માન, માયા, લોભ તથા મિથ્યાત્વપ્રકૃતિ તથા ચારિત્ર મોહનીયની [illegible] (બાકી) ૨૧ પ્રકૃતિઓ આ પ્રમાણે ૨૬ની સત્તાવાળા આ મિથ્યાદષ્ટિ છે અને ઉદ્વેલિત (બદલાયેલા) મિથ્યાદષ્ટિ પણ કહેવામાં આવે છે.

૨૮ મોહ પ્રકૃતિઓની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ

જે મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અનંતાનુબંધી કષાયને [illegible]

ઈને (અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ રૂપ થઇ જઈને) ઉપશમ સમ્યત્વ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તે ઉપશમ સમ્યકદષ્ટિ જીવ જ્યારે સમ્યક્ત્વથી ચ્યુતથાય છે. એટલે ભ્રષ્ટ થાય તથા તેને મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિનો ઉદય થાય છે તે વખતે અનંતાનુબંધી કષાય યુક્ત ન થઈ હોય તો અનંતાનુબંધી કષાયને છોડી ઈને શેષ (બાકીની) મોહનીય કર્મની ૨૪ પ્રકૃતિની સત્તાવાળો તે મિથ્યાદષ્ટિ બને છે. આવી સ્થિતિનો ઘણો ઓછો સમય છે. આપણ સાદિ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આ સ્થિતિમાં જીવનું મરણ હોતું નથી.

અનંતાનુબન્ધી ઉદય રહિત મિથ્યાદષ્ટિ

આ ૨૪ પ્રકૃતિની સત્તાવાળો મિથ્યાદષ્ટિ જીવ જ્યારે સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ થયો હતો આ પહેલાં અનંતાનુબંધીની સત્તાથી રહિત હતો તો અહીં અનંતાનુબંધીનો ઉદય હવે કેમ થાય? આને અનંતાનુબંધીનો ઉદય હોતો નથી. તેથી આ અનંતાનુબંધીના ઉદય વિના મિથ્યાદષ્ટિ છે. આ સાદિ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આનો કાળ ઘણો ઓછો છે. આને અપર્યાપ્ત અવસ્થા હોતી નથી.

મરણ રહિત મિથ્યા દષ્ટિ

અનંતાનુબંધીને ત્યજીને જે સમ્યકદષ્ટિ થયો હતો. તે જો મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં આવે છે તો તે અનસંયોજીત મિથ્યા દષ્ટિ મરણ રહિત છે. તેનુ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી મરણ થતું નથી.

વેદક સમ્યક્ત્વ સહિત સંયમાસંયમાભિમુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ

જે વેદક (અનુભવયુક્ત) સમ્યક્ત્વ તથા સંયમાસંયમ બન્નેને એક સાથે ઉત્પન્ન કરવા અભિમુખ યાને તે તરફ તૈયારી વાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તે વેદક (અનુભવયુક્ત સમ્યક્ત્વ સહિત સંયમાસંયમાભિમુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તેને અધઃકરણ તથા અપૂર્વકરણ આ બંનેય કરણ એક સાથે હોય છે.

વેદક સમ્યક્ત સહિત સંયમાભિમુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ

જે વેદક સમ્યક્ત્વ તથા સકલ સંયમ એક સાથે ઉત્પન્ન કરશે તે વેદક સમ્યક્ત્વ સહિત સંયમાભિમુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આને પણ ઉપર કહેલાં બન્ને કરણ એક સાથે થયા છે.

પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વ સહિત – સંયમાસંયમભિમુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ

જે પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વ તથા સંયમાસંયમને એકી સાથે ઉત્પન્ન કરવા અભિમુખ છે. તે પ્રથમોપશમ સહિત સંયમાસંયમાભિમુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવાય છે. આનાં બન્ને કાર્યોને લીધે એક સાથે ત્રણ કરણ હોય છે.

પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વ સહિત સંયમાભિમુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ

છે તે મિથ્યાદષ્ટિ જ્યાં સુધી બદલીની ક્રિયા દ્વારા (મિથ્યા-ત્વ મોહિનીની ઉદીરણાથી સંક્રમણ કરતો જીવ) ૨૭મી સત્તા પ્રાપ્ત કરતો નથી. ત્યાં સુધીના આ વચ્ચેના વખતમાં આ મિથ્યાદષ્ટિ જીવને વેદક (અનુભુતિ) સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન કરી લેવાની યોગ્યતા છે, આવા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને વેદક યોગ્ય મિથ્યાદષ્ટિ કહે છે. આ સાદિ (આદી સહિત) મિથ્યાદષ્ટિ છે.

તીર્થંકર પ્રકૃતિની સત્તાવાળા મિથ્યા દષ્ટિ :-

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં તીર્થંકર પ્રકૃતિ તથા આહારક શરીર તથા આહારક અંગોપાંગ – આ ત્રણ પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો નથી, પરંતુ જ્યારે કોઈ વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ અથવા ઉપ-શમ સમ્યગ્દષ્ટિ તીર્થંકર પ્રકૃતિનો બંધ કરી લે તેવો જીવ પછીથી પણ વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ રહે છે. જો તેણે તીર્થંકર પ્રકૃતિ બંધના પહેલા કદી મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં નરક આયુનો બંધ કરી લીધો હોય તો તે નરકમાં જરૂર ઉત્પન્ન થશે તો મરણ વખતે સમકત્વ છૂટી જશે અને અપર્યાપ્ત નારકી જીવ થશે આ વખતે આ જીવ તીર્થંકર પ્રકૃતિની સત્તાવાળો મિથ્યા દષ્ટિ છે. આ નારકી જીવ અંતર્મુહૂર્તમાં પર્યાપ્ત થઈ જશે જે અંત મુંહૂર્ત બાદ વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ થઈ જશે. તે જ્યાં સુધી વેદક સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત નથી કરી લેતો ત્યાં સુધી તે તીર્થંકરની સત્તાવાળો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આ સાદિ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આ જીવ ક્ષાયિક મિથ્યાદષ્ટિ નથી થતો પરંતુ આ મિથ્યાત્વના પહેલા વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ હતો અને તે મિથ્યાત્વ પછી પણ વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ રહે છે.

:

દર્શન મોહોપશામના પ્રતિષ્ઠાપક મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ.

અધઃકરણ પરિણામના પ્રથમ સમયથી મિથ્યાત્વ તથા દર્શન મોહની સર્વપ્રકૃતિઓને દૂર કરી નાખે ત્યાં સુધી દર્શન મોહોપશામના પ્રતિષ્ઠાપક મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. તેનું અહિં મરણ થતું નથી અને જ્યાં સુધી પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વ રહેશે ત્યાં સુધી મરણ થશે નહિ.

આહારકદ્વિકની સત્તાવાળા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ:-

જે સમ્યદૃષ્ટિ જીવે આહારક શરીર તથા આહારક અંગોપાંગનો બંધ કરી લીધો પછી સમ્યકત્વથી ભ્રષ્ટ થઈને મિથ્યાદૃષ્ટિ થઈ ગયો તે જ્યાં સુધી બંને આહારકની ઉદ્વેલના થાય નહિ ત્યાં સુધી તે જીવ બંને આહારકની સત્તાવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આ સાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આને ક્ષાયિક સમ્યકત્વ ન હતું. એવો કોઇ મિથ્યાદૃષ્ટિ હોતો નથી કે જેને તીર્થંકર પ્રકૃતિ તથા બંને આહારક (આહારક શરીર અને આહારક અંગોપાંગ) આ ત્રણેની સત્તા હોય અર્થાત્ જેને આ ત્રણેની સત્તા છે તે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં આવી શકતો નથી

અગ્રહીત મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ:—

જેને દેહ ભિન્નભિન્ન આત્મા માનવાની બુદ્ધિ છે અથવા [illegible] અનુભવ નથી થતો તે અગ્રહીત મિથ્યાદૃષ્ટિ છે [illegible]

લઈ અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો સુધી તો અગ્રહીતમિથ્યાદષ્ટિ હોય છે. આ સાદિ મિથ્યાદષ્ટિ તથા અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ બંને જાતના હોય છે.

ગ્રહીત મિથ્યાદષ્ટિ :-

જે કુગુરૂ, કુદેવ અને કુશાસ્ત્રને હિતકારી સમજે છે તથા તેમનો આદર પૂજા કરે છે તે ગ્રહીત મિથ્યાદષ્ટિ છે. સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો જ ગ્રહીત મિથ્યાદષ્ટિ હોય છે. જે ગ્રહીત મિથ્યાદષ્ટિ છે તે નિયમથી અગ્રહીત મિથ્યાદષ્ટિ પણ છે. તથા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોમાં એવા પણ મિથ્યાદષ્ટિ છે જે ગ્રહીતમિથ્યાદષ્ટિ નથી અગ્રહીત મિથ્યાદષ્ટિ જ છે. ગ્રહીતદષ્ટિ પણ કોઇ સાદિ મિથ્યાદષ્ટિ છે. તથા કોઇ અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ છે

દ્રવ્યલિંગી મિથ્યાદષ્ટિ

જેણે નિર્ગ્રંથ ગુરૂનું લિંગ ધારણ કર્યું છે. પરંતુ ભાવ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનના છે તે દ્રવ્યલિંગી મિથ્યાદષ્ટિ કહેવાય છે આ સાદિ મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય છે અને અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય છે. આ અગ્રહીત મિથ્યાદષ્ટિ છે.

સાતિશય મિથ્યાદષ્ટિ :-

અધઃકરણ, અપૂર્વ કરણ તથા અનિવૃતિ કરણ કરવાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ સાતિશય મિથ્યાદષ્ટિ કહેવાય છે, આ સમ્યક્ત્વની ઘણા નજીક અભિમુખ (દષ્ટિવાળા) હોય છે. તે ભવ્ય મિથ્યાદષ્ટિ જ છે, અભવ્ય મિથ્યાદષ્ટિ નથી.

લબ્ધોનલબ્ધિક મિથ્યાદૃષ્ટિ:-

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં ક્ષયોપશમ લબ્ધિ, વિશુ લબ્ધિ, દેશના લબ્ધિ, પ્રાયોગ્યલબ્ધિ તથા કરણલબ્ધિ પાંચ લબ્ધિઓ થઈ જાય છે. જેમાં કરણલબ્ધિવાળા સં ક્ત્વની અભિમુખ છે. તો તે સાતિશય મિથ્યા દષ્ટિ પરંતુ જેને ૧ અથવા ૨ અથવા ૩ અથવા ચાર લબ્ધિ પ્રાપ્ત થઇ તે આગળ વધી શકે છે, અથવા આગળ શકતા નથી તથા આ ભવ્યને પ્રાપ્ત થાય છે. તેમજ અ વ્યને પણ પ્રાપ્ત થાય છે આને લબ્ધોનલબ્ધિક મિ દૃષ્ટિ કહે છે. (લબ્ધિ એટલે શકિત)

ક્ષયોપશમ લબ્ધિ,વિશુદ્ધિ લબ્ધિ દેશનાલબ્ધિ પ્રાયોગ્ય લ તથા કરણ લબ્ધિ આ પાંચ લબ્ધિઓ મિથ્યાત્વ ગુણ નમાં થાય છે. કરણતો સમ્યક્ત્વ થયા પછી પણ કેટ કાર્યોને માટે થાય છે. પરંતુ અહિં કરણ લબ્ધિનું પ્રયો (કિંતુ મિથ્યાદૃષ્ટિના અત્યંત અપૂર્વ પરિણામોથી સમ્યક્ ઉત્પન્ન કરવાને માટે છે.

ક્ષયોપશમ લબ્ધિ :-

ક્ષયોપશમ લબ્ધિઃ—

જે વખતે વિશુદ્ધિ દ્વારા એવી શક્તિ પ્રગટ થઈ જાય છે કે પૂર્વે બાંધેલાં કર્મનાં ફળ યાને રસ આપનારાં કર્મો હરેક સમયે અનંતગુણહીન થઈ જતાં ઓછાં ઓછાં થતાં જાય છે તે વખતે તે ક્ષયોપશમની પ્રાપ્તિ થાય છે તે ક્ષયોપશમની પ્રાપ્તિને ક્ષયોપશમલબ્ધિ કહે છે. આ આગળની પ્રગતિનું પહેલું પગલું છે

વિશુદ્ધિ લબ્ધિઃ—

ક્ષયોપશમલબ્ધિને લીધે કર્મોનાં ફળ આપનાર કર્મો અનંત ગુણહીન થઈ તે કર્મોના ખરી પડવાથી યાને ઉદીરણા થવાથી જીવના પરિણામે વિશુદ્ધિ થાય છે તેને વિશુદ્ધિલબ્ધિ કહે છે આ પરિણામથી શુભ કર્મોનો વિશેષ બંધ થાય છે અને અશુભ કર્મોનો નાશ થાય છે

દેશના લબ્ધિ—

આચાર્ય વિગેરે દ્વારા તત્વોનો ઉપદેશ પ્રાપ્ત થયો હોય તેને તથા આપેલા ઉપદેશના અર્થની ધારણા તથા વિચાર શક્તિની પ્રાપ્તિને દેશના લબ્ધિ કહે છે

પ્રાયોગ્ય લબ્ધિ—

સર્વકર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો નાશ યાને ઘાત કરીને માત્ર અન્તઃ કોડાકોડી સાગરની સ્થિતિ કરી દેવાને અને ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ ફળ આપનારા કર્મોનો નાશ કરીને અનુભાગ કર્મોને ઉતરતા બીજા સ્થાને કરી એટલે મંદ કરી દેવાને પ્રાયોગ્ય લબ્ધિ કહે છે. આમાં ૩૪ બંધાપસરણ (બંધ કર્મોનું છૂટી જવું)

થાય છે. આનું વર્ણન ચોથા ગુણસ્થાનના પ્રકરણમાં કરીશું તથા કરણલબ્ધિનું વર્ણન પણ આગલા ગુણસ્થાનોના પ્રકરણોમાં કરીશું.

આ પ્રમાણે બીજી બીજી અનેક અપેક્ષાઓથી મિથ્યાદૃષ્ટિ અનેક પ્રકારના હોય છે. લંબાણ થવાના ભયથી આ વિષયક અહીં સમાપ્ત કરીએ છીએ અને બીજા પ્રકારની કેટલીક વિશેષતાઓનું વર્ણન કરીએ છીએ.

મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ ત્રીજા, ચોથા તથા સાતમા ગુણસ્થાનોએ જઈ શકે છે પાંચમા ગુણસ્થાને જો જાય તો સમ્યક્ત્વ અને દેશવ્રત એક સાથે પ્રાપ્ત થાય છે. સાતમા ગુણસ્થાને જાય તો ઉપશમ સમ્યક્ત્વ અગર વેદક સમ્યક્ત્વ તથા મહાવ્રત એક સાથે પ્રાપ્ત થઈ જશે.

છઠ્ઠા, પાંચમા, ચોથા ત્રીજા તથા બીજા ગુણસ્થાનથી જીવ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં આવી શકે છે. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનથી મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાને આવતાં મહાવ્રત અને સમ્યક્ત્વનો વિનાશ એક સાથે થઈ જશે.

પાંચમા ગુણસ્થાનેથી મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન પર આવતાં દેશવ્રત અને સમ્યક્ત્વનો વિનાશ એક સાથે થઈ જશે.

[illegible]

પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વ, દ્વિતીયોપશમ સમ્યકત્વ તથા વેદક સમ્યકત્વથી ચ્યવીને જીવ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં આવી શકે છે. પરંતુ ક્ષાયિકસમ્યકત્વથી ભ્રષ્ટ થઈને મિથ્યાત્વમાં નથી આવી શકતા, કારણકે ક્ષાયિકસમ્યકત્વ કદી પણ નષ્ટ થતું નથી

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન મોહના નિમિત્તથી થાય છે અર્થાતમિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ નામના મોહનીય કર્મના ઉદયથી થાય છે. તેથી આ ગુણસ્થાનમાં જીવના ભાવ પણ ઔદયિકભાવ છે.

સાદીમિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવની મિથ્યાત્વ ગુણ સ્થાનમાં એવી પણ સ્થિતિ રહે છે કે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ તથા સમ્યકપ્રકૃતિ । ઉદયના અભાવવાળા ક્ષય તથા તેમની સત્તાવાળી અવસ્થારૂપ ઉપશમ તથા મિથ્યાત્વનો ઉદય હોય છે. પરંતુ આથી તે ક્ષાયોપશમિકરૂપ કદી શકતા નથી કારણ કે પહેલાં તો આ વાતો અનાદીમિથ્યાદ્રષ્ટિ તથા બદલાયેલા (ઉદ્રેલિત) મિથ્યાદ્રષ્ટિની ન હોવાથી બધામાં તે વ્યાપ્ત નથી (બધાને લાગુ પાડી શકે તેવી નથી) અને બીજી વાત એ છે કે મિથ્યાત્વ કાર્યમાં મિથ્યાત્વનો ઉદય નિમિત્ત છે.

અનાહારક, લબ્ધ્યપર્યાપ્તિ, નિવૃત્ય પર્યાપ્ત આ ચારે પ્રકારના જીવોમાં મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન હોવાનો સંભવ છે અયોગ કેવલી ગુણસ્થાની જીવ પર્યાપ્ત અનાહારક છે તેના સિવાયની બાકીના બધા અનાહારક જીવ અપર્યાપ્ત કહેવાય છે. પરંતુ જે જીવોને પર્યાપ્ત થવાનું છે તેમને અનાહારક તથા નિવૃત્ય પર્યાપ્ત અવસ્થાઓમાં પણ પર્યાપ્તનામ કર્મનો ઉદય હોય છે. મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં ૧૪ જીવ સમાસ હોય છે. કારણ કે

બાદર એકેન્દ્રિય, સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય બે ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિયા ચાર ઇન્દ્રિય, અસંજ્ઞ પંચેન્દ્રિય, સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય તેમના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બંને જાતના જીવોમાં મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનનો સંભવ છે પરંતુ એક જીવના એક જન્મમાં એકજ જાતના અપર્યાપ્ત તથા પર્યાપ્ત બે જીવ સમાસ હોય છે. એક જીવની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિય જીવમાં અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત અવસ્થામાં ૪ અપર્યાપ્તિ તથા ૪ પર્યાપ્તિ, બે, ત્રણ અને ચાર ઇન્દ્રિય તથા અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોમાં પાંચ અપર્યાપ્તિ તથા પાંચ પર્યાપ્તિ હોય છે. સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોમાં છ અપર્યાપ્તિ અને છ પર્યાપ્તિ હોય છે

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં દશ પ્રાણ હોય છે એક જીવની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિય જીવની અપર્યાપ્તિ અને પર્યાપ્ત અવસ્થાઓમાં ત્રણ તથા ચાર પ્રાણ હોય છે, બે ઇન્દ્રિય જીવને ચાર તથા છ પ્રાણ હોય છે, ત્રણ ઇન્દ્રિય જીવને પાંચ તથા સાત પ્રાણ હોય છે, ચાર ઇન્દ્રિય જીવને છ તથા આઠ પ્રાણ હોય છે, અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવને સાત તથા નવ પ્રાણ હોય છે. તથા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવને સાત તથા દશ પ્રાણ હોય છે.

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં સંજ્ઞા ચાર હોય છે. એકેન્દ્રિય [illegible] પણ [illegible] નથી, તેમને પણ [illegible] સંસ્કાર [illegible] હોય છે.

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં ચાર ગતિ હોય છે. ચારે ગતિ [illegible] હોય છે તેથી મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં

૧ પણ ચારે ગતિમાં જઈ શકે છે. એક જન્મમાં એક ગતિ હોય છે.

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં પાંચ પ્રકારની જાતિ છે. એકેન્દ્રિય ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિય, ચાર ઇન્દ્રિય તથા પચેન્દ્રિય ણ પછી વિગ્રહ ગતિ સુધીમાં પણ આ જાતિ રહે એક જીવને એક જન્મમાં એક જાતિ રહે છે.

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં છ કાય જીવ છે

૧. પૃથ્વી કાયિક ૨. જલ કાયિક ૩. અગ્નિકાયિક ૪. વાયુ કાયિક ૫. વનસ્પતિકાયિક તથા ૬. ત્રસકાયિક મિથ્યાત્વમાં મરણ કરીને પણ છ કાય જીવ પૈકી કોઈપણ કાયમાં પણ જીવ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. એક જન્મમાં એક જીવને એક કાય હોય છે.

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં ૧૩ યોગ હોય છે. આમાં આહારક યોગ તથા આહારકમિશ્રકાયયોગ હોતા નથી, આ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં જ હોઈ શકે છે. એક જીવને તેની યોગ્યતા પ્રમાણે અગીયાર યોગ હોય છે. કારણ કે વૈક્રિયિક કાયયોગ તથા વૈક્રિયક મિશ્રકાયયોગ હોય તો ઔદારિકવાળા બે યોગ હોતા નથી તથા ઔદારિક બે યોગ હોય તો વૈક્રિયકવાળા બે યોગ હોતા નથી. અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં ત્રણ યોગ હોય છે. પરંતુ એક જીવને બે અથવા એક યોગ હોય છે. પર્યાપ્ત અવસ્થામાં જીવને દશ યોગ હોય છે. પરંતુ એક જીવને નવ યોગની યોગ્યતા છે કારણ કે દેવ તથા

હોય છે એવં મિથ્યાદષ્ટિ ઓની આ આઠેય ધ્યાનની પે.
છે મિથ્યાત્વ-૫, અવિરતિ-૧૨ કષાય-૨૫ અને યોગ
મળી ૫૫ મિથ્યાદષ્ટિ જીવોમાં હોય છે.

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં આશ્રવ :—

એક જીવમાં ઓછામાં ઓછા દશ અને વધારેમાં
આશ્રવ હોય છે. તેના વચ્ચેનાં ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪-૧૫-
૧૬-૧૭ પ્રકારના પણ આશ્રવ એક જીવને હોય છે.

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં ઔદયિક, ક્ષાયોપશમિક તથા
ણામિક ભાવોના સવિસ્તર ભેદોની અપેક્ષાએ ૩૨ ભાવ
છે પરંતુ એક જીવની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તમાં ૨૧ થી ૨૭
તથા અપર્યાપ્તને ૨૦ થી ૨૭ સુધી ભાવો પેદા થાય
મિથ્યાદષ્ટિ જીવોનું શરીર ઘનાં ગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ
માંડી એક હજાર યોજના સુધીની અવગાહનાવાળું હોય
મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અનંતાનંત છે. અક્ષય અનંત છે. મ
ગતિના મિથ્યાદષ્ટિ જીવો સંખ્યાત છે. તેનાથી અસંખ્
ગણા નારકી મિથ્યાદષ્ટિ છે, તેનાથી અસંખ્યાત ગણા મિથ્યા
દેવ છે. અને તેનાથી અનંત ગણા તિર્યંચ મિથ્યાદષ્ટિ જીવો

મિથ્યાદષ્ટિ જીવો સમસ્ત લોકમાં રહે છે. કારણ કે
મિથ્યાદષ્ટિ જીવોથી ભરેલો છે. લોકનો એવો કોઈ પ્ર
નથી કે જ્યાં અનંત મિથ્યાદષ્ટિ રહેતા ન હોય. પ
[illegible] કરવાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ જીવ સર્વ લોકમાં નથી કાર
[illegible] જીવો જ વિહાર કરે છે. જો કે [illegible]
[illegible] જીવોમાં પણ [illegible]

વિહાર કરે છે તે બધા પણ વિહાર કરતા નથી વળી
વો પણ થોડા વખત માટે વિહાર કરે છે વધારે વખત
સ સ્થાનોમાં રહે છે મિથ્યાદષ્ટિ દેવ પણ વિક્રિયાથી
ગમન કરે તો ત્રસ નાડીમાં ૮/૧૪ રાજુ ક્ષેત્રમાં
ર કરે છે.

મિથ્યાદષ્ટિ જીવ સદા કાલ રહે છે પરંતુ નાના પ્રકારના
ી અપેક્ષાએ તેમનું મિથ્યાત્વ ઓછામાં ઓછુ અંતર્મુ
ાલ રહે છે વધારેમાં વધારે અર્ધ પુદ્‌ગલ પરિવર્તન કાલમાં
અંતર્મુહુર્ત ઓછા કાલ સુધી હોય છે. આ ૧૪ અંતર્મુ-
પણ એક અંતર્મુહુર્તમાં ગર્ભિત છે. કોઇજીવ ત્રીજા
ા ચોથા અથવા પાંચમા અથવા છઠ્ઠા ગુણસ્થાનથી
ાત્વમાંથી આવે તો ત્યાં જઘન્ય (ઓછામાં ઓછા વખત)
ર્મુહુર્ત રહી તે ફરીથી ત્રીજા અગર ચોથા અગર પાંચમાં
ા સાતમા ગુણ સ્થાનમાં ચાલ્યો જાય તો વચલા વખતમાં
ાત્વ આવ્યું હતું તે બધુ જઘન્ય અંતર્મુહુર્ત સુધી રહયું
૧ ગુણ સ્થાનથી પાછો પડીને મિથ્યાત્વમાં આવે અને ફરી
ા અથવા ચોથા વિગેરે ગુણસ્થાનમાં જાય તો તેમાં જીવને
જઘન્ય અંતર્મુહુર્તમાં વધારે વખત લાગે છે કારણ કે અધિક
લવાળા પરિણામથી મિથ્યાત્વમાં આવ્યો હતો અનાદિ
ાદષ્ટિ કોઇ જીવ અર્ધપુદ્‌ગલ પરિવર્તન કાલ બાકી
ાં પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વને પ્રાપ્ત કર્યુ હોય અને અંત-
ર્ત રહીને સમ્યકત્વથી ભ્રષ્ટ થઇને મિથ્યાત્વમાં આવી ગયો
જીવને મિથ્યાત્વનો ઉત્કૃષ્ટ કાલ લાગે છે. તે મિથ્યાત્વમાં
ભ્રમણ જ કરે છે.

અંતમાં જયારે ૧૩ અંતર્મુહુર્ત બાકી રહયા તેમાં
પકત્વ ચારિત્રની સાધના કરીને સિદ્ધથઇ ગયો તો એક અંત-

મુંહુર્ત તો સૌથી પહેલાં સમ્યકત્વમાં લાગ્યું હતું તેની પ[illegible]
મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત થયું અને આ ૧૩ અંતર્મુંહુર્ત અર્દ્ધપુદ્[illegible]
પરિવંતન કાલમાં ૧૪ અંતર્મુંહુર્ત ઓછા એ મિથ્યાત્વ
ઉત્કૃષ્ટ કાલ છે. (અર્દ્ધ પુધગલ પરીવર્તન યા પરિવંતન [illegible]
સંસારમાં પાંચ રીતે જીવનું ભ્રમણ થાય છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કા[illegible]
ભવ તથા ભાવ જેટલો વખત એક દ્રવ્ય અર્થાત પુદ્ગલદ્ર[illegible]
ભ્રમણમાં લાગે છે તેનો અર્ધો વખત)

અપૂર્વ પુરૂષાર્થના તે ૧૨ અંતર્મુંહુર્ત આ પ્રમાણે છેઃ-તેટલે
એટલે ૧૨ અંતર્મુંહુર્ત જેટલો વખત નીચે જણાવેલા દરેકમ[illegible]
પુરૂષાર્થ કરતાં લાગે છે

૧. પ્રથમો પશમ સમ્યકત્વમાં ૨. વેદક સમ્યકત્વ ૩. અનંતા
નુબંધીના વિસંયોજન યાને છોડવામાં ૪. દર્શન મોહ
ક્ષયમાં ૫ અપ્રમત સંયતમાં ૬. પ્રમત અપ્રમતમાં હજા[illegible]
વાર આવજા આગમન પ્રત્યાગમનમાં ૭. સાતિશય અપ્રમત[illegible]
૮. અપૂર્વ કરણ ક્ષાપકમાં ૯. અનિવૃતિ કરણ ક્ષાપકમાં ૧[illegible]
સૂક્ષ્મ સામ્પરાય ક્ષપકમાં ૧૧. ક્ષીણ કષાયમાં ૧૨. સયો[illegible]
કેવલીમાં ૧૩. અયોગ કેવલીમાં તેના પછી જીવ સિદ્ધ [illegible]
જાય (અંતર્મુહુર્ત ૪૮ મિનિટ અથવા બેઘડીનું હોય છે. અ[illegible]
મુહુર્ત એટલે આ વખતની અંદરનો સમય)

(મિથ્યા. દૃષ્ટિ જીવ જે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન કોઈ [illegible] મિથ્યાત્વમાં [illegible]
[illegible]

થ્યાત્વમાં આવી જાયછે તો આ જઘન્ય (ઓછામાં ઓછું)
ંતર છે જે જીવ સંયમમાં તથા સમ્યકત્વમાં ઘણો ઘણો
ખત રહીને મિથ્યાદ્રષ્ટિ ન થયો અને બહુ પહેલેથી જ
મેથ્યાત્વમાં છે તે જો સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરશે તો તે ઉપર
જણાવેલ મિથ્યા દ્દષ્ટિ કરતાં અધિક જઘન્ય કાળમાં રહેશે.

મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવ જો મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનને છોડી દે
અને અધિક સમય બીજા ગુણસ્થાનોમાં રહીને મિથ્યાત્વમાં
આવે તો આ ઉત્કૃષ્ટ (વધુમાં વધુ) અંતર ૩૨ સાગરમાં એક
અંતર્મુહુર્ત ઓછુ અંતર હોય છે કોઈ મિથ્યાદ્દષ્ટિ જીવ વેદક
સમ્યકત્વને પ્રાપ્ત કરે ત્યાં ૬૬ સાગરમાં એક અંતર્મુહુર્ત
કાલ ઓછા સુધી રહે પછી ફરી અંતર્મૂહુર્ત ત્રીજા ગુણસ્થાન
માં રહે ફરી વેદક સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરે અહિ ૬૬ સાગરમાં
એક અંતર્મુહુર્ત ઓછો વખત સુધી રહે પછી મિથ્યાત્વ
ગુણસ્થાનમાં આવી જાય તો આ અંતર ૧૩૨ સાગરમાં એક
અંતર્મુહુર્ત ઓછું હોય છે અહિયાં વિશેષ ધ્યાન
આપવાની વાત તો એ છે કે કોઈ જીવ પૂરા ૬૬ સાગર
વેદક સમ્યકત્વમાં રહી જાય તો પછી ક્ષાયિક સમ્યકત્વ જ
પ્રાપ્ત થશે આ કારણથી વેદક સમ્યકત્વમાં એક અંતર્મૂહુર્ત
ઓછું બતાવ્યું છે.

એક જીવની અપેક્ષાએ ગતિ ઇન્દ્રિય વિગેરની અપેક્ષાથી
મિથ્યાદ્દષ્ટિ જીવોમાં કેટલાય પ્રકારની બંધ પ્રકૃતિઓ
ાય છે આ પ્રમાણે ઉદય અને સત્વ (બાંધેલા પુદ્દગલકર્મોનું
મં રૂપેબની રહેલું) પ્રકૃતિઓ હોય છે તો પણ સામાન્ય રીતે
મિથ્યાદ્દષ્ટિ ૧૧૭ પ્રકૃતિઓં નો બંધ થાય છે આમાં તીર્થંકર
પ્રકૃતિ, નામ કર્મ, આહારક નામકર્મ, આહારક અંગોપાંગ નામ

કર્મનો બંધી થતો નથી બધી ગળીને બંધ યોગ્ય પ્રકૃતિઓ ૧૧ માનવામાં આવી છે. કારણકે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ તથા સમ્યક્ પ્રકૃ માં તો બંધ થતો નથી તથા શરીર બંધન સંઘાતની ૧ પ્રકૃતિઓનો ૫માં સમાવેશ કરી લીધો છે અને સ્પર્શ ૮ રસ ગંધ ૨ વર્ણ ૫ આ ૨૦ પ્રકૃતિઓમાં ૪ મૂલ સમૂહમાં લઈ લીધ આ પ્રમાણે બધી મળી ૧૪૨ પ્રકૃતિઓમાંથી ૨+૧૦+૧૬=૨ પ્રકૃતિ બાદ કરતાં ૧૨૦ થાય છે.

સામાન્ય રીતે જોઈએ તો મિથ્યાદષ્ટિ જીવમાં ૧૧૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે તીર્થંકર નામ કર્મ આહારક શરીર નામ કર્મ આહારક અંગોપાંગ નામ કર્મ સમ્યકમિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ તથા સમ્યક પ્રકૃતિ આ પાંચ પ્રકૃતિઓ માં ઉદય નથી ઉદય યોગ્ય બધી પ્રકૃતિ ઓ ૧૨૨ છે બંધ યોગ્ય પ્રકૃતિઓમાં સમ્યમિથ્યાત્વ સમ્યક પ્રકૃતિને ઉમેરવાથી ઉદય યોગ્ય ૧૨૨ પ્રકૃતિ ઓ થાય છે મિથ્યાદષ્ટિ જીવમાં ૧૪૮ પ્રકૃતિઓનું સત્વ હોઈ શકે છે મિથ્યાદષ્ટિ અસદ્દષ્ટિ વ્યવહાર દષ્ટિ અભૂતાર્થદષ્ટિ અયથાર્થ દ્રષ્ટિ અસત્યાર્થ દ્રષ્ટિ પર્યાય દ્રષ્ટિ, પરસમય, પર્યાયમૂઢ, પર્યાયબુદ્ધિ, વિનય દ્રષ્ટિ, વ્યસ્તક દષ્ટિ. મિથ્યા દષ્ટિ, મોહિ, મુગ્ધ મૂઢ વિગેરે બધાનો એકજ અર્થ છે.

જીવોને સંસાર [illegible] મૂળ કારણ મિથ્યાત્વ છે અનંતા [illegible] કષાય તથા દર્શન મોહનો ઉપશમ તેમજ ક્ષયોપશમનું નિમિત્ત મળવાથી તેનો નાશ થાય છે જેમને મિથ્યાત્વનો [illegible] (સમ્યગ્દર્શનની અનુભૂતિ) છે [illegible] દર્શન મોહનો ઉપશમ [illegible] નિમિત્ત [illegible] છે [illegible] મિથ્યાત્વનું કારણ [illegible]

ભ્યાસ છે અને તત્વ અભ્યાસનું નિમિત્ર જ્ઞાનાવરણમાં ક્ષયોપશમ છે તો વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમ તો પ્રાપ્ત થઇ ગયો હવે તત્વ અભ્યાસ કરીને તેને અભેદ સ્વભાવમાં લઈ જઇને પોતે પોતાને નિર્વિકલ્પ બનાવીને મિથ્યાત્વ રહિત થઇ જુઓ આ પ્રમાણે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીને હવે સાસાદન સમ્યકત્વ ગુણસ્થાનના વિષયને કહીએ છીએ.

૨, સાસાદન સમ્યકત્વ ગુણસ્થાન

જે ઉપશમ સમ્યદષ્ટિ જીવના સમ્યકત્વનો વિનાશ થઈ ગયો અને મિથ્યાત્વકર્મના ઉદયથી તેને મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત ન થયું આ વચંનગાળાના પરિણામોને સાસાદન સમ્યકત્વ કહેવામાં આવે છે.

સાસાદન નામ સમ્યકત્વના વિનાશ (વિરોધના) નું છે. જે સાસાદન સહિત અર્થાત સમ્યકત્વની વિરાધના (વિનાશ) સહિત છે તેને સાસાદન સમ્યકદષ્ટિ કહે છે. આ જીવના આ પરીણામને સાસાદના સમ્યકત્વ કહે છે પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વના વખતમાં વધારેમાં વધારે છ આવલી અને ઓછામાં ઓછો જઘન્ય એક સમય બાકી રહે ત્યારે) કોઇ એક અનંતાનું બંધી કષાયના ઉદયથી જે ભાવોનું સ્થાન પ્રાપ્ત થાય તે અહીં સમ્યકત્વ છૂટી જાય છે પરંતુ મિથ્યાત્વ નથી. તરતજ આવવાનું છે આસ્થિતિને સાસાદન સમ્યકત્વ ગુણસ્થાન કહેવામાં આવે છે (જૈન સિધ્ધાંત પ્રવેશીકા નં. ૫૯૯)

આયં અસાદયતિ ઇતિ આસાદનમ્! જે ઔપશમિક સમ્યકત્વના લાભ (આય) નો નાશ કરી દે તે સાસાદનનો અર્થ છે આ સાસાદન સહીત જે રહે તેને સાસાદન કહે છે.

આનું બીજુ નામ સાસન પણ છે. સાસન એ સમ્યકત્વનો (વીરાધના) નાશ તેની સાથે જે રહે તેને સાસ કહે છે આનું બીજુ નામ સાસ્વાદન પણ હોઈ શકે છે. સમ્ કત્વરૂપી રસના આસ્વાદન (અનુભુતી) સહીત રહે તે સાસ્વાદન સ+ આસ્વાદન = સાસ્વાદન થાય છે પરંતુ સમ્યકત્વરૂપી રસને ભોગવવાળા પુરૂષની ઉલ્ટીનાર વાદ જે આખરે બગડેલો સ્વાદ છે આની પછી નિયમથી મિથ્યા ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.

આ ગુણસ્થાન વાળો જીવ અસદદષ્ટી (ખરાબ દષ્ટી વાળો) છે કારણ કે તેને અનંતાનુંબંધી કષાયથી ઉત્દ્રયવેલા વિપરી અભિપ્રાય છે.

જેમકે કોઈ પર્વતના શીખર ઉપરથી પડી જાય અ જ્યાંસુધી જમીન ઉપર નીચે ન પડે તેના વચગાળાની સ્થિ જેવી આ સ્થિતિ છે તે પ્રમાણે સમ્યકત્વથી પડી જાય અ મિથ્યાત્વમાં ન આવી જાય તેના વચગાળાના પરીણામ ગુણસ્થાનમાં છે.

આ ગુણસ્થાનમાં ચારેય ગતિના જીવ હોય છે સાસ નમાં મરીને નરકગતિમાં ઉત્પન્ન નથી થતા જીવ નરકગતિ સાસાદન ગુણસ્થાનને ઉત્પન્ન કરી લે છે અર્થાત સમ્યક [illegible] મરીને નારકી જીવ પણ સાસાદનને પ્રાપ્ત કરે છે.

સાસાદન ગુણસ્થાન વાળો જીવને તીર્થંકર પ્રકૃતી [illegible] [illegible] અંતર્મુહૂર્ત પરિણામ આમાંથી કોઈ [illegible] કોઈને પણ [illegible]

તે જીવ સાસાદન ગુણસ્થાનમાં નથી જતો. સાસાદન સમ્ય
.વી જીવો વિષે વિશેષ જાણવા માટે વિસ્તાર સહીત સાસાદન
મ્યગદ્રષ્ટિઓના પ્રકાર કહીએ છીએ.

પ્રથમોપશમ ચ્યુત સાસાદન :- જે જીવ પ્રથમોપશમથી
ચ્યુત (ભ્રષ્ટ) થઇને આ ગુણ સ્થાન માં આવ્યો છે. તે જીવ
પ્રથમોપશમ ચ્યુત સાસાદન સમ્યગદ્રષ્ટિ છે

દ્વિતીયોપશમ ચ્યુત સાસાદન મૃત સાસાદન:- જે જીવ
દ્વિતીયોપશમથી ચ્યવીને સાસાદન ગુણ સ્થાનમાં આવી ગયો
મરણ કરે તો દ્વિતીયોપશમ ચ્યુત સાસાદન મૃત સાસાદન છે
. જીવ દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ સાસન જીવ અપર્યાપ્ત
ાય છે અને અપર્યાપ્ત દશામાંજ મિથ્યા દ્રષ્ટિ થઇ જાય છે.

પ્રથમોપશમ ચ્યુત સાસાદન મૃત સાસાદન :- જે જીવ
પ્રથમોપશમથી ચ્યવીને સાસાદન ગુણ સ્થાનમાં આવી ગયો
ત્યાં મરણ કરે તો તે પ્રથમોપશમ ચ્યુત સાસાદન મૃત
સાસાદન છે આ જીવ પણ મરીને તિર્યંચ, મનુષ્ય અથવા દેવ
આ ગતિઓમાંથી કોઇપણ એક ગતિમાં જાય છે.

ગ્રહ ગતિ સમાપ્ત સાસાદન :- સાસન ગુણ સ્થાનના
-૧ સમય બાકી રહેતાં જીવમર્યો તો તેનું તે ગુણસ્થાન
જન્મ સ્થાન ઉપર પહોંચતા સુધીમાં પુર્ણ થઇ શકે છે. આવો
જીવ વિગ્રહ ગતિ સમાપ્ત સાસાદન છે.

નિર્વૃત્ય પર્યાપ્તિ સમાપ્ત સાસાદન:- જે જીવ જન્મસ્થાન
ઉપર પહોંચી ને પણ સાસાદન રહે છે તે જીવ તેની શરીર
પર્યાપ્તિ પુરી થતા પહેલાં જ તેનું પોતાનું સાસાદન
ગુણસ્થાન પૂરું કરી દે છે અર્થાત મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન વર્તી
થઇ જાય છે.

ક્રમવાર બંને ઉપયોગ હોય છે.

સાસનમાં ધ્યાન આર્તધ્યાન ૪, રૌદ્રધ્યાન ૪, આમ ૮ હોય છે. એક જીવને એક સમયમાં એકજ ધ્યાન હોયછે.

સાસાદનમાં આશ્રવ ૫૦ હોયછે તેમાં પાંચ મિથ્યાત્વ તથા આહારક કાયયોગ તથા આહારક મિશ્રકાયયોગ નથી હોતા પર્યાપ્તમાં ૪૭ આશ્રવ છે અને અપર્યાપ્તમાં ૪૦ આશ્રવ છે. પરંતુ એક જીવની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તમાં ૧૦ થી ૧૮ સુધી અને અપર્યાપ્તમાં પણ ૧૦ થી ૧૭ સુધી હોય છે.

સાસાદન ગુણસ્થાનમાં ભાવ ૩૨ હોય છે અને પર્યાપ્ત સાસાદનમાં પણ ૩૨ છે અને અપર્યાપ્તમાં પણ ૩૨ છે પરંતુ એક જીવની અપેક્ષાથી સાસાદન પર્યાપ્તમાં ૨૧ થી ૨૭ સુધી હોઇ શકે છે અને અપર્યાપ્તમાં ૨૦ થી ૨૭ સુધી હોઇ શકે છે

સાસાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોનું શરીર પ્રમાણ ઘનાંગુલ (મિટરનું અબજીનું લગભગ) ના અસંખ્યાતમા ભાગથી માંડી એક હજાર યોજન સુધીનું હોઇ શકે છે.

સાસાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિઓની સંખ્યા વધુમાંવધુ પલ્યના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણમાં છે, અને ઓછામાંઓછી એક [illegible] છે અને [illegible] પણ બને છે કે એક પણ જીવ સાસાદન [illegible] નથી.

[illegible] આ.અમાં રહે છે [illegible] એક જીવની અપેક્ષાએ ઓછામાંઓછો [illegible] છ આવલી છે.

તે જીવ જશે તથા જો સમ્યકત્વમાં આયુષ્યનો બંધ થઈ ગયો હતો તો અવિરત સમ્યકત્વમાં જશે અને ત્યાં મરણ કરશે અર્થાત્‌તેનવીન આયુષ્યનો ઉદય પામશે.

આ ગુણસ્થાનમાં તીર્થંકર પ્રકૃતિની સત્તાવાળો જીવ હોતો નથી અર્થાત તીર્થંકર પ્રકૃતિની સત્તાવાળો જીવ ત્રીજા ગુણસ્થાનમાં આવતો નથી તીર્થંકર પ્રકૃતિની સત્તાવાળો જીવ કદી સમ્યકત્વ રહિત હોતો નથી કેવળ એ વિવશતા હોય છે કે સમ્યકત્વ પહેલાં નરકાયુષ્યનો જો બંધ કરી લીધો હોય, ફરી પાછો સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરી લે અને તીર્થંકર પ્રકૃતિનો પણ બંધ કરી લે તો તે જીવ મરણ સમયે સમ્યકત્વથી ચ્યવી જાય છે તે કાલમાં ફક્ત ત્રણ અંતમુહર્તનું છેદ્ પડે છે આવો જીવ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં તથા સાસાદન ગુણસ્થાનમાં કોઇ પણ રીતે જતો નથી આ જીવને ક્ષાયિક સમ્યકત્વ હોતું નથી અન્ય સમ્યકત્વ હોય છે.

આ ગુણસ્થાનમાં સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવને ૬ પર્યાપ્તિ, ૧૦ પ્રાણ, ૪ સંજ્ઞા, ૪ ગતિ, ૫ પંચેન્દ્રિયજાતિ, ત્રસકાય, ૧૦ યોગ, ૩ વેદ અને ૨૧ કષાય હોય છે સમ્યગ્મિથ્યા ગુણસ્થાનમાં ત્રણ મિશ્રજ્ઞાન હોય છે. સમ્યગ્મિથ્યા દષ્ટિના પરિણામ [illegible] મિથ્યા મિશ્રરૂપ હોય છે આથી તેના જ્ઞાનને પણ મિશ્રજ્ઞાન સમજવું જોઇએ.

આ ગુણસ્થાનમાં અસંયમ, દર્શન ૨, લેશ્યા ૬, ભવ્યત્વ [illegible] હોય છે [illegible] મિશ્રગુણસ્થાનમાં ધ્યાન હોય છે [illegible] નિયત ધર્મધ્યાન [illegible] આ પ્રકારના ધ્યાન

માનવામાં આવ્યા છે —આર્તધ્યાન ૪, ૨, ૩. ધ્યાન ૪.

મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં આશ્રવઃ—

અવિરતિ ૧૨, કષાય ૨૧, યોગ ૧૦, આ પ્રમાણે બધા મળીને ૪૩ થાય છે મિશ્ર ગુણસ્થાનમાં ઓછામાં ઓછા ૨૧ તથા વધારેમાં વધારે ૧૮ થાય છે. જુદા જુદા પ્રકારના જીવોની અપેક્ષાથી ૩૨ ભાગ થાય છે. અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય જીવોનું દેહપ્રમાણ ઘનાંગુલનો અસંખ્યાતમાં ભાગથી માંડી ૧૦૦૦ યોજન સુધીનું હોય છે. અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય જીવોના સિવાય બીજાના અસંખ્યાતમા ભાગમાં છે.

આ ગુણસ્થાનનો કાલ અંતર્મુહૂર્ત જ છે પરંતુ અનંત કાલના જીવોની અપેક્ષાથી વધારેમાં વધારે પલ્યની અસંખ્યાતમા કાલ સુધી ટકી શકે અને રહી શકે છે તે આ લોકમાં હોઇએ અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય જીવ ન હોય એવો વખત આવી જાય તો ઓછામાં ઓછો એક સમય અને વધુમાં વધુ પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગ કાલ સુધીનું આ અંતર પડી જાય છે

મિશ્રગુણસ્થાનમાં બંધને યોગ્ય ૧૧૭ પ્રકૃતિઓમાંથી ૭૪ પ્રકૃતિઓમાં જ બંધ છે મિથ્યાત્વમાં બંધવિચ્છેદ ૧૬ પ્રકૃતિ તથા સાસાદનમાં બંધવિચ્છેદ (૨૫ પ્ર.ની) અનંતાનુબંધીની પ્રકૃતિઓ ૪ નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા પ્રચલા સ્ત્યાનગૃદ્ધિ દુર્ભગ દુઃસ્વર, અનાદેય ન્યગ્રોધાદિ સંસ્થાન, તથા ૠષભ નારાચ આદિ સંહનન, [illegible] નીચગોત્ર, ઉદ્યોત, તિર્યંચગતિ તિર્યંચ [illegible] તિર્યંચાનુપૂર્વી તથા ૨૫ પ્રકૃતિઓ તથા તિર્યંચાયુ પ્રકૃતિ એ પ્રમાણે આ કાલમાં નથી મનુષ્ય અને દેવ આયુ [illegible] નહિ [illegible]

નાના પ્રકારના જીવની અપેક્ષાથી છે આ ગુણસ્થાનમાં જી સમુહની અપેક્ષાથી ૧૦૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે. મિથ્યાત્વમ ઉદયવ્યુચ્છિન્ન પાંચ પ્રકૃતિઓ સાસાદન ગુણસ્થાનમાં વ્યુચ્છિન્ન અનંતાનુબંધી ૪, એકેન્દ્રિય, સ્થાવર, બે ઇન્દ્રિય, ચારઇન્દ્રિ આ ૯, સમ્યક પ્રકૃતિ, તીર્થંકર પ્રકૃતિ એ પ્રકારના આહારા ચાર આનુપુર્વી આ પ્રમાણે ૨૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય આ ગુણસ્થાનમાં હોતો નથી.

મિશ્રગુણસ્થાનમાં જુદા જુદા પ્રકારના જીવોના સમુહની અપેક્ષાથી ૧૪૭ પ્રકૃતિઓનું સત્વ છે આમાંતીર્થંકર પ્રકૃતિનું સત્વનથી એક જીવની અપેક્ષાએ નાની પ્રકારના જીવો સિવાય સત્વના બંધના તથા ઉદયના પણ કેટલાક જુદા જુદા પ્રકાર છે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, મિશ્રસમ્યકત્વ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉભયદૃષ્ટિ તથા મિશ્રદૃષ્ટિ આ બધા શબ્દોનો એક અર્થ છે આ પ્રકારે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીને હવે અવિરત સમ્યકત્વ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીએ છીએ

૪. અવિરત સમ્યકત્વ

જ્યાં સમ્યગ્દર્શન તો પ્રગટ થઈ ગયું છે પરંતુ એક દેશ (અણુવ્રત) અથવા સર્વદેશ (મહાવ્રત) કોઈપણ પ્રકારનું વ્રત [illegible] નિયમ ન થયો હોય તેને અવિરત સમ્યકત્વ ગુણસ્થાન કહે છે. અવિરત સમ્યકત્વ ગુણસ્થાનવર્તી જીવને અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ કહે છે આ ગુણસ્થાનની વિશેષ જાણકારી માટે [illegible] અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિઓના પ્રકાર કહીએ છીએ

૧. અનાદિ પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ

અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વ તથા અનંતાનુ [illegible] (કે [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] આ પ્રમાણેની [illegible]

કારની પ્રકૃતિઓના ઉપશમથી ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરે ત્યારે તે જીવ આદ્ય પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ કહેવાય જે આ વખતે આત્મતત્ત્વ પ્રતીતીરૂપ શ્રદ્ધા પ્રગટ થઇ જાય અને સમ્યક્ત્વગુણ ઝળકી ઉઠે તેનો વખત અંતમુહૂર્તથી વધું નથી (જૈન શબ્દાર્ણવ પાન-૫૫૪) આને પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વ કહે છે.

૨. પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વાગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વના પરિણામે પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વના પ્રથમ સમયમાં જ મિથ્યાત્વના ત્રણ ભાગ થાય છે ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, ૩ સમ્યક્પ્રકૃતિ (દર્શન મોહનીય કાર્યની આ ત્રણ પ્રકૃતિઓ છે સમ્યક પ્રકૃતિ જે કર્મના ઉદયથી સમ્યક્ત્વ પર્યાયનાં મુળમાં ઘાત તો ન થાય પરંતુ આ પ્રકૃતિથી ચલ, મલાદિક દોષ ઉપજે નિર્મલ-સમ્યક્ત્વ ન રહે તેને સમ્યક પ્રકૃતિ કહે છે)

તો પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વના પછી જો સમ્યક પ્રકૃતિનો ઉદય આવી જાય અને બાકીની છ પ્રકૃતિઓ (મિથ્યાત્વસમ્યગ્મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધી કષાયની ૪ મળી છ પ્રકૃતિઓ) નો ઉદયાભાવીક્ષય ફળ આપ્યા વિના આત્માથી કર્મનો સંબંધ છુટી જાય તથા સદવસ્થારૂપ યાને વર્તમાનકાળને છોડીને ભવિષ્યમાં ઉદયમાં આવવા યોગ્ય કર્મોને સત્તામાંસત્તાને કાબુમાં રાખવારૂપ ઉપશમ રહે આવા પ્રકારની સ્થિતિના નિમિત્તથી સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય તે જીવને પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વાગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ કહેછે. અહિં સમ્યક્ત્વ પ્રકૃતિનુ ફળ વેદનામાં ભોગવવામાં આવેછે તેથી તેને વેદક કહે છે.

છુટી જાય તથા સદ્દયસ્થારૂપ યાને વર્તમાન કાળને છોડીને ભવિષ્યમાં ઉદયમાં આવવા યોગ્ય કર્મોને સત્તામાં યાને કાબુમાં રાખવારૂપ ઉપશમ રહે આવા પ્રકારની સ્થિતિના નિમિત્તથી સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન થાય તે જીવને પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વાગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ કહે છે અહિં સમ્યકત્વ પ્રકૃતિનુ ફળ વેદવામાં ભોગવવામાં આવે છે તેથી તેને વેદક કહે છે.

૩ મિથ્યાત્વગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

મોહનીયકર્મની ૨૮ પ્રકૃતિની દર્શન મોહનીયની ત્રણપ્રકૃતિ તથા ચારિત્ર મોહનીયની ૧૬ કષાય અને ૯ નોકષાયની મળી ૨ પ્રકૃતિ બંને મળી ૨૮ પ્રકૃતિ સતાવાળા મિથ્યાદષ્ટિની સમ્યક્ પ્રકૃતિનો ઉદય અને બાકીની પ્રકૃતિઓનો ઉદયાભાવીક્ષય તથા ઉપશમ રહે તેવી સ્થિતિના નિમિતથી ઉત્પન્ન થએલા સમ્યકત્વવાળા જીવને મિથ્યાત્વગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ કહે છે.

૪ સમ્યગ્મિથ્યાત્વગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

સમ્યગ્મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનની પછી ઉપર કહેલી સ્થિતિના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થએલા સમ્યકત્વવાળા જીવને સમ્યગ્મિથ્યાત્વગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ કહે છે.

૫, દ્વિતીયોપશમ આગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ :-

ઉપશમશ્રેણી થી ઉતરેલા દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિને [illegible] સુધીમાં [illegible] ને સમ્યક પ્રકૃતિ [illegible] તેને દ્વિતીયોપશમાગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ [illegible] મિથ્યાત્વ [illegible])

૬. કૃત કૃત્યવેદક સમ્યગ્દષ્ટિ–

વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ સાત પ્રકૃતિઓના ક્ષય નો પ્રારંભ કરે છે ત્યારે અનંતાનુબંધી કષાયને ત્યજી દઇ તેનો ક્ષય કરી ને તથા મિથ્યાત્વ તથા સમ્યગ્મિથ્યાત્વ નો ક્ષય કરી ને સમ્યક પ્રકૃતિના દંડના અંતિમ છેડાનો નાશ કરી નાખે છે ત્યારથી ક્ષાયિક સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન થતા સુધીની શરૂના પહેલા વખત સુધી તે જીવ કૃતકૃત્ય વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ કહેવાય છે

૭. ૨૮ સત્પ્રકૃતિક મિથ્યાત્વગત પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ

મોહ પ્રકૃતિઓ ૨૮ ની સતાવાળા સાદિ મિથ્યાદષ્ટિને પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન થાય તો તે ૨૮ સત્પ્રકૃતિક પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ છે (અહિંયા દર્શન મિથ્યાત્વાગત પ્રથમો પશમ સમ્યગ્દષ્ટિ છે (અહિંયા દર્શન મોહિનીયની સાત પ્રકૃતિઓ-મિથ્યાત્વ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ અને સમ્યક પ્રકૃતિ તથા અનંતાનુંબંધી ૪ કષાયો મળી સાત પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ થાય છે)

૮. ઉદ્વેલિતસમ્યકત્વમિથ્યાત્વાગત પ્રથમોપશમસમ્યગ્દષ્ટિ

૨૮ પ્રકૃતિની સતાવાળો મિથ્યાદષ્ટિ જીવ જ્યારે સમ્યક્‌પ્રકૃતિને બદલી નાખી હોય કે ત્યજી દીધી હોય છે ત્યારે તેનામાં ૨૭ પ્રકૃતિઓની સતા રહે છે તે વખતે જેને પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન થાય તેને ઉદ્વેલિત સમ્યકત્વ મિથ્યાત્વાગત પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ કહે છે.

૯ ઉદ્વેલિત દ્રય મિથ્યાત્વાગત પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ

જે જીવે સમ્યકપ્રકૃતિ તથા સમ્યક્મિથ્યાત્વની ઉદ્વે

છે યાને બદલી નાંખ્યા છે તે પ્રકૃતિઓથી મુક્ત થયા છે તેની મોહનીય કર્મની ૨૬ પ્રકૃતિઓની સત્તા થઇ ગઇ તેને પાંચ પ્રકૃતિઓના (મિથ્યાત્વ તથા અનંતાનુબંધી કષાયની જમળી પાંચ) ઉપશમથી ઉપશમ સમ્યકત ઉત્પન્ન થાય તો તેને ઉદ્વેલિત સમ્યમિથ્યાત્વાગત પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ કહેછે કોઇપણ કર્મના સજાતીય એક ભેદનો બીજા ભેદરૂપ થઇ જવાને સંક્રમણ કહે છે જે પ્રકૃતિઓનો બંધ કર્યો હતો તેને અન્ય પ્રકૃતિઓમાં પ્રાસકરી ફેરવી નાખી તેનો નાશ કરવો તેને ઉદ્વેલન કહે છે જુઓ સિ. પ્ર તથા જૈન. શબ્દાર્ણવ પાન-૩૯૮

૧૦ સમ્યગ્મિથ્યાત્વાગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

મિથ્યાત્વાગત ગુણસ્થાનથી આવેલા વેદક સમ્યગ્દષ્ટિને સમ્યગ્મિથ્યાત્વાગત વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ કહે છે (વેદક સમ્યગ્દષ્ટિયાને ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ એટલે ક્ષાયોપશમિક સમ્યકત ધારણ કરનાર જીવ(જૈન શબ્દાર્ણવ પાન ૪૩૩)

૧૧. ૨૩નાં સત્તાવાળા વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

અનંતાનુબંધી કષાયનો ક્ષય કર્યા પછી જ્યારે મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી નાખે છે ત્યારે તે જીવ ૨૩નાં સત્તાવાળો વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ છે

૧૨ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ

ઉપર કહેલા જીવ જ્યારે સમ્યક્પ્રકૃતિનો પણ પુરે પુરો ક્ષય
ી નાખે છે ત્યારે તે જીવ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ છે તેને આ ગુણ
ાાનમાં મોહ પ્રકૃતિઓ પૈકી ૨૧ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે.

તિયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ

વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જ્યારે મોહનીય કર્મની સાતેય
ાકૃતિઓના ઉપશમ કરી નાખે છે. ત્યારે તેને દ્વિતીયોપશમ
ામ્યગ્દષ્ટિ કહે છે તેને અનંતાનુબંધી કષાયો છુટી જ ગએલા
કાય ૯ સુધી તે ૬૪ પ્રકૃતિઓની સત્તાવાળો જીવ છે.

૪ અપર્યાપ્ત દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ

દ્વિતીયોપશમ સમ્યક્ત્વના સમયમાં (વખતમાં) જ જો
જીવનું મરણ થઈ જાય તો તે ફક્ત દેવગતિમાં જ ઉત્પન્ન
ાય છે અને તે દ્વિતીયોપશમ શરીર પર્યાપ્તપ્રાપ્ત થાયતે પહેલાં
ાશ પામે છે એવા જીવને અપર્યાપ્ત દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ
જીવ કહે છે.

૧૫, અપર્યાપ્તવેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

જીવનું વેદક સમ્યક્ત્વ કાળમાં મરણ થઈ જાય તો વેદક
સમ્યક્ત્વ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં પણ રહે છે આ જાતના જીવો
કર્મભુમિઓ તથા ભોગ ભૂમિઓમાં મનુષ્ય રૂપે ભોગ ભૂમિઓ
માં તિર્યંચરૂપે તથા વૈમાનિક દેવોમાં જેવા મળશે તે જીવો
વેદક સમ્યક્ત્વ અપર્યાપ્ત અવસ્થા બાદ પણ તે અવસ્થામાં બની
રહી શકે છે.

૧૬. અપર્યાપ્ત કૃતકૃત્ય વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

અનંતાનુબંધી કષાયની ૪ તથા મિથ્યાત્વ તથા સમ્યગ્મિથ્યાત્વ આ બે મળી આ ૭ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થઇ ગયા પછી સમ્યક પ્રકૃતિનો ક્ષય થવાના વખતમાં જો જીવનું મરણ થાય તો તે જીવ પ્રથમ નરક, ભોગભૂમિમાં જન્મેલા તિર્યંચ. ભોગભૂમિમાં જન્મેલા મનુષ્ય તથા વૈમાનિક દેવોમાં જન્મ લઇ શકે છે અને ત્યાં અપર્યાપ્તકાલમાં (પર્યાપ્તિઓને પુરી કર્યા સિવાય) જ સમ્યક પ્રકૃતિનો ક્ષય પુરો કરી નાખે છે. આ અપર્યાપ્તકાલમાં તે જીવ અપર્યાપ્ત કૃતકૃત્ય વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ છે.

૧૭, અપર્યાપ્ત ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ

ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિનું જો મરણ થાય તો તે વૈમાનિક દેવોમાં જન્મ લે છે પરંતુ જો સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં નરકાયુ, તિર્યંચ આયુ, કે મનુષ્યઆયુ બાંધી લીધું હોય તો ક્રમવાર પહેલા નરકમાં, ભોગભુમિમાં તિર્યંચ તથા ભોગભુમિમાં મનુષ્યમા ઉત્પન્ન થશે જો ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ નારકી તથા દેવ હોય તો તે મનુષ્યગતિમાં ઉત્પન્ન જ થશે આ જીવ અપર્યાપ્ત અવસ્થા પછી પણ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જ રહે છે આ સમ્યકત્વ કદી પણ છુટતું નથી.

૧૮ દર્શન મોહક્ષપણા પ્રસ્થાપક વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

અધઃકરણના જે કરણમાં અર્થાત પરિણામ સમુહમાં ઉપરિતનસમયવર્તી તથા અધસ્તનસમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદૃશ અને અસદૃશ તથા વિસદૃશ [એક સરખા ન હોય તેને અધઃકરણ કહે છે, પ્રથમ સમયથી લઈ જ્યાં સુધીમાં વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ મિથ્યાત્વ તથા સમ્યગ્મિથ્યાત્વનું સમ્યક પ્રકૃતિમાં સંક્રમણ કરે છે ત્યાં સુધી તે દર્શનમોહક્ષપણા પ્રસ્થાપક વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ છે.

૧૯ દર્શન મોહોપશમના પ્રસ્થાપક વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

અધઃ કરણની પહેલા સમયથી લઈ સમસ્ત દર્શન મોહનું અંતર કરણ ઉપશમ [આગામી કાળમાં ઉદય આવવા યોગ્ય કર્મના પરમાણુઓને આગળ પાછળ ઉદય આવવા યોગ્ય કરવો જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા પ્રશ્ન ૨૬૩ નો ઉત્તર] કરી નાખે ત્યા સુધી આ જીવ દર્શન મોહોપશમના પ્રતિષ્ઠાપક વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ છે આ જીવનું દ્વિતીયોપશમ ઉત્પન્ન થયા પહેલાં મરણ થતું નથી દ્વિતીયોપશમના વખતમાં મરણ પણ થઈ શકે છે

૨૦ અનંતાનુબંધી વિસંયોજક વેદકસમ્યગ્દષ્ટિ

દર્શન મોહની ક્ષપણા કરતો જીવ પહેલાં કરણત્રય (અધઃ કરણ અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃતિકરણ આ ત્રણ કરણ ના પરિણામો ચારિત્ર મોહની ૧૧ પ્રકૃતિઓને ઉપશમાવવા તથા ક્ષય કરવા આત્માને નિમિત રૂપ છે) દ્વારા અનંતાનુબંધી કષાયોને દૂર કરે છે તેને અનંતાનુબંધી વિસંયોજક' સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ કહે છે દર્શનમોહની ઉપશમના કરવાવાળો વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ પણ અનંતાનુબંધી વિસંયોજક વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ છે

આ પ્રમાણે બીજા અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિઓ સબંધી વિચારવું જોઈએ

હવે પ્રથમોપશમ દ્વિતીયોપશમ વેદક તથા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તથતા પહેલાંના અંતર્મુહૂર્તની અવસ્થાનું વર્ણન કરીએ છીએ

પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વ

જ્યારે જીવનો સંસારમાં વધુમાં વધુ અર્ધપુદ્ગલ પરિવર્તન કાળ બાકી રહે છે ત્યારે આ જીવ સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય બને છે તો આ કાલની અંદર કદી પણ જ્યારે પ્રાયોગ્યલબ્ધિ (દેશના લબ્ધિથી જીવાદિ તત્વોનું મનન કરતાં કરતાં જ્યારે આયુષ્ય સિવાય પહેલાં બાંધેલા કર્મોની સ્થિતિ એક કોડા કોડી સાગરની અંદર રહી જાય તથા નવીન કર્મ પણ આથી વધુ વખત માટે ન બાંધે અને પુણ્ય કર્મનું પ્રમાણ વધતું જાય તથા પાપ કર્મનો રસ ઘટતો જાય ત્યારે આ લબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે બૃહત જૈન શબ્દાર્ણવ પાન ૫૫[illegible] દ્વારા જ્યારે બધાં કર્મોની વધુમાં વધુ સ્થિતિ અંતઃ કોડા કોડી (એક કરોડ અને કોડા કોડીની વચ્ચેનો વખત) સાગરકાલની રહી જાય છે ત્યારે જે જીવ ભવ્ય હશે તે અધઃકરણ પરિણામ કરે છે અધઃ કરણ પરિણામનું વિવરણ સાતમા ગુણસ્થાનના પ્રકરણમાં કરીશું અહિં આ પ્રકરણના અંગે પ્રાયોગ્યલબ્ધિમાં બંધમાંથી છૂટવાવાળી ૩૪ પ્રકૃતિઓને કહીએ છીએ

પ્રાયોગ્યલબ્ધિમાં વિશુદ્ધિ વધતાં જીવ અન્તઃ કોડાકોડી સાગરની સ્થિતિને બાંધે છે ને પછી દરેક અલ્પ અંતમુહૂર્તમાં પલ્યનો સંખ્યાતમો ભાગ ઓછો ઓછો કરીને બાંધે છે તો જ્યારે પૃથકત્વશત (૩૦૦થી૯૦૦ની વચમાં) સાગર કમી કરી નાંખે છે ત્યારે નરકાયુનો બંધ છૂટી જાય છે આ પ્રમાણે અનુક્રમે પૃથકત્વશત સાગર કમી થતાં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે બંધ છૂટી જાય છે

નરકગત્યાનુપૂર્વિ. (નામ કર્મ કે જેના ઉદયથી નરકમાં જતા પહેલાં વિગ્રહ ગતિમાં આત્મા શરીર પ્રમાણે રહે છે) ૫ સુક્ષ્મ અપર્યાપ્ત સાધારણ (સંયુક્ત) ૬ સુક્ષ્મ અપર્યાપ્ત પ્રત્યેક (સંયુક્ત) ૭ બાદરઅપર્યાપ્ત સાધારણ (સં) ૮ બાદર અપર્યાપ્ત પ્રત્યેક (સં) ૯ દ્વિઇન્દ્રિય જાતિ, અપર્યાપ્ત પ્રત્યે(સં) ૧૦ ત્રી ઇન્દ્રિય જાતિ અપર્યાપ્ત (સ) ૧૧ ચતુરીન્દ્રિય જાતિ અપર્યાપ્ત (સં) ૧૨ અસંજ્ઞી પચેન્દ્રિય જાતિ અપર્યાપ્ત (સં) ૧૩ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત [સં] ૧૪ સુક્ષ્મ પર્યાપ્ત સાધારણ [સં] ૧૫ સુક્ષ્મ પર્યાપ્ત પ્રત્યેક [સં] ૧૬ બાદર પર્યાપ્ત સાધારણ [સં] ૧૭ બાદર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક એકેન્દ્રિય આનાં [સ] ૧૮ દ્વીન્દ્રિય જાતિ પર્યાપ્ત [સં] ૧૯ ત્રિ ઇન્દ્રીય જાતિ પર્યાપ્ત [સં] ૨૦ ચતુરીન્દ્રિય જાતિ પર્યાપ્ત[સં] ૨૧ અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જાતિ પર્યાપ્ત [સં] ૨૨ તિર્યંચગતિ આનુપૂર્વી ઉધોત ૨૩ નીચગોત્ર, ૨૪ અપ્રશસ્ત વિહાયોગતિ દુર્ભગ, દુઃસ્વર, અનાદેય ૨૫ હુંડક સંસ્થાન અસંપ્રાપ્ત સૃપાટિકા સંહનન ૨૬ નપુંસકવેદ ૨૭ વામન સંસ્થાન કિલિત સંહનન ૨૮ કુબ્જાક સંસ્થાન અર્ધનારાચ સંહનન ૨૯ સ્ત્રીવેદ ૩૦ સ્વાતી સંસ્થાન નારાચ સંહનન ૩૧ ન્યગ્રોધ પરિમંડલ સંસ્થાન, વજ્રનારાચ સંહનન ૩૨ મનુષ્ય ગતિ મનુષ્ય ગત્યાનુપુર્વી ઔદારિક શરીર, ઔદારિક અંગોપાંગ ૩૩ વજ્રવૃષભનારાચ સંહનન, ૩૪ અસાતા વેદનીય, અરતિ, શોક, અસ્થિર, અશુભ અને અયશ:કીર્તિ—આ પ્રમાણે પ્રાયોગ્ય ઇન્ધમાં ૩૪ વખતમાં થઈને ઉપર જણાવેલા ૩૪ પ્રકારની ને નાશ થાય છે આમાં કેટલીક એવી ...

શ્રેયકરત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી પણ બંધ ...

(વિશેષ) સમાપ્ત થતાં જ પ્રથમોપશમ સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન કરે છે અને તેજ પહેલા સમયમાં ઉપશમમાં રહેલા મિથ્યાત્વ ના ત્રણ ભાગ કરતાં કંઇક મિથ્યાત્વજ રહી જાય છે તથા કેટલુક સમ્યગ્મિથ્યાત્વરૂપે પરીણમે છે અને કેટલુંક સમ્યક પ્રકૃતિ રૂપે પરિણમે છે હવે તે જીવ પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ કહેવાય છે આનો કાલ (વખત) અન્તર્મુહૂર્ત છે.

દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ

ઉપર જણાવ્યાં પ્રમાણે ના પ્રકારથી વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અધઃકરણ અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃતિકરણ પરિણામોને ઉત્પન્ન કરે છે. પરંતુ બે વખત ત્રણે કરણોને કરે છે યાને ત્રણે કરણોવાળા પરિણામો કરે છે. પહેલાં ત્રણ કરણ દ્વારા અનંતાનુબંધી કષાયોને મિટાવી દઇ અપ્રત્યાખ્યાન વરણ રૂપ કષાયો પેદા થાય છે અને બીજી વખત ત્રણે કરણોથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની રીતથી અન્તરકરણ તથા ઉપશમ કરે છે.

વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ

પ્રથમોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ તથા દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ ને સમ્યક્પ્રકૃતિ ઉદયમાં આવતાં તે જીવ વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ થઇ જાય છે. ૨૮ પ્રકૃતિઓ (મોહકર્મની) ની સત્તાવાળો જીવ યોગ્ય મિથ્યાત્વ પછી પણ વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ થઇ જાય છે. તે જીવને વેદક સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરવા માટે અધઃકરણ થા અપૂર્વકરણ. અનિવૃત્તિકરણ (આત્મિક પરિણામો) કરવા આવશ્યક યાને જરૂરી છે.

ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ

... જીવ જ્યારે દર્શન મોહની ક્ષપણાના

માટે તૈયાર થાય છે ત્યારે પહેલા ત્રણ કરણો દ્વારા અનંતાનુબંધી ૪ કષાયને ત્યજી દઈને તેમનો ક્ષય કરી નાખે છે ફરીથી ત્રણ કરણો દ્વારા મિથ્યાત્વને સમ્યગ્મિથ્યાત્વરૂપે કરીને તથા સમ્યગ્મિથ્યાત્વને સમ્યક પ્રકૃતિરૂપ કરીને પછીથી ત્રણેયનો ક્ષય કરી નાખે છે ત્યારે આ જીવ ક્ષાયિક સમ્યકદૃષ્ટિ બને છે. ક્ષાયિક સમ્યકત્વનો કાલ (વખત) અનંત છે તે કદી નાશ પામશે નહિ આ સમ્યકત્વમાં રહેતાં સંસારનો કાલ ૩૩ સાગર કરતાં કંઈક અધિક છે આ આત્મા જે ભવમાં ક્ષાયિક સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન કરે છે તે જ ભવથી અગર ત્રીજા ભવે મોક્ષ જાય છે જો ક્ષાયિક સમ્યકત્વ પહેલાં મનુષ્ય આયુષ બાંધી લીધું હોય અગર તિર્યંચ આયુષ્ય બાંધી લીધું હોય તો ભોગભૂમિમાં ઉત્પન્ન થઇને પછીથી દેવગતિમાં જન્મ લઇને પછીથી કર્મભુમિમાં જન્મ લઈને કર્મભૂમિમાંથી મોક્ષ જશે આ પ્રમાણે ચોથાભવે મોક્ષ જઈ શકે છે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં આનાથી વધારે ભવ હોઈ શકતા નથી સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કર્યા પહેલાંનો નરકાયુનો બંધ થઇ ગયો હોય તો નરકમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાંથી ફરી મનુષ્યભવ ધારણ કરી મોક્ષે ચાલ્યો જશે નિશ્ચયથી ત્રીજા ભવે મોક્ષે જશે વેદક સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જ કેવલી અગર શ્રુત કેવળીના ચરણ કમળમાં યાને સાંનિધ્યમાં ક્ષાયિક સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન કરે છે જો તે પોતે જ શ્રુતકેવળી અગર ચરમ શરીરી હોય તો કેવળી કે શ્રુત કેવળીના સાંનિધ્ય વિના પણ ક્ષાયિક સમ્યકત્વ પામે છે. આ ગુણસ્થાનમાં સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય [illegible] સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત [illegible] [illegible] આ [illegible] ૬ પ્રાણ ૧૦ તથા ૭ [illegible] મૈથુન અને પરિગ્રહ [illegible] [illegible] [illegible]

ગુણસ્થાનમાં ૧૩ યોગ હોય છે પરંતુ એક જીવમાં ૪ મનોયોગ (સત્ય મનોયોગ અસત્ય મનોયોગ ઉભય મનોયોગ અને અનુભય મનોયોગ) ૪ વચનયોગ (સત્યવચનયોગ અસત્યવચન યોગ ઉભયવચન યોગ અને અનુભય વચન યોગ) આ આઠ તથા ઔદારિક કાયયોગ અથવા વૈક્રિયક કાયયોગ આ પ્રમાણે નવ પર્યાપ્તમાં હોઇ શકે છે અપર્યાપ્તમાં ઔદારિકમિશ્રકાયયોગ અથવા વૈક્રિયક મિશ્રકાયયોગ એવા એક તથા કાર્માણકાયયોગ આ પ્રમાણે બે હોય શકે છે એક સમયમાં એક યોગ હોય છે આ ગુણસ્થાનમાં ત્રણ વેદો પૈકી ૧, કષાય ૨૧, એક જીવમાં યોગ્યતા પ્રમાણે ૧૯ અને એકી વખતે ૮-૭-૬ કષાય હોય છે જ્ઞાન ૨ કે ૩ અને ઉપયોગથી એકી વખતે એકનો ઉપયોગ હોય છે અસંયમ દર્શન પૈકી ૩ કે ૨ પરંતુ ઉપયોગમાં એકી વખતે એક દર્શનોપયોગ હોય છે લેશ્યા ૬ પણ એક વખતે એક હોય છે ભવ્યત્વ સમ્યક્ત્વમાં ત્રણ (ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ) હોય છે પણ એકી વખતે એક હોય છે સંજ્ઞી તથા આહારક અગર અનાહારક હોય છે આ ગુણસ્થાનમાં બંને ઉપયોગો ક્રમવાર થાય છે ધ્યાન ૧૨ હોય છે પણ એકી વખતે એક હોય છે આશ્રવ ૪૬ હોય છે એક જીવમાં ઓછામાં ઓછા ૯ તથા સૌથી વધારે ૧૬ હોય છે આ ગુણસ્થાનમાં ૩૬ ભાવ હોય છે એક જીવમાં ઓછામાં ઓછા ૨૨ અને વધુમાં વધુ ૨૪ અથવા ૨૯ હોય છે અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવનું દેહ પ્રમાણ સંખ્યાતઘનાંગુલથી ૧૦૦૦ યોજન સુધી છે આ જીવ બધા પલ્યોપના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે આ જીવનું રહેવાનું લોકના અસંખ્યાતમો ભાગ છે પરંતુ ઉપપાદ વિગેરે પ્રકારોથી ૮થી૧૪ તથા ૮થી૧૨ ભાગતાંરાજુ ક્ષેત્રને

આ ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થવામાં દર્શન મોહનો ઉપશમ તથા
દર્શન મોહનો ક્ષયોપશમ તથા દર્શન મોહનો ક્ષય નિમિત્ત કારણ છે
તેથી આ ગુણસ્થાનમાં ઔપશમિક ભાવ, ક્ષાયોપશમિક ભાવ
તથા ક્ષાયિક ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તથા દર્શન
મોહનનો ઉપશમ ક્ષાયોપશમ તથા ક્ષય નિમિત્ત કારણ કહેવાય છે
ઔપશમિક ભાવમાં સમ્યકત્વ ઘાતક પાંચ અથવા સાત પ્રકૃતિ
ઓનો ઉપશમ થાય છે તથા ક્ષાયિક ભાવમાં સાત પ્રકૃતિઓનો
ઉપશમ થાય છે તથા ક્ષાયિક ભાવમાં સાત પ્રકૃતિઓનો ક્ષય
થાય છે ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં મિથ્યાત્વ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ અને અનં-
તાનુબંધી ૪ કષાયો આ ૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદયમાં ન આવે તે
રીતે ઉદયાભાવી ક્ષયનો તથા તે વર્તમાન કાળને છોડીને ભવિષ્ય
માં ઉદયમાં આવવા યોગ્ય કર્મોને સત્તામાં રાખવાવાળો સદ-
વસ્થા રૂપ ઉપશમનો તથા સમ્યક પ્રકૃતિનો ઉદય થાય છે
દર્શન મોહક્ષપણા નિષ્ઠાપક [ક્ષાયિક સમ્યગ્દ્રષ્ટિ] ને સમ્યક
પ્રકૃતિનો ઉદય હોવો નથી ન થા બીજી પણ તે જીવમાં વિશેષતાઓ
હોય છે સમ્યકપ્રકૃતિના ઉદયથી સમ્યકત્વનો ઘાત નથી થતો પરંતુ
તેમાં ચલ મલિન તથા અગાઢ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે વેદક સમ્યકત્વ
પછી જ્યારે દ્વિતીયોપશમ સમ્યક્ત્વ તથા ક્ષાયિક સમ્યકત્વનું કામ
શરૂ થઈ જાય છે ત્યારે ક્ષયોપશમમાં કંઈક વિશેષતા ઉત્પન્ન
થાય છે જેમકે કદી પણ ૪ (પ્રકૃતિઓ) નો ક્ષય ૨ [પ્રકૃતિઓનો
ઉપશમ] અને એકનો ઉદય કદી ૫નો ક્ષય ૧ નો ઉપશમ તથા
૧ નો ઉદય વિગેરે. દ્વિતીયોપશમનો પ્રારંભ કરવામાં અન્તરા-
લમા દ્વિતીયોપશમ ઉત્પન્ન થતા પહેલાં મરતા નથી.
ક્ષાયિક સમ્યકત્વનો પ્રારંભ કરવાવાળા અન્તરાલમા
સમ્યકપ્રકૃતિનો પણ જ્યારે ક્ષય કરવાનુ શરૂ કરે છે તે વખતથી તેન
મરણ નો સંભવ છે તો તે મરણ કાળનો ચાર ભાગોમાં મરણ

કરે તો ૪-૩-૨-૧ ગતિઓમાં થી કોઈ ગતિમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં ક્ષય પૂર્ણ કરી લેશે પહેલા ભાગમાં મરણ થાય તો ચાર ગતિઓમાંથી કોઇપણ ગતિમાં જન્મ થઇ શકે છે બીજા ભાગમાં મરણ થાય તો નરક ગતિને છોડીને કોઈપણ ગતિમાં જન્મ થઇ શકે છે ત્રીજા ભાગમાં મરણ થાય તો મનુષ્ય યા દેવગતિમાં જન્મ થઇ શકે છે.

જીવના સર્વ પ્રથમ ઉદ્ધારનો પ્રારંભ આ ગુણસ્થાન (અવિરત-સમ્યક્ત્વ) થી થાય છે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવનો મિથ્યાત્વ પછી તેનામાં સુધારો થાય તો તે આ ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે તે કે એવું પણ બની શકે છે કે સમ્યક્ત્વ તથા દેશસંયમ તથા સમ્યક્ત્વ તથા સકલસંયમ એક સાથે ઉત્પન્ન થઈ જાય તો પણ સમ્યક્ત્વનો પ્રથમોપશમ જ ઉત્પન્ન થાય છે. સમ્યક્ત્વ [illegible] અમૂલ્ય નિજ વૈભવ (આત્માનો વૈભવ) છે આનું ધારણ કરવું તે જ જીવના કલ્યાણનું [illegible] ચરણ છે અનેક પ્રયત્નો કરીને તેને મેળવવા, પુરુષાર્થ કરો તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે સત- [illegible] પુરુષાર્થ [illegible] અભ્યાસ કરો. તે છે તેના ફળસ્વરૂપે સ્વ [illegible] ભેદવિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો તે પછી આત્માથી પર(બીજા [illegible] નિવૃત્તિ [illegible] (આત્મામાં) માં ડૂબી [illegible] અનંત [illegible] ભાવો (આત્મિક પરિણામોને [illegible] સ્વભાવમાં રતિ (પ્રીતિ) [illegible] ઉત્પન્ન થતી આત્માની [illegible] આત્માથી જ [illegible] [illegible] મનુષ્ય તથા દેવ આયુ [illegible]

૫ દેશ સંયત ગુણસ્થાન

જ્યાં સમ્યકત્વનો પ્રગટ થઇ ગયું છે ત અને દેશસંયમ પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય તે સ્થાનને દેશસંયત ગુણસ્થાન કહે છે તેનું બીજુ નામ સંયતાસંયત પણ છે જેમાં અલ્પસંયમ તથા બાકી અસંયમ હોય તેને સંયમાસંયમ કહે છે આ ગુણસ્થાનમાં પણ જીવોની હિંસા વિગેરે પાંચ પાપોથીતો વિરતિ છે · એટલે તેમાં પ્રવૃત નથી પણ બાકી ૧૧ અવિરતી પાંચઇન્દ્રિયો તથા મનને કરવાં તથા સ્થાવર (પાંચ ની અહિંસા) થી વિરતી નથી યાને વણ એકેન્દ્રિય સ્થાવર જીવોની હિંસાદિ પાંચ પાપો તથા પાંચ ઇન્દ્રિયભોગ તથા મનની ચંચળતાથી વિરકત નથી આ ગુણસ્થાન અપ્રત્યખ્યાના વરણ નામના ચરિત્ર મોહનીયના ક્ષયોપશમથી પ્રાપ્ત થાય છે અર્થાત અપ્રત્યાખ્યાના વરણના ઉદયાક્ષય તથા સદવસ્થારૂપ ઉપશમ તથા પ્રત્યાખ્યાના વરણના ઉદયના નિમિતથી થાય છે આમાં ચરિત્ર મોહનીયમ નામના મોહનુ નિમિત છે અને આ ગુણસ્થાનમાં ક્ષાયોપશમિક ભાવ હોય છે.

આ ગુણસ્થાન નીચે જણાવેલા ૧૧ પ્રકારે છે.

૧ દર્શન પ્રતિમા, ૨ વ્રત પ્રતિમા, ૩ સામાયિક પ્રતિમા, ૪ પ્રોષધ પ્રતિમા, ૫ સચિત વિરતી પ્રતિમા, ૬ રાત્રિ ભુકત-ત્યાગ પ્રતિમા, ૭ બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા, ૮ આરંભત્યાગ પ્રતિમા, ૯ પરિગ્રહ વિરતી પ્રતિમા, ૧૦ અનુમતિ વિરતી (ત્યાગ) પ્રતિમા, ૧૧ ઉદિષ્ટત્યાગ પ્રતિમા, નિરતિચાર એટલે અતિચારવિના સમ્યગ્દર્શન ધારણ કરવું તથા અન્યાય તથા અભક્ષ્યના ત્યાગને દર્શન પ્રતિમા કહે છે (ઇન્દ્રિય વિષયોમાં આચરણ કરવું તે અતિચાર છે તેના પાંચ પ્રકાર છે) અતિચાર સિવાય પાંચ અણુવ્રત ૩ ગુણવ્રત તથા ૪ શિક્ષાવ્રત આ પ્રમાણે બાર વ્રતોનુ

પાલન કરવું તેને વ્રત પ્રતિમા કહે છે. અતિચાર વિના પ્રાતઃ કાલમાં મધ્યાન્હે એટલે બપોરે તથા સાયંકાલે ૨ ઘડીથી ૬ ઘડી (૧ ઘડી=૨૪ મિનીટ) સુધી સામાયિક કરવાને સામાયિક પ્રતિમા કહે છે. અષ્ટમી [આઠમ] તથા ચતુર્દશી [ચૌદશ] ના દિવસોએ અતિચાર શિવાય પ્રોષધપુર્વક ઉપવાસ કરવાને પ્રોષધ પ્રતિમા કહે છે લીલીવનસ્પતિ કાચા ફળ વિગેરે સચિત વસ્તુના ખાવાના ત્યાગને સચિતત્યાગ પ્રતિમા કહે છે કૃત-કારિત તથા અનુમોદના (કરવું કરાવવું અને આરંભિત કાર્યને અનુમોદના સંમતિ આપવી) પૂર્વક રાત્રિ ભોજનનો ત્યાગ (એટલે રાત્રિ ભોજન કરવું કરાવવું કે તેને અનુમોદન આપવું નહિ તે) તથા દિવસે મૈથુન સબંધીની વાર્તાના ત્યાગને અનુક્રમે રાત્રિભુક્તિ ત્યાગ તથા દિવા મૈથુન ત્યાગ પ્રતિમા કહે છે બ્રહ્મચર્યના પુરા પાલનને બ્રહ્મચર્યપ્રતિમા કહે છે વ્યાપાર વિગેરે આરંભ કાર્યના ત્યાગને આરંભ ત્યાગ પ્રતિમા કહે છે

દેશ વિરતિમાં ૬૭ પ્રકૃતિઓ ના બંધ થાય છે કારણકે અહિં મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનની ૧૬ પ્રકૃતિઓનો અભાવ છે બીજા ગુણસ્થાન · સાસનની ૨૫ પ્રકૃતિઓનો અભાવ છે ૪થા અસંયત ગુણસ્થાનની અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાય ૪નો અભાવ છે, મનુષ્ય આયુ, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યગત્યાનુંપુર્વી (મનુષ્યપણેથી મરીગયા પછી વિગ્રહ ગતિમાં જન્મ લેતા પહેલા આત્માના પ્રદેશોનું મરણ પહેલાંના શરીરના આકારે રહેવું તે) વજ્રવૃષભ, ઔદારિક શરીર ઔદારિક અંગોપાંગ આ દશ તથા બે પ્રકારના આહારક (૧૬+૨૫+૪કષાય +મનુષ્યઆયુ વિગેરે૬+બે આહારક મળી ૫૩) મળી ૫૩ પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો નથી. (વ્યુચ્છિત્તિ–જે ગુણસ્થાનમાં કર્મપ્રકૃતિઓનો બંધ ઉદય અથવા સત્વ(સત્તા) ની વ્યુચ્છિત્તિ (અભાવ-નાશ) કહી હોય તે ગુણસ્થાન સુધી જતે પ્રકૃતિઓનો બંધ ઉદય અથવા સતા પ્રાપ્ત થાય છે આગળના કોઇપણ ગુણસ્થાનમાં તે પ્રકૃતિઓનો બંધ ઉદય અથવા સત્વ હોતા નથી તેને વ્યુચ્છિતિ કહે છે. વ્યુચ્છિન્ન તેનું વિશેષણ છે. ભુતકૃત છે એટલે નાશ પામેલું અભાવ પામેલું જુઓ જૈનસિદ્ધાંત પ્રવેશિકા પાન ૪૯૩) આ ગુણસ્થાનમાં ૮૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે કારણકે અહિં મિથ્યાત્વ વ્યુચ્છિન્નની ૫, સાસન વ્યુચ્છિન્નની ૯, સમ્યગ્મિથ્યાત્વની ૧, અસંયતમાં વ્યુચ્છિન્ન નરકાયુ દેવાયુ નારકગતિ તથા દેવગતિ વૈક્રિયિક અંગોપાંગ નરકગત્યાનુપૂર્વી તિર્યંગ્ગત્યાનુપૂર્વ્ય મનુષ્યગત્યાનુપૂર્વ્ય દેવગત્યાનુપૂર્વ્ય દુર્ભગ, અનાદેય, અયશઃકીર્તિ, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાય ૪, આ ૧૭ તીર્થંકર તથા બે આહારક આ ૩ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થતો નથી (અનાદેય એ કર્મના ઉદયથી કાન્તિસહિત શરીર ન હોય તે અનાદેય નામ કર્મ છે)

મ કર્મ=જે કર્મના ઉદયથી બીજા જીવો પોતાની સાથે
(વે) કરે. તે (અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાય ૪, ૧ દેવ-
દેવગત્યાનુ પુર્વી, ૧ દેવાયુ, ૧ નરકગતિ, ૧ નરકગત્યાનુ
નરકાયુ ૧ વૈક્રિયિક શરીર ૧ વૈક્રિયિક અંગોપાંગ, ૧
ગત્યાનુપૂર્વી, ૨ તિર્યંચગત્યાનુપૂર્વી, ૨ દુર્ભગ, ૧ અનાદેય,
પ્રકૃતિ મળી ૧૭+૨૬ તીર્થંકર ભાવનાઓ+૨ બે આહારક
૫૩ સંયતાસંયત ગુણસ્થાન ૧૪૭ પ્રકૃતિઓનું સત્વ (સત્તા)
, અહિં નરકાયુની સત્તા નથી હોતી કારણ કે નારકી જીવો
આ ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થતું નથી અને જેણે નરકઆયુષ્યનો
કરીને સતા (નરકાયુની) બનાવીલીધી હોય તેને પણ
ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થતું નથી. તીર્થ અને ગત પ્રતિમા સુધીના
પરિણામ થઈ શકે છે અને અગીઆર પ્રતિમાઓમાં એલક
આર્યિકા) સુધીના પરિણામ થઇ શકે છે પુરૂષને અગીયાર
તિમા તથા તેનાથી આગળના પણ પરિણામ થઇ શકે છે આ
ભાગે સંયતાસંયત ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીને હવે છઠ્ઠા પ્રમત-
વિરત ગુણસ્થાનનું કંઈક નિરૂપણ કરીએ છીએ.

૬–પ્રમતવિરત ગુણસ્થાન

પ્રત્યાખ્યાન સાથે સકલવ્રત (મહાવ્રત) હોય પરંતુ સંજ્વલન
કષાયનો તીવ્ર ઉદય હોવાથી પ્રમાદસહિત હોય તે પ્રમતવિરત
ગુણસ્થાન કહેવાય છે આ ગુણસ્થાન વર્તીઓમાં આહાર કરવાનો
વિહાર કરવાનો દીક્ષા, શિક્ષા તથા પ્રાયશ્ચિત આપવા વિગેરેના
તથા તે સંબંધી વિકલ્પ કરવારૂપ પ્રમાદ રહે છે.

પ્રમાદના મુળમાં ૧૫ ભેદ છેઃ–
વિકથા ૪, કષાય ૪, ઇન્દ્રિય વિષય ૫, નિદ્રા ૧ અને ૧૫
... (બીજા) ભેદ ૮૦ થઇ જાય છે જેવાં

હેય છે અવિસંયમી સાધુ ત્રણ સંધ્યા સમય સિવાયના કાલમાં હરરોજ બે ગાઉથી વધુ વિહાર ન કરે રાત્રે વિહાર ન કરે આ સાધુ જીવોની વિશેષ રક્ષા કરી શકે છે [જુઓ. જૈન શબ્દાર્ણવ પાન ૫૩૨]

જે મુનિને આહારક, પરિહારવિશુદ્ધિ, મનઃ પર્યય જ્ઞાન ઉપશમ સમ્યકત્વ બે પ્રકારના વેદ નપુંસક વેદ અગર સ્રીવેદ એમાંથી કોઈ એક વેદ આ પાંચ પૈકી કોઈએક હોય તો બાકીમાં ૪ નહિ હોય આનો પરસ્પર વિરોધ છે પરંતુ ઉપશમ સમ્યકત્વની સાથે નપુંસક વેદ અથવા સ્રીવેદ હોઈ શકે છે તથા દ્વિતીયોપશમ સમ્યકત્વની સાથે મનઃ પર્યયજ્ઞાન હોઈ શકે છે આ ગુણસ્થાનમાં મનુષ્યગતિ પંચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસકાય, યોગ ૧૧ પર્યાપ્ત પૈકી યોગ્યતા પ્રમાણે ૯ અથવા ૧૦ પરંતુ કોઈ વખત એક અપર્યાપ્તમાં એક આહારકમિશ્ર કામયોગ. ૩ વેદમાંથી કોઈ એક વેદ પરિહારવિશુદ્ધિ, મનઃપર્યયજ્ઞાન દ્વિતીયોપશમ સમ્ય તથા આહારક વાળાને પુરૂષ વેદ, ૧૩ કષાય પૈકી એક જીવમાં ૬-૫-૪ જ્ઞાન-૨-૩-૪, પરિહાર વિશુદ્ધિ તથા આહારક વાળાને ૨-૩ (જ્ઞાન), સંયમ ૨. પરિહાર વિશુદ્ધિવાળાને ૩(સંયમ), દર્શન ૩-૨ લેશ્યાત્રણમાંથી એક, તથા ભવ્યત્વ હોય છે.

પ્રમત્તવિરત ગુણસ્થાનમાં ઉપશમ સમ્યકત્વ, વેદક સમ્યકત્વ તથા આહારકવાળાને વેદક સમ્યકત્વ તથા ક્ષાયિક સમ્યકત્વ આ બે હોય છે આ ગુણસ્થાનવાળા સંજ્ઞી, આહારક, કમાવાર અને પ્રકારના ઉપયોગવાળા, નિદાન સિવાય ૩ આર્તધ્યાન, તથા ૪ ધર્મધ્યાન આ સાત પ્રકારના ધ્યાનમાંથી કોઈ એક ધ્યાનના ધ્યાતા હોય છે.

[illegible] ગુણસ્થાનમાં [illegible] આશ્રવ હોય છે, એક જીવમાં [illegible] આશ્રવ હોય છે [illegible] હોય [illegible] એક [illegible] જીવનાં

ઓછામાં ઓછા ૨૪ અને વધુમાં વધુ ૨૭ હોય છે ૫+૧૬ કષાય ૧૯-નો કષાયઅને+ ૧૫ યોગ=૫૭ આશ્રવના ભેદ ૫૭ છે મિથ્યાત્વ ૧૨ અવિરતિ પ્રમત વિરત સાધુઓના દેહનું પ્રમાણ (અવગાહના) ઓછામાં ઓછુ ૩।। હાથ અને વધુમાં વધુ ૫૨૫ ધનુષ હોય છે અપર્યાપ્તિમાં આહારક શરીર એક હાથનું હોય છે

જીવ સમુહની અપેક્ષાએ પ્રમતવિરત સાધુઓને ૬૩ પ્રકૃતિઓનો બંધ હોય છે કારણ કે મિથ્યાત્વ વ્યુચ્છિન્ન ૧૬ સાસન (બીજુ ગૃણસ્થાન) વ્યુચ્છિન્ન ૨૫, અસંયત (૪થુગુણસ્થાન) વ્યુચ્છિન્ન ૧૦ તથા દેશ સંયત (૫મુગુણસ્થાન)માં પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ૪ કષાયનો અભાવ તથા બે પ્રકારના આહારક આ પ્રમાણે ૫૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો નથી.

જુદા જુદા પ્રકારના જીવોની અપેક્ષાએ પ્રમતવિરત સાધુઓને ૮૧ પ્રકૃતિઓનો ઉદય રહે છે કારણકે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનની ૫ પ્રકૃતિઓનો અભાવ સાસન ગુણસ્થાનની ૯ પ્રકૃતિઓનો અભાવ યાને નાશ (વ્યુચ્છિન્ન) મિશ્ર ગુણસ્થાનની ૧ વ્યુચ્છિન્ન (નાશ પામેલી) અસંયત વ્યુચ્છિન્ન ૧૭. દેશસંયત વ્યુચ્છિન્ન પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાય ૪ તિર્યંકગતિ, તિર્યંચઆયુ, ઉદ્યોત, નીચગોત્ર આ આઠ (૪કષાયાતર્યંચગતિ ૧, તિર્યંકઆયુ ૧, ઉદ્યોત ૧ નીચગોત્ર ૧ મળી ૮) આ આઠ તથા પાંચ મિથ્યાત્વ વ્યુચ્છિન્ન, ૯ સાસનવ્યુચ્છિન્ન, ૧ મિશ્રવ્યુચ્છિન્ન તથા ૧૭ અસંયત વ્યુચ્છિન્ન મળી ૪૦+૧ તીર્થંકર પ્રકૃતિ મળી ૪૧ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થતો નથી. પ્રમત વિરત સાધુઓનું સત્વયાને પ્રકૃતિઓની સતા ૧૪૬ પ્રકૃતિઓની છે તેમને નરકાયુ તથ તિર્યંચ આયુ પ્રકૃતિઓ સત્તામાં હોતી નથી ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટ પ્રમતવિરતિ સાધુઓને ૧૩૯ પ્રકૃતિઓનું સત્વયાને સત્તા છે તેમ

પ્રચલાનિદ્રા	૮	આમાં પહેલો ભેદ સ્ત્રીકથાલાપી અનંતાનુ-
સ્નેહ	૧	બંધી ક્રોધી સ્પર્શનેન્દ્રિયવશંગત
મોહ	૨	સ્ત્યાન ગૃદ્ધિવાળા સ્નેહીનો થયો

બીજો ભેદ આજ પ્રમાણે સ્નેહીની જગ્યાએ મોહીકહીને કરવો. ત્રીજો ભેદ સ્ત્રીકથાલાપી અનંતાનુબંધી સ્પર્શનેન્દ્રિયવશંગત નિદ્રાનિદ્રા વાળા સ્નેહીનો આ પ્રમાણે ક્રમથી લગાવી જવું ભેદનામનો નંબર જાણવા તથા નંબરનું નામ જાણવાની રીત ઉપર પ્રમાદના એંશી ભેદમાં જણાવી છે તે પ્રમાણે છે

આ સર્વ પ્રમાદ પહેલાં ગુણસ્થાનમાં તીવ્ર છે તેના ઉપર ઉપરના ગુણસ્થાનોમાં ક્રમવાર મંદથતા જાય છે આ ગુણસ્થાનનુ નામ પ્રમત વિરત છે તેથી આ ગુણસ્થાનમાં વિષેશ પ્રમાદ છે એમ સમજવું નહિ પહેલા ગુણસ્થાનથી છઠા ગુણસ્થાન સુધીના બધા જીવો પ્રમત છે છઠા ગુણસ્થાન પછી પ્રમત રહેતાં નથી. અને છઠા ગુણસ્થાનમાં પણ અતિઅલ્પ (ઘણોજ થોડો) પ્રમાદ રહે છે જો પ્રમત્ત હોવા છતા સંયત (સંયમી) છે તે પ્રમત સંયત કહેવાય છે ૩૭૫૦૦ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રમાદના ભેદ છે તેમાંથી, કેટલાકજ પ્રમાદ આ ગુણસ્થાનમાં હોય છે બધા પ્રમાદ નહિ આ પ્રમાણે પ્રમતવિરત ગુણસ્થાનનું સંક્ષેપમાં વર્ણન કરીને હવે અપ્રમત સંયતનુ વર્ણન કરીએ છીએ.

ગુણસ્થાનથી આગળના ગુણસ્થાનોમાં જવાનો અપુર્વપરિણામ કરી રહ્યો નથી અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં જશે તે સ્વસ્થાન અપ્રમત વિરત છે જે જીવ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં ના જઈ શકે પરંતુ મરણ કરી ચોથા ગુણસ્થાનમાં જશે તે જીવ પણ સ્વસ્થાન અપ્રમતસંયત છે સાતમા ગુણસ્થાનથી છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં તથા છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાંથી સાતમા ગુણસ્થાનમાં જવાનો ક્રમ સંખ્યાબંધ હજારવાર બનતો રહે છે

જે શ્રેણી ચઢવામાટે અભિમૂખ (તૈયાર) છે તે સાતિશય અપ્રમત વિરત છે અર્થાત ઉપરનીશ્રેણી ચઢવાસન્મુખ છે તે જે સૌથી પહેલું અપ્રમત ગુણસ્થાન ઉત્પન્ન થાય છે તે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનથી થતું નથી. કારણ કે જીવ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં સાતમા ગુણસ્થાનેથી જ આવે છે પહેલા, ચોથા, પાંચમા તથા છઠ્ઠા આ ગુણસ્થાનોની પછી જ અપ્રમતસંયત ગુણસ્થાન ઉત્પન્ન થાય છે અપ્રમત વિરત સાધુ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં અથવા અપુર્વકરણ ઉપશમક અથવા અપુર્વકરણ ક્ષપકમાં જાય છે જો મરણ થાય તો ચોથા ગુણસ્થાને પહોંચે છે અપ્રમત ગુણસ્થાનમાં જુદા જુદા પ્રકારના જીવો યાને જીવ સમુહની અપેક્ષાએ ૫૯ પ્રકૃતિઓનો બંધ હોય છે અહિં મિથ્યાત્વની ૧૬ પ્રકૃતિઓનો અભાવ, સાસન ગુણસ્થાનની ૨૫ પ્રકૃતિઓનો અભાવ, અસંયત ગુણસ્થાનની દશ પ્રકૃતિઓનો અભાવ (વ્યુચ્છિન્ન), દેશ સંયત ગુણસ્થાનની ૪ પ્રકૃતિઓનો અભાવ (નાશ) પ્રમતસંયત વ્યુચ્છિન્ન (અભાવ) ના ૧ અસ્થિર, ૨ અશુભ, ૩ અશાતા વેદનીય, ૪ અયશઃકીર્તિ, ૫ અરતિ અને ૬ શોક આ પ્રમાણે છઠ્ઠા પ્રમત ગુણસ્થાનના અંતે ૬૧ બંધ પ્રકૃતિઓ વ્યુચ્છિન્ન (નાશપામેલા) થઈ ગએલી ૬૧ પ્રકૃતિઓનો બંધ હોતો નથી એટલે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં જે ૬૩ પ્રકૃતિ ઓનાં બંધ કહ્યો છે તેમાંથી ઉપર જણાવેલી ૬

પ્રકૃતિઓ ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૫૭ પ્રકૃતિમાં બે પ્રકારના આહારકને ભેળવવાથી ૫૯ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

(જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા પ્રશ્ન ૫૨૯)

જીવ સમૂહની અપેક્ષાએ આ ગુણસ્થાનમાં ૭૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય રહે છે. કારણ કે આ ગુણસ્થાનમાં મિથ્યાત્વ વ્યુચ્છિન ૫ સાસન વ્યુચ્છિન ૯, મિશ્ર ગુણસ્થાન વ્યુચ્છિન ૧, અસયંત વ્યુચ્છિન ૧૭, દેશ વિરત વ્યુચ્છિન. પ્રમત્ત સંયત વ્યુચ્છિન ૧ આહારક શરીર, ૨ આહારક અંગોપાંગ, ૩ સત્યાનગૃદ્ધિ. ૪ નિદ્રા-નિદ્રા, ૫ પ્રચલા પ્રચલા, આ પ્રમાણે પાંચ. આ પ્રમાણે પ્રમત્ત ગુણસ્થાનના અંતે ઉદય વ્યુચ્છિન [નાશપામેલી] ૪૫ તથા તીર્થંકર આ પ્રમાણે ૪૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થઈ શકતો નથી.

એટલે છઠા ગુણસ્થાનમાં જે ૮૧ પ્રકૃતિઓનો ઉદય કહ્યો છે. તેમાંથી ઉપર જણાવેલી પાંચ પ્રકૃતિઓના ઘટવાથી બાકી રહેલી ૭૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે (જૈ. સિ. પ્ર. પ્રશ્ન ૫૩૦)

અપ્રમત ગુણસ્થાનમાં ૧૪૩ની પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે અહિં નરક આયુ તથા તિર્યંચ આયુની સત્તા હોતી નથી. ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ પ્રમત્ત વિરતને ૧૩૯ સુધીની સત્તા રહે છે તેને સમ્યક્ત્વને ઘાત કરનારી ૭ પ્રકૃતિઓ તથા નરક આયુ તથા તિર્યંચ આયુ હોતું નથી.

મહાવ્રતના પરિણામ સૌથી પહેલાં સાતમા ગુણસ્થાનમાં થાય છે. આ સકલ ચારિત્ર [illegible], સંયમ ચારિત્ર, ક્ષાયો-પશમિક ચારિત્ર વિગેરે નામોથી કહેવામાં આવે છે તો આ ગુણસ્થાનમાં કોઈ [illegible] ઉપર આવે તો પ્રથમોપશમ સમ્યક્-ત્વથી [illegible] વેદક સમ્યક્ત્વની સાથે

સંયમને પામશે. પ્રથમોપશમની સાથે સંયમને પામે તો પહેલાં ત્રણે પ્રકારના કરણોના પરિણામો આવશ્યક યાને જરૂરી છે. જો વેદક સમ્યકત્વની સાથે સંયમ પામે તો પહેલાં અધઃકરણ તથા અપૂર્વકરણ આ બે પ્રકારના પરિણામો આવશ્યક (જરૂરી) છે વેદક સમ્યકત્વની સાથે સંયમ પામવાવાળો જીવ ૨૮ પ્રકૃતિઓ (મોહકર્મની) ની જ સત્તાવાળો હતો. ત્રણે પ્રકારના સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અસંયત (ગુણસ્થાન-૪) તથા સંયતાસંયત (ગુણસ્થાન-૫) થી સંયમને પામેતો બે કરણ આવશ્યક છે.

સૌથી પહેલાં તો અપ્રમતસયમ થયા પછી જે સાતિશય અપ્રમત્ત વિરત થઈ શકતો નથી. અર્થાત્ ઉપરના ગુણસ્થાનોમા જવાનો પુરૂષાર્થતે કરતો જોવામાં આવતો નથી પરંતુ પ્રમત્ત વિરત બને છે. પ્રમત વિરતથી અપ્રમત્ત વિરત, અપ્રમત્ત વિરતથી આ પ્રકારે હજારવાર પ્રમતવિરતમાં પરિવર્તન કરે છે. તે પછી તે સાતિશય અપ્રમત્તવિરત બની શકે છે. અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનમાજ દ્વિતીયો પશમ સમ્યકત્વથી નિષ્ઠાપના (સ્થિતિ) થાય છે. ચોથાથી સાતમા ગુણસ્થાન સુધીમાં કોઈપણ વેદક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ત્રણે પ્રકારના (અધઃક ણ અપૂર્વકરણ તથા અનિવૃત્તિકરણ) કરણાત્મક પરિણામો દ્વારા અનંતાનુબંધી કષાયના વિસંયોજન (ત્યાગ) કરી શકે છે. અનંતાનુબંધી કષાયના વિસંયોજન પછી અપ્રમત સંયમ થઇને ફરીથી પ્રમત્તસંયત તથા અપ્રમત્તસંયતમાં આવ જા કરીને અપ્રમત્ત સંયત બનીને ત્રણે કરણોના પરિણામો દ્વારા દર્શનમોહને દૂર કરીને તેનો ઉપશમ કરી નાંખે છે ફરીથી પ્રમત્ત વિરત અપ્રમતવિરતમાં આવવાનું પરિવર્તન કરીને કષાયના ઉપશમ માટે અધઃકરણના પરિણામ કરે છે. આ સ્થિતિમાં આ જીવ સાતિશય અપ્રમત્ત વિરત કહેવાય છે. ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અપ્રમત સંયત કષાયોના ઉપશમ

માટે પણ અધઃકરણ કરી શકે છે જો કષાયોના ઉપશમનું
કાર્ય કરે તો ઉપશમ શ્રેણી ઉપર ચઢી જશે તથા જો કષાય
મતનોક્ષય કરવા તે પરિણામી કરે તો તે જીવ ક્ષયક શ્રેણી ચઢી
જશે. આ પણ સાતિશય અપ્રમત્ત વિરત છે. અહિયાં આ વિશેષ
પણે જાણી લેવું કે ક્ષાયિક સમ્યકત્વવાળા જીવની ચોથા
ગુણસ્થાનથી સાતમા ગુણસ્થાન સુધીમાં કોઇપણ ગુણસ્થા-
નમાં તેની નિષ્ઠાપના થાય છે. અને તેમાં પણ પહેલાં ત્રણ
કરણોવાળા પરિણામોથી કષાયાનો ક્ષય કર્યા પછી થોડા વખત
વિશ્રામ કરીને દર્શન મોહનો ક્ષય કરવામાં આવે છે (શ્રેણી
જ્યાં ચારિત્ર મોહનીય કર્મની બાકી રહેલી ૨૧ પ્રકૃતિઓ
(અનંતાનુ બંધી કષાય ૪ સિવાયની) નો ક્રમથી ઉપશમ
તથા ક્ષય કરાય તેને શ્રેણી કહે છે તે શ્રેણી ઉપશમ શ્રેણી તથા
ક્ષપક શ્રેણી એમ બે પ્રકારે છે (ક્ષાપક સમ્યકદષ્ટિ અને દ્વિતિયો
પશમ સમ્યગ્દષ્ટિ જ શ્રેણી ચઢે છે. પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વવાળા
ક્ષાયોપશતિક સમ્યકત્વવાળા શ્રેણી ચઢી શકતા નથી.) (ઉપશમ
શ્રેણીનાં ૪ ગુણસ્થાન છે. ૮ અપૂર્વકરણ, ૯ અનિવૃત્તિકરણ,
૧૦મું સૂક્ષ્મ સાંપરાય અને ૧૧ મું ઉપશાંત મોહ અને ક્ષપક-
શ્રેણીના ૪ ગુણસ્થાન છે. ૮ અપૂર્વકરણ, ૯ અનિવૃત્તિકરણ,
૧૦ સૂક્ષ્મસાંપરાય અને ૧૨મું (ક્ષીણમોહ) ઉપશમ શ્રેણીમાં
ચારિત્ર મોહિનીઓની ૨૧ પ્રકૃતિઓના ઉપશમ કરાય છે. અને
ક્ષપકશ્રેણીમાં આ ૨૧ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરાય છે ક્ષાયિક
સમ્યગ્દષ્ટિ તો બન્નેય શ્રેણીઓ ચઢે છે. અને દ્વિતિયોપશમ
સમ્યકદષ્ટિ ઉપશમ શ્રેણીએ ચઢે છે. ક્ષાપકશ્રેણી ચઢતો નથી.
... જૈ. સિ. પ્ર. પ્રશ્ન ૫૧૭ થી ૫૨૩)

ક્ષાયોપશમિક સંયમમાં પણ જીવનું સ્થાન લોક પ્રમાણ છે.
... પ્રત્યાખ્યાન જીવ અતિ સંકલેશવાળા પરિણામવાળો

મવાળો મિથ્યાત્વમાં પડવાવાળો છે. તેનું સૌથી જઘન્ય (નીચું) સંયમ સ્થાન છે. તેનાથી અનંતગણું સંયમનું સ્થાન મિથ્યાત્વમાં જવાવાળા પ્રમત્ત સંયતનો ઉત્કૃષ્ટ સંયમ છે.

સંયમથી નીચે પડવાવાળા સર્વ જીવો પ્રમત્તવિરત સમજવા જોઈએ

આ સ્થાનથી અનંતગણું સંયમનું સ્થાન અતિસંક્લિષ્ટ અવિરત સમ્યકત્વને પ્રાપ્ત કરવાવાળા સંયમીનું જઘન્ય સંયમ સ્થાન છે. આનાથી અનંતગણું સંયમનું સ્થાન યોગ્ય સંક્લિષ્ટનું જ ઉત્કૃષ્ટ સંયમ સ્થાન છે. આ પણ પ્રમત્ત વિરત છે. (આ ગુણસ્થાનમાં સંજ્વલન અને નો કષાયનો મંદ ઉદય થવાથી પ્રમાદ રહીત સંયમ ભાવ થાય છે. તે કારણથી આ ગુણસ્થાન વર્તી મુનિને અપ્રમત્ત વિરત કહે છે) ક્ષાયિક સમ્યગ્દ્રષ્ટિ અને દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જ આ શ્રેણી ચઢે છે. પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વવાળા તથા ક્ષાયોપશમિક સમ્યકત્વવાળા શ્રેણી ચઢી શકતા નથી ઉપશમ શ્રેણીનાં ૪ ગુણસ્થાન ઉપર જણાવ્યાં છે.

અહિંસાદિ પાંચવ્રત ધારણ કરવાને, ઇર્યાપથ આદિ પાંચ સમિતિઓના પાળવાને ક્રોધાદિ કષાયોનો નિગ્રહ કરવાને મનોયોગ આદિ ત્રણ યોગોને રોકવાને તથા સ્પર્શન વિગેરે પાંચ ઇન્દ્રિઓનો વિજય કરવાને સંયમ કહે છે એનાથી અનંતગુણું સંયમ સ્થાન અતિસંક્લિષ્ટ સંયમા સંયમમાં આવવા વાળા સંયમીનું જઘન્ય સંયમ સ્થાન છે. યે ગ્યસંક્લેશીતનું પણ, ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન તેનાથી અનંતગણુ છે. આ પણ પ્રમત્ત વિરત છે આનાથી અનંતગણું સંયમ સ્થાન આર્યખંડમાં ઉત્પન્ન થયેલા મિથ્યાદ્રષ્ટિ મનુષ્યના સંયત (સંયમી) હોવાના

પ્રથમસમયમાં હોય છે. આપ્રમતવિરત છે.

તેનાથી અનંતગણુ સંયમ સ્થાન મ્લેચ્છ ખંડમાં ઉત્પન્ન થએલા મિથ્યાદષ્ટિ મનુષ્યના સંયત થતા પહેલાંના પ્રથમ સમયમાં થાય છે.

આનાથી અનંતગણુ સંયમસ્થાન દેશ સંયત આર્યમનુષ્યના સંયત થતા પહેલાંનાસમયમાં થાય છે. અપ્રતિપાત પ્રતિપધમાન સ્થાન પણ અસંખ્યાત લોક પ્રમાણે છે. [અપ્રતિપાતિ નહિ છુટવાવાળી-પ્રતિપધમનગત-પાંચમુ દેશગુણસ્થાનને પ્રાપ્ત થતાં પ્રથમ સમયનું વિશુધ્ધિનું સ્થાન શબ્દાર્ણવકોષ-પાન-૩૨૫ તથા પાન-૫૫૨]

અપ્રમતગુણસ્થાનમાં સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેની છ પર્યાપ્તિઓ ૧૦ પ્રાણ, સંસાત્રણ. ગતિ મનુષ્ય, જાતિ પંચેન્દ્રિય ત્રસકાય યોગ ૯ પૈકી એકી વખતે એક યોગ ત્રણ વેદ પૈકી કોઈ એક વેદ, ૧૩ કષાયોમાં એક જીવને ૬-૫-૪ જ્ઞાન ૪-૩-૨- માંથી એકી વખતે એક, સંયમ ૨-૩, દર્શન ૨-૩ પૈકી ઉપયોગમાં એક, લેશ્યા ત્રણ માંથી એક તથા ભવ્યત્વ હોય છે.

અપ્રમત વિરતને ૩ સમ્યક્ત્વ પૈકી એક હોય છે. પરંતુ પરિહાર વિશુધ્ધિ તથા આહારકવાળાને કોઇ પ્રકારનું ઉપશમ સમ્યક્ત્વ હોતુ નથી

અપ્રમતસંયત—સંજ્ઞી, આહારક, [illegible] બંને પ્રકારના [illegible] સ્થાનોમાંથી કોઈપણ સ્થાનનો આત્મા હોય [illegible] ગુણસ્થાનમાં [illegible] છે. તે પૈકી એક જીવ

ને ૫ અથવા ૬ ૭ હોય છે. ભાગ ૩૧ હોય છે એક જીવમાં
એકી વખતે ઓછામાં ૨૨ અને વધારેમાં વધારે ૨૫ હોય છે.
આ ગુણસ્થાન પણ પ્રત્યાખ્યાના વરણ કષાયના ક્ષયોપશમથી
પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ વિશેષતા એટલી છે કે સંજવલન કષા-
યનો ઉદય મંદ હોય છે. અપ્રમયસંયતને પ્રત્યાખ્યાનાવરણ
કષાયના ઉદયાભાવી ક્ષય તથા આગળ ઉદયમાં આવવા યોગ્ય
પ્રત્યાનાવરણનો સદવસ્થારૂપ ઉપશમ તથા સંજવલનનો મંદ
ઉદય રહે છે. આ ક્ષયોપશમની સ્થિતિ છે, તેથી આ ક્ષાયો
ક્ષયિક ભાવ છે, અને તેનુ નિમિત કારણ મોહ છે.

કષાયોના ઉપશમ અથવ ક્ષયના માટે થવા વાળા અધઃ
કરણ પરિણામના પહેલાં સર્વ પ્રકારની સ્થિતિઓમાં અપ્રમત
સ્વસ્થાન અપ્રમવિરત કહેવાય છે. કષાયોના ઉપશમ તથા ક્ષય-
ના માટે થવાવાળા અધઃકરણ પરિણામોના સાતિશય અપ્રમત
વિરત કહેવાય છે. જો અહિં ઉપશમના કાર્યનો પ્રારંભ થાય
તો ઉપશમ શ્રેણી જીવ ચઢશે. અને જો ક્ષયના કાર્યનો પ્રારંભ
થાય તો ક્ષપક શ્રેણી ચઢશે.

ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ બે શ્રેણીઓ ઉપશમ તથા ક્ષપક-
માંથી કોઈપણ શ્રેણી ઉપર ચઢી શકે છે. પરંતુ દ્વિતીયો
પશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ ઉપશમ શ્રેણી ઉપર જ ચઢી શકે છે.

હવે આ પ્રકરણને વશ થઈને અધઃકરણનું સ્વરૂપ કહીએ
છીએ :-

જે કરણમાં અર્થાત પરિણામ સમૂહમાં ઉપરીતન સમયવર્તી
જીવોનો પરિણામ નીચેના સમયવર્તી (અધસ્તનસમયવર્તી)

જીવોનો પરિણામ સદશ હો તેને અધઃકરણ કહે છે વિષમ અવસ્થા પછી સમ અવસ્થાથાં જવા માટે આ પહેલો પ્રયત્ન છે. જે બીજા જીવે પાછળથી અધકરણ પરિણામો પ્રાપ્ત કરવાં પ્રારંભ કર્યો છે, તેના પરિણામ જેવા પરિણામ થવા તે અધઃકરણ પરિણામ છે.

અધઃકરણનો કાલ અંતર્મુહુર્ત છે જેમકે અનેક જીવોએ પ્રથમ સમયમાં અધઃકરણ પરિણામ કર્યા તો તે યોગ્ય જઘન્ય થયા અને ઉત્કૃષ્ટ પરિણામોની સીમા ઓળંગીને નાના પ્રકારના તેના પરિણામ ઉત્પન્ન થયા પછી તે જીવોએ આગળના સમય માં પ્રવેશ કર્યો અને તેમના પરિણામ વધ્યા તે સમયમાં બીજા જીવે એ અધઃકરણ પરિણામમાં પ્રથમ પ્રવેશ કર્યો આ પ્રમાણે અધ આગળ વધતા જાય છે અને તે વખતે બીજા જીવો તેયાં પ્રવેશ કરતા જાય છે અહિ પ્રવેશ કરવાવાળા જીવોને જઘન્ય (નીચેના પરિણામ શિવાય કંઈક પરિણામ ઉપર વધેલા જીવોના પરિણ મો સાથે મળી જાય છે અર્થાત તેમના પરિણામો આગ વધેલા જીવોના પરિણામના જેવા એક પ્રકારના તથા દ્વિત્ય એટલે બીજા વિગેરે સમયવાળા પરિણામો પા ઉપર વાળાના પરિણામસમાન છે. અંતિમ સમય ઉત્કૃષ્ટ પરિણામ નીચેવાળાના સમાન નથી આ પ્રમાણે અધ.કર ના સૌથી નીચા જઘન્ય શરૂના તથા સર્વોત્કૃષ્ટ [સૌથી આગ વધેલા] પરિણામો શિવાયના બાકીના [વચગાળા] પરિણામ કંઈક ઉપરના સમયવાળા તથા નીચેના સમયવાળાની સમા [illegible] છે તેનું [illegible] આ પ્રમાણે છે:— જેમકે અધઃકરણનો કા [illegible] સમય છે ને પ્રત્યેક સમયના ૪ પ્રકાર કરો

સમય	પ્રખં	દ્વિખં	ત્રી ખં	ચો.ખં	૧૩૭ ૩૦૩૨		
૧૬	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૨૨૨	ચતુર્થનિર્વર્ગણા	કાંડક ૪ અંક
૧૫	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૨૧૮		
૧૪	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૨૧૪		
૧૩	૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૨૧૦		
૧૨	૫૦	૫૧	૫૨	૫૩	૨૦૬	તૃતીયનિર્વર્ગણા	કાંડક ૪ અંક
૧૧	૪૯	૫૦	૫૧	૫૨	૨૦૨		
૧૦	૪૮	૪૯	૫૦	૫૧	૧૯૮		
૯	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦	૧૯૪		
૮	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૧૯૦	દ્વિતીયનિર્વર્ગણા	કાંડક ૪ અંક
૭	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૧૮૬		
૬	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૧૮૨		
૫	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૧૭૮		
૪	૨૪	૪૩	૪૪	૪૫	૧૭૪	પ્રથમ નિર્વર્ગણા	કાંડક ૪ અંક
૩	૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૧૭૦		
૨	૮૦	૪૧	૪૨	૪૩	૧૬૬		
૧	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨	૧૬૨		

નોંધ – વિશેષ સમજુતિ માટે જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકાકે. પાં
ગોપાલદાસ બરૈયાના પ્રશ્ન ૫૨૮ના જવાબમાં જુઓ.
આ અપ. પ્રવૃત્ત કરણમાં પ્રથમ સમયની જઘન્ય (નીચે
વિશુદ્ધિ સૌથી ઓછી છે, તેનાથી બીજા સમયની જઘન્ય વિશુ
અનંત ગણી છે. તેનાથી ત્રીજા સમયની જઘન્ય વિશુદ્ધિ અ

તગણી છે. આ પ્રમાણે આ ક્રમ પ્રથમ નિર્વર્ગણા કાંડકના
અંતિમ સમયવર્તી જઘન્ય વિશુદ્ધિ લઈ જવા જોઈએ જેમકે
દૃષ્ટાંતમાં પ્રથમ નિર્વર્ગણા કાંડકના ચાર સમય છે તો ત્રીજા
સમયની જઘન્ય વિશુદ્ધિથી ચોથા સમયની જઘન્ય વિશુદ્ધિ
અનંતગણી થઈ હવે તેનાથી અનંતગણી વિશુદ્ધિ પ્રથમ સમય
ની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ છે. એ રીતે પાછા ફરીને નીચેના સમયની
ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ ઉપર આવવામાં જ્યાંથી પાછા ફરવાનું થયું
ત્યાં સુધી એક નિર્વર્ગણા કાણ્ડક થાય છે. પ્રથમ નિર્વર્ગણા
કાંડકના અંતીમ સમય (૪) ની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિથી દ્વિતીય
નિર્વર્ગણા કાંડકની પ્રથમ સમય (૫) વર્તી જીવની જઘન્
(ઓછી) વિશુદ્ધિ છે. તેનાથી અનંતગણી વિશુદ્ધિ દ્વિતીયનિ
ર્ગણા કાંડકના બીજા સમય (૬) વર્તી જીવની વિશુદ્ધિ તેના
તૃતીય (૭) સમયવર્તી જીવની આ ક્રમ દ્વિતીય નિર્વર્ગ
કાંડકના અંતીમ સમયની જઘન્ય વિશુદ્ધિ સુધી આવ્યા

દૃષ્ટાન્તમાં જોયું તેમ તેનાથી ૮મા સમયવર્તી જી
અનંતગણી વિશુદ્ધિ છે. તેનાથી અનંતગણી વિ
દ્વિતીય નિર્વર્ગણા કાંડકના પ્રથમ સમયવર્તી જી
ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ છે. આ પ્રમાણે આગળ સુધી કર્યા કરવું

આની રચનાનો પ્રકાર દૃષ્ટાંતમાં યાનો ઉપર નક્શ
બતાવ્યા મુજબ આ પ્રમાણે જાણવું સંબંધમાં [illegible] અને
[illegible] છે. સમય ૧૬ છે, [illegible] ૪, સંખ્યાત પ્રમાણ ૩
નિર્વર્ગણા કાંડક ૪ છે.

[illegible] કોને કહે છે? ઉત્તર [illegible]
[illegible]

ચયનું પરિમાણ કાઢવાની રીત—

નિષેકહારમાં એક અધિક ગુણહાનો આયામનું પ્રમાણ લઈને અર્ધો કરવાથી જે લબ્ધ આવે તેને ગુણહાનિ આયામથી ગુણ્યા કરવી એવી રીતે ગુણવાથી જે ગુણન ફળ (ગુણાકાર) થાય તેનો ભાગ વિવક્ષિત ગુણહાનિના દ્રવ્યમાં ઉમેરવાથી વિવક્ષિત ગુણહાનિના ચયનું પરિમાણ નીકળે છે. (જૈ સિ પ્ર. ૨૮૭)

નિષેક એટલે એક સમયમાં કર્મમાં જેટલાં પરમાણુઓ માં આવે તે સર્વેના સમુહને નિષેક કહે છે (જૈ.સિ.પ્ર ૨૬૭) હાનિ એટલે ગુણાકાર રૂપ હીન હીન (ઓછું ઓછું) જેમાં જણાય તેને ગુણહાનિ કહે છે. જેમકે કોઈજીવે સમયમાં ૬૩૦૦પરમાણુઓના સમુહરૂપ સમયપ્રબદ્ધ [એક મયમાં જેટલા કર્મપરમાણુ અને નો કર્મ પરમાણુઓ બંધા તો] બંધ કર્યો અને તેમાં ૪૮ સમયની સ્થિતિ પડી, તેમાં ગુણહાનિઓના સમહરૂપ નાના ગુણહાનિ ૬, તેમાંથી પ્રથમ ગુણહાનિના પરમાણું ૩૨૦૦ બીજી ગુણહાનિના પરમાણુ ૧૬૦૦ ત્રીજી ગુણહાનિના પરમાણુ ૮૦૦, ચોથી ગુણહાનિના પરમાણુ ૪૦૦ પાંચમી ગુણહાનિના પરમાણુ ૨૦૦ અને છઠી ગુણહાનિના પરમાણું ૧૦૦ છે. અહિ ઉત્તરોત્તર ગુણહાનિઓમાં ગુણાકારરૂપ હીન હીન પરમાણુ [દ્રવ્ય] પ્રાપ્ત થાય છે તેથી તેને ગુણહાનિ કહે છે. [જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા પૃષ્ઠ ૨૭૮]

નાના ગુણહાનિ— ગુણહાનિઓના સમૂહને નાના ગુણહાનિ કહે છે જેમકે ઉપરના દ્રષ્ટાન્તમાં આઠ આઠ સમયની છ ગુણહાનિ છે. તેજ છ સંખ્યા નાના ગુણહાનિનું પરિણામ જાણવું [જૈન સિ. પ્ર. પ્રશ્ન ૨૮૦]

આ અપ્રમત ગુણસ્થાનમાં જ અધિકમાં અધિક ની અધઃકરણ હોય તો તે નીચેના પ્રકારનાં થશે.

૧ દ્વિતીયોપશમવાળાને અનંતાનુબંધીના વિસંયોજ દ્વિ ીયોપશમ વાળા જીવને દર્શનમોહના અન્તરકર માટે ૩ ચારિત્ર મોહના ઉપશમ માટે પછીથી શ્રેણી નીચે પડે ત્યાર પછીથી વેદક સમ્યકત્વ થાય ૪ ક્ષાયિ કત્વ વાળા જીવને અનંતાનુબંધી કષાયોના વિસંયોજ કરવા) માટે ૫ ક્ષાયિક સમ્યકત્વવાળા જીવને દર્શન ક્ષપણા માટે, ૬ ચારિત્ર મોહના ક્ષય માટે

એવું પણ બની શકે છે કે આ ગુણસ્થાનમાં એકવ કરણ (આત્મિકત્રણ પ્રકારના કરણવાળા પરિણામો) ન અને કેટલોક વખત આ ગુણસ્થાનમાં રહી નીચે પડી જા ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત કરવા માટે જે કરણ (આત્મિક પરિ થયું હતું તે આ ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત કરતા પહેલાં અથવા ચોથા અથવા પાંચમા ગુણ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થયું

આ ગુણસ્થાનમાં કોઇપણ આયુષ્ય નો બંધ થતો પરંતુ જો પ્રમત વિરત ગુણસ્થાનમાં દેવ આયુષ્યની શરૂ કરી લીધી હોય અને બંધ કાલમાં અપ્રમત વિરત થઈ તો દેવ આયુષ્યના બંધને પૂરો કરી દે છે આ પ્રમાણે ગુણસ્થાનમાં દેવ આયુનો બંધ છે.

આ ગુણસ્થાન ધ્યાન અવસ્થામાં પ્રાપ્ત થાય છે આહાર, વિહાર વિગેરે કરતાં પણ કદી અલ્પઅંતમુ સંભવ હોઈ શકે છે પરંતુ નિદ્રામાં આ ગુણસ્થાન ઉત્પ થતું નથી.

આ પ્રમાણે અપ્રમત્ત વિરત ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીને અપૂર્વ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીએ છીએ

ઉપશમ શ્રેણીના ૪ ગુણસ્થાન છે—આઠમું અપૂર્વકરણ નવમુ અનિવૃતિ કરણ દશમું સુક્ષ્મ સામ્પરાય અને અગિયારમું ઉપશાન્ત મોહ આ ઉપશમ શ્રેણીમાં ચારિત્ર મોહનીય કર્મની ૨૧ પ્રકૃતિઓના ઉપશમ કરાય.

ક્ષપક શ્રેણીનાં ૪ ગુણસ્થાન—૧ આઠમું અપૂર્વકરણ ૨, નવમૂ અનિવૃતિકરણ ૩ દશમું સુક્ષ્મ સાંપરાય અને ૪ ક્ષીણ મોહ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ તો બંને શ્રેણીઓ ચડે છે દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમ શ્રેણી જ ચડે છે ક્ષપક શ્રેણી ચડતો નથી જ્યાં ચારિત્ર મોહનીય કર્મની બાકી રહેલી ૨૧ પ્રકૃતિઓનો ક્રમથી ઉપશમ તથા ક્ષય કરાય તેને શ્રેણી કહે છે અને તે ઉપશમ તથા ક્ષપક બે પ્રકારે છે

૮ અપુર્વ કરણ ગુણસ્થાન

ચારિત્ર મોહનો ઉપશમ અથવા ક્ષયના માટે અપ્રમત વિરત સાધુ જ્યારે અધઃકરણ કરીને અપૂર્વ કરણમાં પહોંચે છે તો અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયથી જ આ અપુર્વ કરણ ગુણસ્થાન બને છે.

અપુર્વ કરણ શબ્દનો અર્થ—અ=નહિ પૂર્વ-પહેલાં કરણ પરિણામ (આત્માના) અર્થાત્ આત્માના જે પરિણામ તે ગુણના અપરનાળાના પહેલા સમયમાં ન હતા તે પરિણામોનું હોવું આથી એ તાત્પર્ય નિકળ્યું કે અપૂર્વ કરણમાં વિવક્ષિત

સમયવર્તી મુનિના પરિણામ આના પહેલાં અથવા આગળના સમયવર્તી મુનિઓના પરિણામો સાથે મળતા આવતા નથી.

આ અપૂર્વકરણ પરિણામમાં પ્રતિસમય ૬ વિશેષ કાર્ય બન્યા કરે છે–૧ પ્રતિ સમય અનંતગણી વિશુદ્ધતા ૨, પૂર્વે બાંધેલા કર્મોની અસંખ્યાતગણી સ્થિતિનો નાશ ૩, અસંખ્યાત ગણી ઓછી સ્થિતિ થતાં થતાં જ નવીન કર્મોનું બંધાવવું, ૪ પૂર્વ બાંધેલાં કર્મોનો અસંખ્યાત ગણો અનુભાગ નો નાશ, ૫, અસંખ્યાતગણાં કર્મવર્ગણા ઓની નિર્જરા તથા ૬ પાપ પ્રકૃતિઓનું પુણ્ય પ્રકૃતિઓમાં બદલાવું અન્ય સ્થાનોમાં પણ અપૂર્વકરણ પરિણામ થાય છે ત્યાં પણ ત્યાં ત્યાં યોગ્ય આ છ કાર્યો લગાવી દેવાં જોઈએ.

અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાન પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયોના વર્તમાનનો ઉદયાભાવી ક્ષય તથા આગળના સદવસ્થારૂપ ઉપશમ તથા સંજ્વલનના મંદ ઉદયથી તથા અપૂર્વકરણ પરિણામ દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે

ચારિત્ર મોહિના ક્ષયોપશમની સ્થિતિમાં આ ગુણસ્થાન ઉત્પન્ન થાય છે તેથી આને ક્ષાયોપશમિક કહેવામાં આવ્યું છે. આ ગુણસ્થાનવાળો આત્મા નિયમથી ક્ષાયિક ચારિત્ર અંતર્મુહૂર્ત માં પ્રગટ કરશે તથા મોહ (કષાય)ના ક્ષય માટે કરણ-પરિણામ કરી રહ્યા છે, આ માટે ક્ષપક શ્રેણીવાળા અપૂર્વકરણ પ્રવિષ્ટ (દાખલ થયેલ) ને શુદ્ધિસંયતના ઉચ્ચારથી ક્ષાયિક ભાવ પણ કહેવામાં આવ્યા છે તથા ઉપશમ શ્રેણીવાળા અપૂર્વ કરણ પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત (અપૂર્વકરણ નામના કહેલ શુદ્ધ સંયમવાળો જીવ) મરણના અભાવમાં અંતર્મુહૂર્તમાં નિયમથી ઔપશમિક ચારિત્ર

પ્રગટ કરશે તથા કષાયના ઉપશમના માટે કરણ (અપૂર્વકરણ) પરિણામ કરી રહ્યો છે તેથી ઉપચારથી ઔપશમિક ભાવ કહેવામાં આવ્યા છે સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષા ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિના ક્ષાયિક ભાવ છે અને દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિના ઔપશમિક ભાવ છે આ બધા પ્રસંગોમાં મોહ નિમિત્ત છે અર્થાત્ મોહના ક્ષયોપશમની અપેક્ષા છે કંઈ ઉપશમની અપેક્ષા છે અને કંઈ મોહના ક્ષયનીઅપેક્ષા છે

આ ગુણસ્થાનમાં સામાન્ય રૂપે ૫૮ પ્રકૃતિઓનો બંધ હોય છે કારણ કે પ્રમત્તાન્ત બંધવ્યુચ્છિન્ન ૬૧ અપ્રમત્ત વિરત ગુણસ્થાનમાં વ્યુચ્છિન્ન દેવઆયુ આ ૬૨ પ્રકૃતિઓનો બંધ હોતો નથી એટલે સાતમા ગુણસ્થાનમાં જે ૫૯ પ્રકૃતિઓનો બંધ કહ્યો છે તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ (નાશપામેલી) પ્રકૃતિ એક દેવઆયુના ઘટાડવાથી ૫૮ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે.

આ અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનના કાલના સાત ભાગ છે પહેલાં ભાગમાં ૫૮ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે. બીજા-ત્રીજા-ચોથા પાંચમા તથા છઠ્ઠા ભાગોમાં ૫૬ પ્રકૃતિઓનો બંધ હોય છે આમાં નિદ્રા તથા પ્રચલા એક જાતની આપણ નિદ્રા છે) આ બે પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો નથી સાતમા ભાગમાં ૨૬ પ્રકૃતિઓના બંધ થાય છે આમાં દેવગતિ પંચેન્દ્રિય જાતિ વૈક્રિયક શરીર વૈક્રિયક અંગોપાંગ, આહારક શરીર આહારક અંગોપાંગ તૈજસ શરીર કાર્મણ શરીર, સમચતુર સંસ્થાન, દેવગત્યાનુપૂર્વી, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અગુરુલઘુ, ઉપઘાત પરઘાત, ઉચ્છ્વાસ પ્રશસ્તવિહાયોગતિ, ત્રસ, બાદર પર્યાપ્ત, પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભ, સુભગ, સુસ્વર, આદેય (કર્મના ઉદયથી કાન્તિ સહિત શરીર

ઉપજે તે કર્મ), તીર્થંકર તથા નિર્માણ નામક કર્મની આ ત્રીશ પ્રકૃતિઓનો બંધ થતો નથી અપૂર્વકરણ પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયતોને ૭૨ પ્રકૃત્તિઓનો ઉદય રહે છે તેમાં પ્રમતાની ઉદય વ્યુચ્છિન્ન (પ્રમત ગુણસ્થાનના અંતે જેનો નાશ થયો છે તે) ૪૫ તથા અપ્રમતવિરતમાં ઉદયવ્યુચ્છિન્ન ૪ તથા તીર્થંકર પ્રકૃતિ આ પ્રમાણે ૫૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોતો નથી સાતમા ગુણસ્થાનમાં જે ૭૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય કહયો છે તેમાંથી પ્રકૃતિ ચાર (સમ્યક પ્રકૃતિ, અર્ધનારાચ, કીલક, અસંપ્રાપ્ત સૃપાટિકા સંહનનો ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૭૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે (જૈ સિ.પ્ર.પ્રશ્ન ૫૩૩)

આ ગુણસ્થાનમાં ૧૪૨,૧૩૯, ૧૩૮ પ્રકૃતિઓની સતા (સત્વ) હોય છે. આમાં જીવ ત્રણ પ્રકારના હોય છે

૧ દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમક, ૨ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમક, ૩ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ક્ષપક.

દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમના અનંતાનુબંધી ક્રોધ માન, માયા, લોભનું છુટી જવાથી તેમની સત્તા નથી અને તિર્યંચ આયુ તથા નરકઆયુની પહેલાંથી સતા રહી નથી તેથી આ પ્રકૃતિઓ ઘટી જવાથી આદ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમકને ૧૪૨ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમકની અનંતાનુબંધી કષાયની ૪ તથા દર્શન મોહની (મિથ્યાત્વ, મિશ્ર અને સમ્યક પ્રકૃતિ) ત્રણ પ્રકૃતિઓ એમ આ સાત પ્રકૃતિઓનો સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન થતાં જ ક્ષય થઇ જવાથી તિર્યંચ આયુ તથા નરક આયુની પહેલાં સતા નહિ હોવાથી ૯ પ્રકૃતિઓની સતા નથી આથી તેની ૧૩૯ પ્રકૃતિઓની સતા છે

ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ક્ષપક જીવની ઉપર જણાવેલી ૯ તથા

આયુ એમ આ દશ પ્રકૃતિઓની સતા નથી. આથી ક્ષાયિક પગહિ અપૂર્વકરણ પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત ક્ષપકની ૧૩૮ પ્રકૃતિ ની જ સતા છે.

હવે આ પ્રકરણ અંગે અપૂર્વકરણ પરિણામોની વિશુદ્ધિ l જાણ કરવાનો માટે એક દષ્ટાંત લખીએ છીએ-તેની રચ- ાની પદ્ધતિ આ પ્રમાણે છે.—

૮	૫૫૩-૫૬૮	૩	૪૭૩-૪૮૮
૭	૫૩૭-૫૫૨	૨	૪૫૭-૪૭૨
૬	૫૨૧-૫૩૬	૧	૪૫૬ સુધી
૫	૫૦૫-૫૨૦	સમય	યોગ-કુલ-૪૦૯૬
૪	૪૮૯-૫૦૪		
સમય			

સર્વધન (કુલ સરવાળો) ૪૦૯૬, આદિધન-ધન-૩-૬-૪-૮ ઉત્તર ધન ૪૪૮, કાલગચ્છ ૮, સંખ્યાત પ્રમાણ ૪, ચય ૧૬ ગચ્છની સંખ્યાનીકૃતિ એટલે ગચ્છની સંખ્યા ૮નો વર્ગ (કૃતિ) લાવવા કરતાં ૮×૮=૬૪ થયા તેને સંખ્યા પ્રમાણ ૪ છે નાથી ગુણતાં ૬૪×૪=૨૫૬ બસો છપ્પન થયાં હવે કુલ (સર્વધન) ૪૦૯૬ છે આ ૪૦૯૬ ને ૨૫૬ વડે ભાગતાં ૪૦૯૬÷ ૨૫૬=૧૬ આ ૧૬ ચય આવ્યા

ઉત્તરધન— ગચ્છ ૮ બાદ ૧=૭ તેના અડધા કર્યાં તો ૩।। આ ૩।। ને ચય ૧૬ થી ગુણતાં ૩।।×૧૬=૫૬ આ ૫૬ને ...આ આ ૩।। ને ચય ૧૬ થી ગુણતાં

ગચ્છ ૮ થી ગુણતાં ૫૬×૮=૪૪૮ ઉત્તરધન

અંતિમ સમય સબંધી પરિણામધન—
ગચ્છ ૮-૧=૭×૧૬ (ચય)=૧૧૨ + ૪૫૬ ઉપર કોઠામાં જણાવેલા પ્રથમ સમયનાધન=૫૬૮ અંતિમસમય પરિણામધન

આધ સમયધન—
ગચ્છ૮-૧=૭×૧૬(ચય)=૧૧૨ ૫૬૮ (અંતિમ સમય પરિણામ ધન) બાદ ૧૧૨, ૫૬૮-૧૧૨-૪૫૬ આધસમયધન

આદિધન—૪૫૬ (ઉપર બતાવ્યા મુજબ) × ૮ (ગચ્છસંખ્ય) =૩૬૪ [આદિધન સર્વધન— ૪૫૬ (આધ સમયધન) + ૫૬૮ (અંતિમ સમય સબંધી પરિમામધન) ઉમેરતાં=૧૦૨૪ ૧૦૨૪÷ ૨=૫૧૨ × ૮=૪૦૯૬

અપુર્વકરણ પરિણામમાં વિશુદ્ધિ તારતમ્ય—
આ ગુણસ્થાનના પ્રથમ સમયમાં જે જે જઘન્ય વિશુદ્ધિ છે તેનાથી અનંતગણી પ્રથમસમયના અંતે ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ છે. તેનાથી અનંતગણી બીજા સમયની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ છે આ પ્રમાણે અંતિમ સમયના ઉત્કૃષ્ટ પરિણામ સુધી ચાલ્યા જવું જોઇએ આ ગુણસ્થાનમાં જીવ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય, પર્યાપ્ત હોય છે તેને પર્યાપ્તિ ૬, પ્રાણ ૧૦, સંજ્ઞા ૪, ગતિ મનુષ્ય જાતિ પંચેન્દ્રિય, ત્રસકાય, યોગ ૯, વેદ ૩, કષાય ૧૨ પૈકી ૬-૫-૪ તે પૈકી એક વખત ઉપયોગમાં એક, સંયમ ૨, દર્શન ૩-૨ પૈકી ઉપયોગમાં એક વખતે એક, લેશ્યા શુક્લ લેશ્યા-ભવ્યત્વ સમ્યક્ત્વ ૨, દ્વિતીયોપશમ તથા ક્ષાયિક હોય છે, અપૂર્વ ગુણસ્થાન વર્તી જીવ અનુક્રમવાર બંને ઉપયોગવાળો પૃથક્ત્વ વિતર્ક વિચાર શુક્લધ્યાનનો ધ્યાતા હોય છે. આવા

થ ૧૩ પરંતુ એક જીવને ૭-૬-૫ થાય છે ભાવ ૧૮, એક
માં ૨૨-૨૩-૨૪-૨૫ થાય છે.

અપૂર્વકરણ પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિસંયતનું દેહ પ્રમાણ ૩ાા હાથ
પરપ ધનુષ્ય સુધીનું હોય છે.

તેમનું રહેવાનું ક્ષેત્ર અઢી દ્વિપની અંદર છે ક્ષેત્ર લોકનો
સંખ્યાત ભાગ છે તથા સ્પર્શન પણ લોકના અસખ્યાત
મમાં થાય છે અપૂર્વકરણ પ્રવિષ્ટ વિશુદ્ધિ સંયતોમાં ઉપ-
ામક જીવોનો જઘન્ય કાલ એક સમય છે તથા ઉત્કૃષ્ટ કાલ
અંતર્મુહૂર્ત છે. પરંતુ ક્ષપક જીવોનો જઘન્ય કાલ પણ અંત-
મુંહુર્ત છે. અને ઉત્કૃષ્ટકાલ પણ અન્તર્મુહૂર્ત છે બંનેમાં જીવ
સમૂહમાં ઉપર જણાવેલા બંને પ્રકારનો તે પ્રમાણે જ કાલ છે.

ક્ષપક એક જીવમાં એવું નથી હોતુ કે આઠમુ ગુણસ્થાન
છોડીને બીજા ગુણસ્થાનોમાં જઈને પછી આઠમા ગુણસ્થાનમાં
આવે કારણ કે ક્ષપક જીવ ગુણસ્થાનોમાં આગળ વધીને ગુણ-
સ્થાનાતીત (ગુણસ્થાન પાર કરી જશે) થઈ જશે.

સર્વ જીવની અપેક્ષા એવો અન્તર (વચગાળાનો વખત)
આવી શકે છે કે કોઈ સમય એવો રહે કે કોઇ પણ જીવ
અષ્ટમ [આઠમા] ગુણસ્થાનમાં ન હોય તો એવો વચગાળાનો
વખત એક સમય અને વધારેમાં વધારે છ મહિનાનો હોઈ શકે
છે આઠમાં ગુણસ્થાનવાળો ઉપશમક એક જીવ આઠમુ ગુણસ્થા
ન છોડીને બીજા ગુણસ્થાનમાં રહે, પછી આઠમું ગુણસ્થાન
પ્રાપ્ત કરે આ વચગાળાનો વખત ઓછામાં ઓછો અંતમું-
હૂર્ત અને વધુમાં વધુ અર્ધપુદ્‌ગલપરાવર્તન કાલમાં ૨૮ અંત-
[illegible] છે આમાં નીચે પડવાનો વચગાળાનો

વખત અપૂર્વકરણમાં લીધો છે તેથી આમાં લગાતાર ૧૨ અ મુર્હૂર્ત વખત લાગે ફરી સંસાર ભ્રમણ કરીને અપુર્વકર પ્રાપ્ત થશે, તેના પછી નિર્વાણ પામવામાં ૧૬ અંતર્મુહુર્ત લાગ આ પ્રમાણે વચગાળાનો સમયાને વખત અર્દ્ધપૂદ્ગલ પરિવર્ત કાલમાં ૨૮ અંતર્મુહુર્ત ઓછો થાય છે

ઘણા ઉપશમક જીવોનો વચગાળાનો સમય ઓછામાં ઓછો એક સમય અને વધુમાં વધુ વર્ષ પૃથકત્વ એટલે ૩ થી ૯ વર્ષ સુધીનો થાય છે.

આ અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનમાં ઉપશમ જીવ સાતમા અથવા નવમા ગુણસ્થાનેથી આવે છે અને આ અપુર્વકરણ પ્રવિષ્ટ વિશુદ્ધિ સંયત જીવ જાય છે પણ સાતમા અથવા નવમા ગુણ સ્થાનમાં પરંતુ જો આ ગુણસ્થાન પછી મરણ થઈ જાય તો ચોથા ગુણસ્થાનમા જાય છે અને તિર્યંચથી દેવ ગતિમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે ચઢતી વખતે આઠમા ગુણસ્થાનના પહેલા ભાગ માં મરણ થતું નથી.

ક્ષપક સાતમા ગુણસ્થાનેથીજ અપુર્વકરણમાં આવે છે તે મરણ થતું નથી કે તેનુ નીચે પડવું થતુ નથી પરંતુ વિશુદ્ધિ આગળ વધીને ઉપરનાં ગુણસ્થાનોમાં પહોંચતા ચારિત્ર મોહન ક્ષય કરી તથા ફરી ઘાતિ આ કર્મોનો ક્ષય કરીને પછી અઘા તિયા કર્મોનો ક્ષય કરી ને સિદ્ધજ થઇ જશે.

આ પ્રમાણે અપૂર્વકરણ પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયમ ઉપશમક તથા ક્ષપક નું વર્ણન કરીને હવે અનિવૃતિકરણ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીએ છીએ.

શ્રેણી ચઢવાને પાત્ર કોણુ છે ?:—

ઉત્તર—ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ અને દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ જ શ્રેણી ચઢી શકે છે. પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વવાળા તથા ક્ષાયોપશમિક સમ્યકત્વવાળા શ્રેણી ચઢી શકતા નથી.

પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વવાળા જીવ પ્રથમોપશમ સમ્યકત્વ છોડીને ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ થઇને પ્રથમજ અનંતાનુબંધી ક્રોધ. માન, માયા લોભનુ વિસંયોજન કરીને (દૂરકરીને) દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિઓના ઉપશમ કરીનેયાતો દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ થઇ જાય અથવા ત્રણે પ્રકૃતિઓના ક્ષય કરી ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ થઈ જાય ત્યારે શ્રેણી ચઢવાને પાત્ર થાય છે (જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા પ્રશ્ન ૫૨૬મો ઉત્તર

૯ અનિવૃત્તિકરણ ગુણસ્થાન

જ્યાં પુર્વ તથા ઉતર વર્તી સાધુઓના પરિણામ વિલક્ષણ હોય તથા સમાન વર્તી સાધુઓના પરિણામ એક સરખા હોય તે પરિણામોને અનિવૃત્તિકરણ કહે છે અર્થાત્ જે કરણ (પરિણામો) માં ભિન્ન સમયવર્તી જીવોના પરિણામ વિસદૃશ હોય એટલે એક સરખી ન હોય અને એક સમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદૃશ જ હોય (એક સરખા) તેને અનિવૃત્તિ કરણ કહે છે. અધઃ કરણ, અપૂર્વકરણ અને અનિવૃત્તિ કરણ આ ત્રણેય કરણોના પરિણામ પ્રતિ સમય અનંતગુણી વિશુદ્ધતા માટે થાય છે

અ=નહિ, નિવૃત્તિ=ભેદ અર્થાત જ્યાં સમાન સમયમાં પરિણામોમાં ભેદ ન હોય તે કરણ અર્થાત પરિણામોને અનિવૃત્તિ કરણ પરિણામ કહે છે

આ ગુણસ્થાન પ્રત્યાખ્યાન કષાય
(કર્મવર્ગણાઓના સમુહો) નો ઉદયાભાવી ક્ષ
આત્માથી કર્મના સંબંધ નો છુટકારો),
આવવા યોગ્ય તે સ્પર્દ્ધકોનો સદવસ્થારૂ
છોડીને આગામી કાળમાં ઉદય આવવાળાં
તે) ઉપશમ તથા સંજવલન કષાયના અ
વૃત્તિ કરણ પરિણામો દ્વારા પ્રગટ થાય છે
દશા વર્તમાન છે આથી આ ગુણસ્થાનમાં
છે પરંતુ કષાયના ઉપશમ કે ક્ષયના માટે
અનિવૃતિકરણ ગુણસ્થાનવર્તીના આ પરિણા
કષાયોનો આ ગુણસ્થાનમાં ઉપશમ પણ
તથા મરણ ન થાય તો અવશ્ય જ
નષ્ટ કરશે આથી ઔપશમિક ભાવ પણ મ
તથા ક્ષપક શ્રેણીવાળા અનિવૃત્તિકરણ બાદ
શુદ્ધિ સંયતના આ પરિણામ કષાય
થયા છે તથા આ નિયમથી શીઘ્ર (નજીકમ
પ્રગટ કરવાવાળા છે તથા ૨૦ કષાયોનો ક્ષય
છે તેથી આના ભાવને ક્ષાયિક ભાવ પણ કહ્યા
માહનું છે અર્થાત્ મોહના ક્ષયોપશમથી યા ઉ
કાર્યથી આ ગુણસ્થાન પ્રગટ થયું છે.

આ અનિવૃત્તિ કરણ ગુણસ્થાનમાં સમાન
પરિણામ એક સરખા હોય છે અનિ એવુ ન
નિવૃત્તિકરણ પરિણામમાં થતું હતું કે સમાન
ના પરિણામ મળી પણ જાય અને ન પણ
જીવોના એક સરખાજ પરિણામ થાય છે આ

નીચે જણાવેલા નકશાથી અનુમાન કરી શકશે। આ ગુણસ્થાન ના સમય અપૂર્વકરણથી અર્ધા છે

સમય	પરિણામ
૪	૧૩૭૬
૩	૧૩૧૨
૨	૧૨૪૮
૧	૧૧૮૪

ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં જણાશે કે પહેલા સમય કરતા બીજાના પરિણામ ૬૪ વધુ ને અને તે પ્રમાણે આગળ પણ છે.

હવે આ દૃષ્ટાંતમાં ૮ સમયના અર્ધ ૪ સમય લીધા છે આ દૃષ્ટાંતમાં પહેલા સમયવર્તી જેટલા સાધુ હશે તે બધાના ૧૧૮૪ ડીગ્રીના પરિણામ હશે તથા બીજા સમયવર્તી સાધુઓ ના પરિણામ ૧૨૪૮ ડીગ્રીના હશે આ પ્રમાણે અનિવૃત્તિ કરણના બધા સમયે બરાબર લગાવવા જોઈએ

આ ગુણસ્થાનમાં સંજ્વલન કષાયનો અતિમંદ ઉદય હોવા છતાં પણ સુક્ષ્મસાંપરાય ગુણસ્થાનમાં થવાવાળા સંજ્વલન સુક્ષ્મ લોભના મુકાબલે તે અધિક છે તેવી આ ગુણસ્થાનને બાદર સામ્પરાય પણ કહે છે તેવી રીતે બાદર સામ્પરાય પહેલાં ગુણસ્થાનથી લઈ નવમા ગુણસ્થાન સુધી કહેવામાં આવ્યા છે જેમ અસંયત પહેલા ગુણસ્થાનથી ચોથી ગુણસ્થાન સુધી અને પ્રમત પહેલાથી છઠા સુધી સમજવામાં આવે છે.

બાદર સમ્પરાય: સ્થુલ કષાયધારી છઠાથી નવમા ગુણસ્થાન સુધીના સાધુ

અનિવૃત્તિ કરણ બાદર સામ્પરાય પ્રવિષ્ટ શુદ્ધ સંયત જીવોને ૨૨ પ્રકૃતિઓનો બંધ હોય છે. કારણકે પ્રમત્તાન્ત વ્યુચ્છિન્ન (પ્રમત્ત ગુણસ્થાનના અંતમાં નાશ પામેલી) ૬૨ તથા અપ્રમત્ત વ્યુચ્છિન્ન ૧. અપૂર્વકરણ વ્યુચ્છિન્ન ૩૩-આ [illegible]

પહેલા ભાગમાં ૧૩૮ પ્રકૃતિની સતા છે, આમાં સમ્યકત્વઘાતી ૭ પ્રકૃતિ (દર્શન મોહનીયની ૩ તથા ચારિત્ર મોહનીયના અનંતાનુબંધી કષાય ૪ મળી ૭) તથા નરકાયુ, તિર્યંચઆયુ તથા દેવ આયુ આ ત્રણ મળી ૧૦ પ્રકૃતિઓની સતા (સત્વ) નથી દ્વિતીય ભાગમાં ૧૧૨ પ્રકૃતિઓની સતા છે, આમાં ઉપર જણાવેલી ૧૦ તથા પ્રથમભાગમાં અભાવપામેલી નરકગતિ, નરકગત્યાનુપૂર્વી, તિર્યંચગતિ, તિર્યંચગત્યાનુપૂર્વી, દ્વિન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, ઉદ્યોત, આતાપ, એકેન્દ્રિય, સ્થાવર, સાધારણ, સુક્ષ્મ, સ્ત્યાગદ્ધિ, નિદ્રા નિદ્રા પ્રચલાપ્રચલા આ ૧૬ પ્રકૃતિઓ આ પ્રમાણે ૨૬ પ્રકૃતિઓની સતા નથી ત્રીજા ભાગમાં ૧૧૩ પ્રકૃતિઓની સતા છે આમાં ઉપર જણાવેલી ૨૬ તથા દ્વિતીયભાગ વ્યુચ્છિન્ન (નાશ પામેલી) અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આ આઠ આ પ્રકારે ૩૪ પ્રકૃતિઓની સતા નથી ચોથા ભાગમાં ૧૧૩ પ્રકૃતિઓની સતા છે આમા ઉપર જણાવેલી ૩૪ તથા તૃતીયભાગમાં વ્યુચ્છિન્ન નપુંસક વેદ આ પ્રમાણે ૩૫ ની સતા નથી પાંચમા ભાગમાં ૧૧૨ પ્રકૃતિઓની સતા છે. આમાં પૂર્વોક્ત ૩૫ તથા ચોથા ભાગમાં ઘટીગએલી સ્ત્રીવેદ આ પ્રમાણે ૩૬ ની સત્તા નથી છઠા ભાગમાં ૧૦૬ પ્રકૃતિઓની સતા છે. આમાં પૂર્વોક્ત ૩૬ તથા પાંચમા ભાગમાં અભાવ પામેલી (વ્યુચ્છિન્ન) હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક ભય તથા જુગુપ્સા આ ૬ આ પ્રમાણે ૪૨ ની સત્તા નથી સાતમા ભાગમાં ૧૦૫ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે. આમાં પૂર્વોક્ત (પહેલાંથી ચાલતી) ૪૨ તથા પુરૂષવેદ આ પ્રમાણે ૪૩ પ્રકૃતિઓની સત્તા નથી આઠમા ભાગમાં ૧૦૪ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે આમાં પૂર્વોક્ત

(ઉપર જણાવેલી) ૪૩ પ્રકૃતિઓ તથા સંજવલન ક્રોધ ા ૪૪ પ્રકૃતિઓની સતા નથી નવમા ભાગમાં ૧૦૩ પ્રકૃતિઓ ી સત્તા છે. આમાં પૂર્વોકત ૪૪ તથા સંજવલન માન આ ૪૫ પ્રકૃતિઓની સત્તા નથી આ નવમા ભાગમાં સંજવલન માયા ની પણ સત્વ વ્યુચ્છિત્તિ (સતાનો અભાવ) થઈ જાય છે કે જે આગળ રહેશે નહિ

આ પ્રમાણે નવમા ગુણસ્થાનમાં પ્રકૃતિઓનો બંધ, ઉદય તથા સત્વ [સતા] અલગ, અલગ, કહયો અને સંમિલિન (એકઠા મળેલા) રૂપમાં જાણવા માટે નીચે જણાવેલા નકશામાં જુઓ.

ભાગ	સત્વ—				બંધ	ઉદય
૧	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૩૮	૨૨	૬૬
૨	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૨૨	૨૨	૬૬
૩	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૧૪	૨૨	૬૬
૪	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૧૩	૨૨-૨૧	૬૫-૬૪
૫	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૧૨	૨૨-૨૧	૬૪-૬૩
૬	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૦૬	૨૧	૬૩
૭	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૦૫	૨૧-૨૦	૬૩
૮	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૦૪	-૧૯	૬૨
૯/૧	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૦૩	૧૯-૧૮	૬૧
૯/૨	૧૪૬	૧૪૨	૧૩૯	૧૦૨	૧૮	૬૦

ઉપર સર્વે ભાગોમાં ૯ બતાવ્યા છે સર્વ ભાગોમાં ૧૪૬,૧૪૨

૧ નો ઉદય અને ૪ ની સત્તા રહે છે આ પ્રમાણે આગળ ના બાકીના ભાગોમાં લગાવતા જવું જોઈએ આને બતાવનારો નકશો નીચે પ્રમાણે છે.—

ભાગ	બંધ	ઉદય	સત્વ
૧	૫	૨	૨૧
૨	૫	૨	૧૩
૩	૪	૨	૧૩
૪	૪	૨	૧૨
૫	૪	૨	૧૧
૬	૪	૧	૫
૭	૪	૧	૫
૮	૪	૧	[illegible]
૯	૩		૪
૧૦	૩	૧	૩
૧૧	૨	૧	૩
૧૨	૨	૧	૨
૧૩	૧	૧	૨
૧૪	૧	૧	૧

આ સ્થિતિ પછી સંખ્યાત સ્થિતિ બંધાસહસ્ત્ર વીતી ગયા પછી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ૪, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ૪, સંજ્વલન ૪ આ બાર કષાયો તથા નવ નોકષાયોને દુર કરે છે પરંતુ અહિંથી ક્ષપક સાધુ તેમના ક્ષપણા સબંધી કાર્ય—સંક્રમણ વિગેરે કરવા લાગે છે એક ઉપશામનામાં ઓછા ઓછા થતા સંખ્યાત સ્થિતિ બંધ સહસ્ત્ર વીતી જાય છે.

ઉપશમ શ્રેણીમાં પ્રકૃતિઓને ઉપશાન્ત થયાનો ક્રમ આ પ્રકારે છે.

૧ નપુંસકવેદ, ૨, સ્ત્રીવેદ. ૩ હાસ્યાદિ ૬ તથા પુરૂષવેદનો બહુભાગ. ૪ પુરૂષવેદનો નવક સમય પ્રબદ્ધ, ૫ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ તથા પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયોના ક્રોધનું સંક્રમણ (ક્રોધ-

૧ કર્મના સજાતીય જેમકે પ્રત્યાખ્યાન ક્રોધના ભેદને બીજા ભેદરૂપ એટલે અહિં સંજ્વલન ક્રોધરૂપ થઇ જવાને સંક્રમણ કહે છે) કરીને સંજ્વલન ક્રોધ, ૬ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ તથા પ્રત્યાખ્યાનાવરણના માન કષાયનું સંક્રમણ કરીને સંજ્વલન માન કષાય, ૭ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ તથા પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયો

પૈકી માયા કષાયનું સંક્રમણ કરીને સંજ્વલન બાદર લોભ
ક્ષપક શ્રેણીમાં પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરવાનો ક્રમ આ પ્રકારે છેઃ

૧, સ્ત્યાનગૃધ્યાદિ ત્રણ તથા નરક ગત્યાદિ તેર, આ ૧
પ્રથમ ભાગીય [ભાગની] વ્યુચ્છિન્ન પ્રકૃતિઓ

૨ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ચાર કષાય તથા પ્રત્યાખ્યાન
વરણીય ૪ કષાય આ ૮. ૩, નપુંસક વેદ, ૪ સ્ત્રીવેદ,
હાસ્યાદિ, ૬ પુરૂષવેદ, ૭, સંજ્વલન ક્રોધ ૮ સંજ્વલન મા
૯ સંજ્વલન માયા, તથા બાદર સ્પર્દ્ધક (કર્મવર્ગણાઓનો સમુ

આ ક્ષપક અન્તરાત્માના ઉપર જણાવેલી ૩૬ તથા ક્ષાયિ
સમ્યક્ત્વના વખતે નષ્ટ થવાવાળી ૭ પ્રકૃતિઓની સત્તાનો ના
થઈ જાય છે તથા ત્રણ આયુષ્યની સત્તા તો જન્મથીજ નથ
એટલે આયુ ૩ આ પ્રમાણે ૧૯ પ્રકૃતિઓના નાશ થાય છે.

અનિવૃત્તિકરણ ગુણસ્થાનમાં જીવ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યા
થાય છે તેની પર્યાપ્તિઓ ૬; પ્રાણ ૧૦ સંજ્ઞા ૨ મનુષ્યગતિ જા
પંચેન્દ્રિય ત્રસકાય; યોગ ૯, વેદ ત્રણ પૈકી એક તથા અપગ
વેદ કષાય સોળમાંથી ૨ તથા ૬ જ્ઞાન, ૪ સંયમ ૨ દર્શન
શુક્લ લેશ્યા, ભવ્યત્વ, સમ્યક્ત્વ ૨ (ક્ષા.દ્વિ) પૈકી ૧ થાય છે

અનિવૃત્તિકરણ બાદર સામ્પરાય પ્રવિષ્ટશુદ્ધિ સંયત જીવ સં
આહારક, કેમવાર બે પ્રકારના ઉપયોગવાળો, પૃથક્ત્વ વિતર્ક
ચાર શુક્લધ્યાનનો ધ્યાતા થાય છે.

આ ગુણસ્થાનમાં આશ્રવ ૧૯ પૈકી એક વખત ૩ અને
ભાવ ૨૮ માંથી એક જીવને ૨૫,૨૪,૨૩ અને ૨૨ થાય છે

આ જીવનાદેહની અવગાહના (દેહપ્રમાણ) ઓછામાં ઓછા ૩ાા હાથ અધિકમાં અધિક ૫૨૫ ધનુષ સુધી થાય છે તેમનુ નિવાસ સ્થાન અઢી દ્વિપની અંદર જ છે. ક્ષેત્ર તથા સ્પર્શન લોકના અસંખ્યાતમો ભાગ છે.

આ ગુણસ્થાનનો કાળ અંતર્મુહુર્ત છે. સાતિશય અપ્રમત થી અર્ધોકાલ અપૂર્વકરણનો છે અને અપૂર્વકરણથી અર્ધોકાલ અનિવૃતિકરણનો છે આમાં ઉપશામકજીવ સમુહનો તથા એક જીવનો જઘન્ય કાલ એક સમય છે કારણ કે-અનિવૃતિ કરણમાં ચઢવા અથવા ઉતરવામાં એક સમય આવતાં પણ મરણનો સંભવ છે અને ત્યારે ચોથું ગુણસ્થાન થઈ જાય છે અહિં મરણ થતાં તે અંતરાત્મા દેવગતિમાં જન્મ લે છે ઉપશામક જીવોનાં ઉત્કૃષ્ટ કાલ અંતર્મુહુર્ત છે ક્ષપક અંતરઆત્માઓમાં જીવ સમુહનાં પણ જઘન્ય કાલ અંતર્મુહુર્ત છે તથા ઉત્કૃષ્ટ કાલ પણ અંતર્મુહુર્ત છે

ક્ષપક શ્રેણિવાળા એક જીવનુ અંતર થતુંનથી કારણ કે ક્ષપકશ્રેણીથી ચઢીને તે અન્તમાં ગુણસ્થાનાતીત (ગુણસ્થાનની પર જાય છે) થઈ જાય છે બીજીવાર તેજ ગુણસ્થાનમાં નથી આવતાં

અન્તર માર્ગણા- જે અવસ્થાઓનાં કોઈજીવ જેટલા વખત ન મળી આવે અને અસ્તિત્વમાં ન હોય તેને આંતર માર્ગણા કહે છે આવી આઠ આંતર માર્ગણાઓ છે—જેમકે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ આમાં ઉત્કૃષ્ટ રૂપમાં ૭ દિન સુધી કદિ કોઈ જીવ ના રહ [illegible] ઉપશમ સમ્યક્ત્વ કોઈ પ્રાપ્ત ન કરે [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

આ [illegible] ગુણસ્થાનોની છે [illegible]

અપેક્ષા અન્તર અર્થાત્ એવો કાલ કે જ્યારે આ ગુણસ્થાનમાં એકપણ જીવ ન હોય તેવો કાળ કમમાંકમ એક સમય હોય છે. અને અધિકમાં અધિક છ માસ હોય છે

ઉપશામક જીવ સમૂહનું જઘન્ય અંતર કે જે સમયમાં ઉપશામક જીવ સંસારમાં ન હોય) એક સમય હોય છે તથા ઉત્કૃષ્ટ અંતર વર્ષપૃથક્ત્વનુ થાય છે. એક ઉપશામક જીવનું જઘન્ય અંતર અંતર્મુહુર્ત છે તથા ઉત્કૃષ્ટ અંતર અર્દ્ધપુદ્ગલ પરિવર્તન કાળમાં ૨૬ અંતર્મુહૂર્ત કાળ સુધી હોઈ શકે છે. આમાં ૧૧ અંતર્મુહૂર્ત તો અંતરના પહેલાના જ છે અને ૧૫ અંતર્મુહૂર્ત અંતરસમાપ્ત થયા પછીના છે.

સંજ્વલન ૪ કષાયો ને કચડી નાખ્યા પછી તેનો ક્ષય થાય છે તો લોભની અંતિમ બાદર સામ્પરાયિક કૃષ્ટિએ (ચુરો) સુક્ષ્મ સામ્પરાયિક કૃષ્ટિઓમાં પુરેપૂરી રીતે સંક્રમણ કરી નાખે છે આ નવમા ગુણસ્થાનનો અંતિમ સમય છે જે પછ દશમું ગુણસ્થાન પ્રગટ થાય છે

નવમા ગુણસ્થાનના આ અંત સમયમાં સંજ્વલન લોભનો સ્થિતિબંધ અંતર્મુહૂર્ત તથા ત્રણ ઘાતિ આ કર્મોનો એક દિનમાં કંઈક ઓછો વખત તથા વેદનીય કર્મ, નામ કર્મ તથા ગોત્ર કર્મનો સ્થિતિબંધ એક વર્ષમાં કંઈક ઓછો વખત રહી જાય છે.

આ વખતે જે કર્મ બાંધ્યાં હતા તેમની સ્થિતિ આ પ્રમાણે રહી જાય છે મોહનીયની અંતર્મુહૂર્ત ત્રણ ઘાતિઆ કર્મોનાં સંખ્યાત હજાર વર્ષ તથા નામકર્મ ગોત્ર કર્મ તથા વેદનીય કર્મ તેમના અસંખ્યાત હજાર વર્ષ

આ પરિસ્થિતિ પછી બાદર સામ્પરાય ગુણસ્થાનનો વ્યય (નાશ) અને સુક્ષ્મ સામ્પરાય ગુણસ્થાનનો ઉત્પાદ (અસ્તિત્વમાં આવવું તે) એક જ સમયમાં થાય છે સર્વ ગુણસ્થાનોની સાથ તથા સર્વ પર્યાયોની આજ પદ્ધતિ છે કે પુર્વ પર્યાયોનો વ્યય (નાશ) અને ઉત્તર પર્યાયોનો ઉત્પાદ એક સાથે થાય છે અર્થાત્ પૂર્વ પર્યાયોનો વ્યય ઉત્તર [પછીના] પર્યાયોનો ઉત્પાદ સ્વરૂપ છે અને ઉત્તર પર્યાયોનો ઉત્પાદ પૂર્વ પર્યાયોના વ્યયસ્વરૂપ [નાશ સ્વરૂપ] છે આ પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણ બાદર સામ્પરાય પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિ સંયત ઉપશમક તથા ક્ષપકનું વર્ણન કરીને હવે સુક્ષ્મ સામ્પરાય ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીએ છીએ—

૧૦ સુક્ષ્મ સામ્પરાય ગુણસ્થાન

જ્યારે ફકત સંજ્વલન સુક્ષ્મ લોભ રહી જાય છે ત્યારે તેને સુક્ષ્મસામ્પરાય કહે છે તે સૂક્ષ્મલોભનો નાશ કરવા માટે જે ચારિત્ર થાય છે તેને સુક્ષ્મસામ્પરાય ચારિત્ર કહે છે આ સ્થાનનું નામ સૂક્ષ્મ સામ્પરાય ગુણસ્થાન છે આ ગુણસ્થાનમાં રહેવાવાળા અન્તરઆત્માનું નામ સુક્ષ્મસામ્પરાય પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિસંયત ઉપશમક અથવા ક્ષપક છે.

આ ગુણસ્થાન પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયના ક્ષયોપશમના તથા સંજ્વલન અને કૃષ્ટિગત (ચુરો કરાયેલા) લોભના ઉદયના નિમિત્તથી તથા સુક્ષ્મસામ્પરાય ચારિત્ર પરિણામ દ્વારા થાય છે આમાં [illegible] કારણ ચારિત્ર મોહ છે. અર્થાત્ ચારિત્ર મોહનો ક્ષયોપશમ છે અથવા ચારિત્રમોહનો ઉપશમ છે અથવા ચારિત્રમોહનો ક્ષય છે આમાં સરાગ ચારિત્ર ભાવ હોવાથી [illegible] છે પરંતુ અહીં [illegible] મોહનો પણ ક્ષય કરવાનો

પાન છે તથા અંતમા અવિશિષ્ટ સુક્ષ્મ લોભનો ક્ષય કરી નાખે છે આથી ક્ષાયિક ભાવ છે ઉપશમ શ્રેણીમાં ચડેલા અન્તરઆત્માના સુક્ષ્મલોભનો ઉપશમ કરવાનો યત્ન છે તથા અંતમાં સુક્ષ્મલોભનો પણ ઉપશમ કરી નાખે છે તેથી ઔપશમિક ભાવ છે.

આ ગુણસ્થાનમાં દરેક સમયે અપૂર્વ પરિણામ થાય છે. સમાન સમયવર્તિઓના સમાન પરિણામ થાય છે અને સુક્ષ્મ સામ્પરાય ચારિત્રની અવિશેષતા રહે છે.

આ ગુણસ્થાનમાં ૧૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે, જ્ઞાનાવરણી ૬, અંતરાયની ૫, ચક્ષુદર્શનાવરણાદિ ૪, યશસ્કીર્તિ ઉચ્ચગોત્ર, સાતાવેદનીય-આ સત્તર પ્રકૃતિઓના બંધ થાય છે.

આ ગુણસ્થાનમાં રહેલા જીવને ૬૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે. બાદરસામ્પરાયના અંતે ઉદયનો અભાવ પામેલી ૫+૯+૧+૧૭ ૧૮+૫+૪+૬+૬=૬૧ તથા તીર્થંકર પ્રકૃતિ આ ૬૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય નથી.

[નવમા ગુણસ્થાનમા જે ૬૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે, તેમાંથી વ્યુચ્છિતિ પ્રકૃતિ છ [સ્ત્રીવેદ, પુરૂષવેદ, નપુંસકવેદ સંજ્વલન ક્રોધ માન, માયા] ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૬૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

સૂક્ષ્મ સામ્પરાય ગુણસ્થાનવર્તી જીવને ૧૪૬,૧૪૫,૧૩૯, અથવા ૧૦૨ પ્રકૃતિઓની સતા હોય છે આ ગુણસ્થાનમાં ૩ પ્રકારના સાધુ છે ૧ દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમક, ૨ ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમક, ૩ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિક્ષપક

દ્વિતીયોપશમક સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમક પણ બે પ્રકારના છે ૧ અનંતાનુબંધી કષાયોના ઉપશમક ૨ અનંતાનુબંધી કષાયોના વિસંયોજક [દુર કરનારા] અને ઉપશમક દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમકને ૧૪૬ પ્રકૃતિઓની સતા છે. તિર્યંચ આયુ તથા નરક આયુની સત્તા નથી અનવિયોજક દ્વિતીયોપશમ ૧૪૨ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમકને ૧૩૯ પ્રકૃતિઓની સતા છે તેને સમ્યકત્વબાધક ૭ પ્રકૃતિ [મિથ્યાત્વ મિશ્ર અને સમ્યકપ્રકૃતિ+અનતાનુબંધી કષાય ૪ મળી ૭] તથા તિર્યંચ આયુ તથા નરક આયુ આ નવ પ્રકૃતિઓની સત્તા નથી ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ક્ષપકને નવમા ગુણસ્થાને વ્યુચ્છિન (અભાવપામેલી) ૩૬ પ્રકૃતિઓ તથા તિર્યંચ આયુ નરકઆયુ દેવઆયુ તથા સમ્યકત્વ બાધક ૭ પ્રકૃતિઓ આ ૪૬ પ્રકૃતિઓની સતા નહિ હોવાથી ૧૦૨ પ્રકૃતિઓની સતા છે.

સૂક્ષ્મ સામ્પરાય સંયત—સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત હોય છે આને પર્યાપ્તિઓ ૬, પ્રાણ ૧૦, સંજ્ઞા-૪, મનુષ્યગતિ, પંચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસકાય, યોગ ૯, અપગતવેદ, કષાય ૧, સંજ્વલન સુક્ષ્મલોભ, જ્ઞાન-૪ સુક્ષ્મ સામ્પરાય સંયમ, દર્શન ૩, શુક્લ લેશ્યા, ભવ્યત્વ, ક્ષાયિક સમ્યકત્વ અથવા દ્વિતીયોપશમ સમ્યકત્વ થાય છે

સૂક્ષ્મ સામ્પરાયસંયત સંજ્ઞી, આહારક, કમતાર બંને પ્રકારના ઉપયોગવાળા પૃથકત્વ વિચાર શુક્લ ધ્યાનના હોય છે. પૃથકત્વવિતર્ક વિચાર પ્રથકત્વભિન્ન વિતર્ક શ્રુત વીચાર પરિવર્તન પામે બદલી નાખવું તે આઠમા ગુણસ્થાનથી બારમા ગુણસ્થાનના કેટલાક ભાગ સુધી નો પહેલું શુક્લધ્યાન હોય છે

મહિ સાધુનો ઉપયોગતેની બુધ્ધિ અપેક્ષા યાને બુધ્ધિ પ્રમાણે સ્થિર છે, પરંતુ અબુધ્ધિ ગોચર ભિન્ન થવાથી પલટન થાય છે એટલે બદલાઈ જાય છે તેના ત્રણ પ્રકાર છે ૧ અર્થપલટન ૨, શબ્દ પલટન, ૩ યોગ પલટન આ ધ્યાનના બલથી સાધુ મોહનીય કર્મનો ઉપશમ અથવા ક્ષય કરી નાખે છે (જૈન શબ્દાર્ણવ પા. ૫૪૩)

આ ગુણસ્થાનમાં આશ્રવ ૨ થાય છે, ભાવ ૨૨ થાય છે, એક જીવની અપેક્ષાએ ભાવ ૨૧, ૨૦ ૧૯, અને ૧૮ થાય છે.

સુક્ષ્મ સામ્પરાય સંયતોનુ દેહ પ્રમાણ ઓછામાં ઓછું ૩॥ હાથ અને વધુમાં વધુ ૫૨૫ધનુષ્યનુ થાય છે.

આ સાધુનુ નિવાસ સ્થાન અઢી દ્વિપની અંદર છે. ક્ષેત્ર તથા સ્પર્શન લોકનો અસંખ્યાંતમો ભાગ છે.

સુક્ષ્મ સામ્પરાય ગુણસ્થાનનો કાલ (વખત) ઉપશમક જીવ સમૂહની અપેક્ષાએ ઓછો એક સમય તવા ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત છે. એક ઉપશમક જીવનો પણ જધન્ય કાલ એક સમય તથા ઉત્કૃષ્ટ કાલ અંતર્મુહૂર્ત છે. ક્ષપક જીવ સમૂહનો તથા એક જીવનો પણ જઘન્ય કાલ અંતર્મુહૂર્ત છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ કાલ પણ અંતર્મુહૂર્ત છે.

સુક્ષ્મ સામ્પરાય ક્ષપક શ્રેણીવાળો એક પણ જીવ સંસારમાં ન હોય તેવું અંતર હોતું નથી

ક્ષપક સમૂહ જીવોની અપેક્ષા જઘન્ય અન્તર (જે વખતે સંસારમાં એક પણ ક્ષપક ન હોય તેવો વખત) એક સમયનો છે અને ઉત્કૃષ્ટ છ માસનો હોય છે ઉપશમક જીવ સમુહમાં જઘન્ય અંતર એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર વર્ષ પૃથકત્વ (૩૦૦થી૯૦૦ વર્ષ સુધી) છે. ઉપશમક એક

જીવનું જઘન્ય અંતરતો અંતરમુર્હુર્તનુ થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર અર્દ્ધપુદ્ગલ પરિવર્તનમાં ૨૪ અંતમુહુર્ત ઓછું હોઇ શકે છે આમા ૧૦ અંતર્મુહુર્ત અન્તરકરણ પહેલાંના છે તથા ૧૪ અંતર્મુહુર્ત અંતર સમાપ્તિ પછી બાકીના સંસારનાં છે સુક્ષ્મસામ્પરાય ગુણસ્થાનના અંતિમ સમયમાં જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ તથા અંતરાય આ ત્રણ ઘાતિયા કર્મોનો સ્થિતિબંધ અંતર્મુહુર્ત જ થઈ જાય છે મોહનીય કર્મનો બંધ પહેલા સમયથી જ નથી નામ તથા ગોત્ર કર્મનો સ્થિતિબંધ ૧૬ અંતર્મુહુર્ત રહી જાય છે વેદનીય કર્મનો સ્થિતિબંધ ૨૪ મુહુર્ત જ થાય છે આની પછી સંજવલન સુક્ષ્મ લોભનો અભાવ થઈ જાય છે ઉપશમ શ્રેણીવાલા અંતર આત્માના લોભના ઉપશમ થાય છે ક્ષપક શ્રેણીવાળા તો ક્ષયરૂપ અભાવ થાય છે

ઉપશમક જીવનું દશમા ગુણસ્થાનથી ૯ મામાં અથવા ૧૧ મા ગુણસ્થાન પછી મરણ થઈ જાય તો ચોથા ગુણસ્થાને જવાનું થાય છે તથા દશમામાં આવવાનું નવમા અથવા અગીયારમાં ગુણસ્થાનથી થાય છે.

ક્ષપક દશમા ગુણસ્થાનથી બારમા ગુણસ્થાનમા જાય છે તથા નવમા ગુણસ્થાનથી દશમા ગુણસ્થાનમાં આવે છે. આ પ્રમાણે સુક્ષ્મ સામ્પરાય પ્રવિષ્ટ શુદ્ધિસંયત ઉપશમક તથા ક્ષપકને બતાવી ઉપશાન્ત કષાય ગુણસ્થાનને કહીએ છીએ

૧૧ ઉપશાન્ત કષાય ગુણસ્થાન

જેના સમસ્ત- કષાયો ઉપશાન્ત થઈ ગએલા છે તેને ઉપશાન્ત કષાય કહે છે. દર્શનમોહની ૩ પ્રકૃતિઓ ચારિત્ર મોહની અનંતાનુબંધી કષાયની ૪ પ્રકૃતિઓના ઉપશમ તો શ્રેણી

ચઢવાના પહેલાંથી જ થઈ ગયો હતો બાકીની પ્રકૃતિઓનો ૯મા, ૧૦મા ગુણસ્થાનોમાં ઉપશમ થઈ ગયો આ પ્રકારે તેના સમસ્ત મોહનીય કર્મનો ઉપશમ રહે છે) આ ગુણસ્થાનવર્તી યાને આ ગુણસ્થાનમાં રહેનાર જીવનું નામ ઉપશાન્ત કષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ છે આ જીવ ઉપશાન્ત કષાય છે વીતરાગ છે અને છદ્મ કહેતાં જ્ઞાનાવરણ તથા દર્શનાવરણ આમાં નિર્મિત છે અર્થાત્ આ સર્વજ્ઞ તથા સર્વદર્શી નથી.

આ ગુણસ્થાનની પહેલાનાં સર્વ ગુણસ્થ ન સરાગ છદ્મસ્થ કહેવાય છે કારણ કે પહેલાં પહેલાં સર્વગુણસ્થાન કષાયના ઉદય સહિત છે. તથા અસર્વજ્ઞ તથા અસર્વદર્શી છે ઉપશાન્ત કષાય ગુણસ્થાનથાં પરિણામ કષાય રહિત હોવાથી પૂર્ણ નિર્મળ છે પરંતુ આ પરિણામ કષાયોનો ઉપશમ કરીને પ્રાપ્ત થયું છે આથી ઉપશમનો કાલ સમાપ્ત થતાંજ નીચે દશમા ગુણસ્થાનમાં પડવુ પડે છે અને દશમાથી નવમામાં નીચે પડે છે આ પરંપરાથી સાતમા તથા છઠા ગુણસ્થાન સુધી તો નીચે પડવું જ પડે છે આગળ સાધારણ અવસ્થા છે, ચઢી પણ શકે છે તથા નીચે પડી પણ શકે છે ક્ષાયક સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઉપશમક પડતો જ રહે તો ચોથા ગુણસ્થાન સુધીજ પાછો પડી શકે એ તપછી ક્ષપક શ્રેણી ચઢીને નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે જો તે ક્ષપકશ્રેણી ન ચઢે અને મરણ કરે તો દેવગતિમાં જ ઉત્પન્ન થશે. દ્વિતીયોપશમ સમ્યકત્વમાં જો મરણ થાય તો તે પણ દેવગતિમાંજ ઉત્પન્ન થશે દ્વિતીયોપશમ સમ્યકત્વની પછી યાતો વેદક સમ્યકત્વ પામીને ચોથે, પાંચમે તથા સાતમામાં આવી શકે છે. યાતો મિથ્યાદૃષ્ટિ હોઈ શકે છે. કેટલાક આચાર્યોના મત પ્રમાણે તે સાસાદન. ગુણસ્થાનમાં પણ જઈ શકે છે.

દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ૧૧ મા ગુણસ્થાનથી ક્રમેક્રમે નીચે પડી છઠા ગુણસ્થાનમાં પહોંચે છે ત્યાં જો સંભાવ રાખે તો ક્ષયોપશમ સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરીને પછી ક્ષાયિક સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરી લે છે અને ક્ષપક શ્રેણી ચઢીને અંતમા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લે છે.

ઉપશાન્ત કષાય ગુણસ્થાન ના કાલની વચમાં જ આયુષ્ય ક્ષય થઈ જાય તો ચોથે ગુણસ્થાને નીચે પડવું પડે છે ઉપશાન્ત કષાય ગુણસ્થાનમાં આવવાનું કવળ સુક્ષ્મ સામ્પરાય ઉપશામકથીજ થાય છે આ ગુણસ્થાનથી જવાનું પણ દશમાં ગુણસ્થાનમાંજ થાય છે પરંતુ મરણની અપેક્ષાએ ચોથા ગુણસ્થાનમાં જવાનું થાય છે,

આ ગુણસ્થાન ચારિત્ર મોહના ઉપશમથી થયું છે આથી આમાં ઔપશમિક ભાવ છે અને નિમિત્ત કરણ મોહનું છે અર્થાત મોહનો ઉપશમ છે.

ઉપશાન્ત ગુણસ્થાનથી નીચે પડતાં જેવાં જેવાં કાર્યોથી આગળવધ્યો હતો તેવાં તેવાં હવે હીન પરિણામ થતા ચાલ્યા કરશે અને સ્થિતિ બંધ વિગેરે જે જગ્યાએ જેટલો ઘટતો હતો ઘણું કરીને તેવો જ તે સ્થાનમાં વધતો ચાલ્યો જશે અર્થાત બંધ વિગેરે વધતો ચાલ્યો જશે ઉપશાન્ત કષાય ગુણસ્થાનમાં જીવ સમાસ એક સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયપર્યાપ્તિઓ ૬, પ્રાણ ૧૦ અપગત સંજ્ઞા, મનુષ્ય ગતિ પંચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસ કાય, યોગ ૯ માંથી એક વખતે એક અપગત વેદત્વ, અકષાયત્વ, જ્ઞાન-૪-૩-૨ પૈકી ઉપયોગમાં એક યથાખ્યાત ચારિત્ર. દર્શન-૩-૨ પૈકી ઉપયોગમાં એક, દ્રવ્ય ભાવ શુક્લલેશ્યા, ભવ્યત્વ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, દ્વિતીયો

સમ્યક્ત્વમાં એક, સંજ્ઞિત્વ, તથા આહારક થાય છે.

ઉપશાન્ત કષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ અંતર આત્મા ક્ષમથા અને ઉપયોગવાળા તથા પૃથકત્વ વિતર્કવીચાર શુકલ ધ્યાનનો ધ્યાતા થાય છે.

આ ગુણસ્થાનમાં આશ્રવ-૯ યોગ પરંતુ એક વખતે એક થાય છે. ભાવ ૨૧ પૈકી ૨૦-૧૯,૧૮-૧૭ થાય છે.

આ ગુણસ્થાનમાં રહેનારા જીવનુ દેહ પ્રમાણ ઓછામાં ઓછું ૩॥ હાથ અને વધુમાં વધુ ૫૨૫ ધનુષ્ય સુધી થાય છે. તેનુ નિવાસ સ્થાન અઢીદ્વિપની અંદર છે. ક્ષેત્ર સ્પર્શન લોકના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે

ઉપશાન્ત કષાયનો સમય જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહુર્ત છે.

ઉપશાન્ત કષાયવર્તી જીવ આ ગુણસ્થાનને છોડીને બીજા ગુણસ્થાનોમાં જાય અને ફરી આગળ ઉપર આ ગુણસ્થાનમાં પહોંચે તો આ વચગાળાનું અંતર અર્થાત જેટલો સમય કોઇ જીવ આ ગુણસ્થાનમાં ન મળે તે અંતર જઘન્ય તો એક સમય છે અને ઉત્કૃષ્ટ (વધુમાં વધુ) વર્ષપૃથકત્વ (૩૦૦થી૯૦૦૧ સુધી) છે એક જીવની અપેક્ષા અન્તર ઉપશાન્ત કષાય સમ્યગ્દષ્ટિ વગેરે) જઘન્ય તો અંતર્મુહૂર્ત છે અને ઉત્કૃષ્ટ અર્દ્ધપુદ્ગલ પરિવર્તન કાલમાં ૨૨ અંતર્મુહુર્ત ઓછું છે આમાં ૯ અંતર્મુહુર્ત તો અંતરથી પહેલાં આ ગુણસ્થાન। શીઘ્ર પ્રાપ્ત કરવામાંલાગ્યાં હતાં અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર કર્યા પછી જયારે તે ગુણસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી લે છે. ત્યારે નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવામાં

૧૩ અંતર્મુહૂર્ત વધું લાગે છે, તો અર્દ્ધપુદ્ગલ પરિવર્તન કાલમાંથી આ ૨૨ અંતર્મુહુર્ત ઓછો કાલ નુ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર થાય છે.

આ ગુણસ્થાનમાં બંધ કેવળ સાતા વેદનીયનો છે તેની સ્થિતિ કષાય ન હોવના કારણ એક સમયની છે અર્થાત્ તેની માત્ર આશ્રવ છે. આ ગુણસ્થા માં ૫૯ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થય છે સરાગ વ્યુચ્છિન્ન ૬૨ તથા તીર્થંકર પ્રકૃતિ આ ૬૩ પ્રકૃતિઓનો ઉદય નથી થતો આ ગુણસ્થાનમાં ૧૪૬,૧૪ તથા ૧૩૯ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે. કારણ કે આમાં અન ઉપશામક, દ્વિતીયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપશમક અનવિસંયોજક દ્વિતીયોપશમ સામ્યદૃષ્ટિ ઉપશામક તથા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ હોય છે. ક્ષાયિક સામ્યદૃષ્ટિ ક્ષપક હોતા નથી. તેનો દશમા ગુણસ્થાન સુધી જ હતા અને તેઓ ત્યાથી બારમા ગુણસ્થાને પહોચે છે આ પ્રમાણે ઉપશાન્ત કષાય ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીને હવે ક્ષીણકષાય નામના બારમા ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીએ છીએ

૧૨ ક્ષીણકષાય ગુણસ્થાન

જ્યાં સમસ્ત કષાયોનો ક્ષય થઇ ગએલો છે તેવા નિર્મલ પરિણામોને ક્ષીણકષાય ગુણસ્થાન કહે છે આ ગુણસ્થાનવર્તી જીવનું નામ ક્ષીણકષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ છે દશમા ગુણસ્થાન સૂક્ષ્મસાંપરાય યાને ક્ષપક ગુણસ્થાનના અંતમાં કષાયોનો ક્ષય થઇ ગએલો હતો આથી આ ક્ષીણકષાય છે, રાગ દ્વેષાદિભાવો થી મુક્ત છે, અત્યંત નિર્મલ છે પરંતુ જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણ કર્મનો ક્ષય નહિ થવાથી છદ્મસ્થ પણ છે હજુ સર્વજ્ઞ તથા સર્વદર્શી નથી થયા

જો આ ગુણસ્થાનની પહેલાંના કર્મો અર્થાત્ અગીઆરેય ગુણસ્થાનવર્તી જીવો ઉપરથી છે. આ ગુણસ્થાન ચારિત્રમોહનો ક્ષય થવાથી પ્રગટ થયું છે આથી આ ગુણસ્થાનવર્તી જીવના ભાવ ક્ષાયક છે તથા નિમિત્ત કારણ મોહનું છે. અર્થાત મોહનો ક્ષય થયો છે. આ ગુણસ્થાનમાં કેવળ સાતાવેદનીયનો બંધ છે તેની સ્થિતિ એક સમયની છે અથવા તેને ઇર્યાપથ આશ્રવ છે.

આ ગુણસ્થાનમાં ૫૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે. કારણ કે સંજ્વલન વ્યુચ્છિન્ન રાગયુક્ત પ્રકૃતિઓનો અભાવ થએલો તે) ૬૨ પ્રકૃતિઓ તથા વજ્ર નારાચસંહનન, નારાચસંહનન તથા તીર્થંકર પ્રકૃતિ આ પ્રમાણેની ૬૫ પ્રકૃતિઓનો ઉદય નથી તથા અંતસમયમાં ૫૫ પ્રકૃતિઓનો ઉદય નથી તથા અંત સમયમાં ૫૫ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે કારણ કે આ ગુણસ્થાનમાં આગલા સમયમાં નિદ્રામાં તથા પ્રચલાની પણ ઉદય વ્યુચ્છિત્તિ થઈ જાય છે અગીઆરમા ગુણસ્થાનમાં જે ૫૯ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થય છે તેમાંથી વજ્રનારાચ અને નારાચ એબ વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિઓને ઘટાડવાથી ૫૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય થાય છે.

આ ગુણસ્થાનમાં ૧૦૧ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે કારણ કે અનિવૃત્તિકરણ વ્યુચ્છિન્ન ૬૬ પ્રકૃતિઓ તથા સૂક્ષ્મસામ્પરાય વ્યુચ્છિન્ન સંજ્વલન લોભ તથા, નરકાયુ તિર્યંચઆયુ, દેવઆયુ તેમજ સમ્યક્ત્વને બાધ કરનારી ૭ પ્રકૃતિઓ આ ૪૭ પ્રકૃતિઓની સત્તા નથી, તથા અન્તિમ સમયમાં ૯૯ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે કારણ કે આગલા સમયમાં નિદ્રા તથા પ્રકૃતિઓની વ્યુચ્છિત્તિ (અભાવ) થઈ જાય છે.

ક્ષીણકષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ ઉત્કૃષ્ટ અંતરાત્મા જ્ઞાનાવરણ, દર્શના વરણ તથા અંતરાય આત્મની સ્થિતિ સત્વ

ભવ્ય જીવોના ભાગ્યના નિમિત્તથી તેમનો વિહાર થતો રહે છે તે આ પૃથ્વી તળથી ૫૦૦૦ ધનુષ ઉપર રહે છે. તે ઔપચારિક કારણથી બે પ્રકારના થાય છે ૧. તીર્થંકર કેવલી ૨. સામાન્ય કેવલી તીર્થંકર કેવલીને સમવશરણની રચના થાય છે. સામાન્ય કેવલી માટે ગન્ધકુટીની રચના કરવામાં આવે છે. આ બધી રચના ઇન્દ્રની આજ્ઞાથી બુદ્ધિની વિશેષતાને લીધે કુબેર અન્તર્મૂહુર્તમાં કરી દે છે.

સયોગકેવલી ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ દ્વારા ભવ્ય જીવોને ઉપદેશ પ્રાપ્ત થાય છે તે મૂલ ગ્રન્થ કર્તા કહેવાય છે તેમની દિવ્યધ્વનિ નિરક્ષરી અર્થાત્ અક્ષરરહિત અથવા સર્વ અક્ષર સહિત થાય છે કે જેના નિમિત્તથી જીવ પોતાની યોગ્યતા અનુસાર તત્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. ગણધરદેવ દ્વાદશાંગ વાણીની રચના કરે છે ગણધર દેવ ચાર જ્ઞાનના ધારણ કરનાર છે તો તેમની કૃતિ (કાર્ય) અવશ્ય પ્રમાણભૂત છે વળી સાથે સાથે આ કૃતિ સર્વદેવની દિવ્યધ્વનિના નિમિત્તથી થઇ છે જેથી પ્રમાણિતામાં અમુલ્ય પૂર્તિ સિદ્ધ થાય છે

જિનેન્દ્ર દેવનુ જ્ઞાન કેવળજ્ઞાન છે, અન્યનિમિત્તોની તથા ઇન્દ્રિઓ વિગેરેની સહાયતા (મદદ) રહિત આત્મીય [પોતાની જ] અનંતશક્તિથી પ્રગટ થએલુ પુર્ણ જ્ઞાન છે જીનેન્દ્ર દેવને ૧ જન્મ, ૨ જરા [વૃદ્ધાવસ્થા] ૩ તૃષા ૪ ક્ષુધા, ૫ વિસ્મય, ૬ રતિ [આશાદુઃખ] ૭. ખેદ, ૮. રોગ, ૯. શોક, ૧૦ મદ, ૧૧ મોહ ૧૨ ભય ૧૩. નિદ્રા ૧૪. ચિન્તા ૧૫ સ્વેદ [પરસેવો] ૧૬. રાગ, ૧૭. દ્વેષ અને મરણ આ અઢાર દોષ હોતા નથી- આયુષ્યનો અંત આવતાં તેમનું નિર્વાણ થશે.

ઔદારિક દશ જાય કે ધાતુદોષ રહિત શરીર પુષ્ટ થઈ જાય છે તેમના નખ તથા કેશ [વાળ] વધતાં નથી. તે કેવલાહાર [કોળીઓ આહાર] કરતા નથી. તેમને સ્નાતક નામના નિર્ગ્રંથ કહે છે.

સયોગકેવલી કેવળ સાતા વેદનીયનો બંધ પણ આશ્રવ થાય કે સાતાવેદનીયનો ઉદય રહે છે. અસાતાવેદનીયની સત્તા હોય તો તે ઉદય વખતે સાતારૂપ પરિણમી જાય છે, પરંતુ ભગવાનને જે સુખ છે, તે સાતાવેદનીયના ઉદયથી નથી. તેમનું સુખ આત્મીય સહજ, શાશ્વત અને અનન્ત છે, વેદનીય સિવાય ૪૧ પ્રકૃતિઓનો પણ ઉદય થાય છે. છદ્મસ્થ અવસ્થાના અંતમાં ઉદયમાં અભાવ પામેલી ૮૦ પ્રકૃતિઓનો ઉદય નથી આ ગુણસ્થાનમાં તીર્થંકર પ્રકૃતિનો ઉદય થાય છે જે અન્તર આત્મા ઓને તીર્થંકર પ્રકૃતિનો બંધ કર્યો ન હતો તેમને તીર્થંકર પ્રકૃતિનો ઉદય થતો નથી પરમાત્માને તીર્થંકર પ્રકૃતિનો ઉદય હોય અથવા ન હોય તેથી તેમના સ્વરૂપમાં, સુખમાં, મહાત્મ્યમાં કોઈ ફરક પડતો નથી જેમણે તીર્થંકર પ્રકૃતિનો બંધ નથી કર્યો તેમને આ ગુણસ્થાનમાં તથા બીજા બધાં ગુણસ્થાનોમાં તીર્થંકર પ્રકૃતિની સત્તા હોતી નથી સયોગ કેવલી, તીર્થંકર કેવલી, સામાન્ય કેવલી મૂક કેવલી અન્તકૃતકેવલી, સમુદ્ઘાત કેવલી ઉપસર્ગસિદ્ધ કેવલી આદિ અનેક પ્રકાર છે પરંતુ આ પ્રકારોથી તેમના સ્વરૂપમાં કોઈ અન્તર આવતું નથી

સયોગ કેવલી જીનેન્દ્રને ૮૫ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે. તેમને અનિવૃત્તિકરણ વ્યુચ્છિન્ન ૩૬, સૂક્ષ્મ સામ્પરાય વ્યુચ્છિન્ન ૧, ક્ષીણકષાય વ્યુચ્છિન્ન ૧૬, તથા નરકાયુ તિર્યંચાયુ (તિર્યંચ આયુ) દેવ આયુ તેમજ અનંતાનુબંધી કષાય ૪ તથા દર્શન

મોહની ૩, આ ૬૩ પ્રકૃતિઓની સત્તા નથી [બારમા ગુણસ્થાનમાં જે ૧૦૧ પ્રકૃતિઓની સત્તા છે તેમાંથી વ્યુચ્છિત્તિ પ્રકૃતિ ૧૬ [જ્ઞાનાવરણી ૫, અંતરાયની ૫; દર્શનાવરણની ૪, નિદ્રાન તથા પ્રચલા ૧] ને ઘટાડવાથી બાકી રહેલી ૮૫ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે જૈન સિ. પ્ર પ્રશ્ન ૫૫૩નો ઉત્તર]

તેરમા સયોગ કેવળી નામના ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ શું છે અને તે કોને પ્રાપ્ત થાય છે? ઉત્તર–ઘાતિઆ ૪ કર્મોની ૪૭ [જ્ઞાનાવરણીય-૫, દર્શનાવરણીય ૯, મોહનીય કર્મની ૨૮ તથા અંતરાય કર્મની ૫=૪૭] તથા અઘતિયા કર્મોની ૧૬ નરકગતિ, તિર્યંગ્ગતિ, નરક ગત્યાનુપૂર્વી, તિર્યંગ્ગત્યાનુપૂર્વી વિકલ ત્રય આયુસ્ત્રિક ૩, ઉદ્યોત આતાપ, એકેંદ્રિય સાધારણ સૂક્ષ્મ અને સ્થાવર મળીને ૬૩ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થવાથી લોકાલોક પ્રકાશક કેવળ જ્ઞાન તથા મનોયોગ, વચનયોગ અને કાય યોગના ધારક અરહંત ભટ્ટારકને સયોગ કેવલી નામનુ તેરમુ ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે. (જૈ. નિ પ્ર. પ્રશ્ન ૫૫૦નો ઉત્તર)

આ ગુણસ્થાનમાં જીવ સમાસ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે. આ જીવ સંજ્ઞી નથી કદા આ જીવ સંજ્ઞી તથા અસંજ્ઞી પણાથી રહિત છે તો પણ પાંચેય દ્રવ્ય ઇન્દ્રિયો હોવાથી તથા પર્યાપ્ત હોવાથી આ જીવ સમાસ કહેવામા આવ્યો પર્યાપ્તિ ઓ ૬; પ્રાણ વચનબલ કાયબલ આયુ તથા ઉચ્છવાસ એ ચાર ... યોગનો નિરોધ થતાં કાય બલ તથા આયુ એ બે પ્રાણ ... ય છે.

સયોગ કેવલી જીનેન્દ્રને અપ્રમત સંયત મનુષ્ય ગતિ

પંચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસકાય, યોગ ૪-૩-૨ પૈકી એક વખતે એક અપગત વેદત્વ, અકષાયત્વ, જ્ઞાનમાં કેવળજ્ઞાન, યથાખ્યાત ચારિત્ર કેવલ દર્શન, ઉપચારથી શુકલ લેશ્યા ભવ્યત્વ, ક્ષાયિક સમ્યકત્વ સંજ્ઞિત્વ, આહારક, યુગપત્ (એક સાથે બે ઉપયોગ, અંતમાં સુક્ષ્મક્રિયા પ્રતિપાત શુકલધ્યાન, ઈર્યાપથ આશ્રવ ૧ તથા ભાવ ૧૪ હોય છે

સયોગ કેવલીનો નિવાસ અઢી દ્વિપની અંદર છે. ક્ષેત્ર તથા સ્પર્શન લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ તથા લોકનો અસંખ્યાત બહુભાગ તથા સર્વલોક છે આટલું મોટું તેમનુ ક્ષેત્ર હોવાનું કારણ સમુદ્ઘાત છે જેનુ વર્ણન આગળ કરીશું

સયોગકેવલી ગુણસ્થાનનો કાલ જીવ સમૂહની અપેક્ષાએ સર્વકાલ છે. આથી આનો અન્તરકાલ પણ નથી અર્થાત્ એવો સમય થયો ન કે થવાનો નથી કે જ્યારે સયોગ કેવલી કોઈ ન હોય અર્થાત્ સયોગ કેવલી હમેશાં મળ્યા થાય છે એક જીવની અપેક્ષાએ પણ સયોગ કેવલીનું અન્તર નથી કારણ કે તે નિર્વાણજ પામશે સયોગ કેવલી ફરી બનવું અસંભવિત છે. એક જીવની અપેક્ષાએ કાલ જઘન્ય તો અંતર્મુહૂર્ત છે. અને ઉત્કૃષ્ટ કાલ એક કરોડ પુર્વ વર્ષમાં ગર્ભાદિન, ૮ વર્ષ અને ૮ અંતર્મુહૂર્ત ઓછાનું પ્રમાણ છે.

ઈન્દ્ર અનેક જાતના અતિશય અન્ય શોભાઓ ઉપરાંત ૮ પ્રાતિહાર્યોને સ્વયં નક્કી કરીને પોતાને ધન્ય સમજે છે. તે આઠ પ્રાતિહાર્યો આ પ્રમાણે છે-૧ અશોકવૃક્ષ ૨ સિંહાસન ૩ ત્રણછત્ર ૪ ભામંડલ, ૫ દિવ્યધ્વનીનું પ્રસારણ ૬ પુષ્પવૃષ્ટિ ૭ ૬૪ યક્ષો દ્વારા ૬૪ ચમરોનું ઢાળવું ૮ દુંદુભિનાદ.

જ્યાં પ્રભુ હોય છે. ત્યાં ચારે તરફ ૧૦૦-૧૦૦ યોજન સુધી દુર્ભિક્ષ (દુષ્કાળ) રોગ નથી રહેતો તથા કલ્યાણની વૃદ્ધિ થઈ જાય છે પ્રભૂનું ગમન (જવું) ઉપર આકાશમાંજ થાય છે તેમ નામાં રાગ તથા દ્વેષનો અત્યંત અભાવ છે તેમના ઉપર કોઈ ઉપસર્ગ કરી શકતો નથી તેમને કવલાહાર (કોળીઓ આહાર) નથી શરીરનાં ઉતમ પરમાણું શરીરમાં આવતાં રહે છે આથી નો કર્મ આહારજ છે. સમસ્ત વિદ્યાઓના ઈશ્વિર આ પ્રભુ છે. તેમના નખ તથા કેશ (વાળ) વધતા નથી-તેમની આંખની પાંપણ (પલક) બંધ થતી નથી પરંતું સૌમ્યદ્રષ્ટિના માટે પાંપણો સ્થિર રહે છે આંખોનુ ઉઘડવું તથા બંધ થવુ તે ક્રિયા થતી નથી અર્થાત્ આંખોના પલકારા થતા નથી રહ છે)

તેમના ઉપદેશ દર્શન તથા વિહારથી અનેક ભવ્ય જીવોને આત્મલાભ થાય છે તેમને મોક્ષ માર્ગના નેતા કહેવામાં આવે છે. આયુષ્યના કંઈકદિન બાકી રહી જાય ત્યારે તેમનો વિહાર તથા ઉપદેશ બંધ થઈ જાય છે સયોગ કેવલીનું આયુષ્ય જ્યારે અંતર્મુહુર્ત બાકી રહી જાય છે ત્યારે જે જે સ્થિતિઓ થાય છે તેનુ વર્ણન ક્રમવાર કરીએ છીએ—

૧, સયોગ કેવલી ૮ સમયમાં કેવલિ સમુદ્ઘાત કરે છે આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ તો ઓછી હોય અને બાકીના ત્રણ અઘાતીયા કર્મો (નામ-ગોત્ર-વેદની) ની સ્થિતિ વધારે હોય ત્યારે અઘાતિયા કર્મની સ્થિતિ આયુ કર્મની સ્થિતિ બરાબર કરવા માટે આ કેવલી સમુદ્ઘાત થાય છે મુળ શરીરને છોડયા સિવાય આત્મ પ્રદેશોના શરીરથી બહાર ફેલાઈ જવાને સમુદ્ઘાત કહે છે.

અને કેવલીના સમુદ્ઘાતને કેવલી સમુદ્ઘાત કહે છે પહેલા સમયમાં દંડ સમુદ્ઘાત કરે છે આમાં સયોગ કેવલીના આત્મ પ્રદેશ ૧૪ રાજુમાં કંઈક ઓછા નીચેથી ઉપર દંડ આકાર ફેલાઈ જાય છે જો કેવલી ભગવાન પુર્વાભિમુખ (પૂર્વદિશાતરફના મુખવાળા) અથવા ઉત્તરાભિમૂખ કાયોત્સર્ગ આસનથી હોય તો શરીરનો ઘેરાવો લઈને આત્મ પ્રદેશ ૧૪ રાજુમાં કંઈક ઓછા નીચેથી ઉપર ફેલાઈ જાય છે અને જો ભગવાન પૂર્વાભિમુખ અથવા ઉત્તરાભિમુખ પદ્માસનથી હોય તો શરીરના પ્રમાણથી ત્રણ ગણો ઘેરાવો લઈને ૧૪ રાજુમાં કંઈક ઓછા પ્રમાણમાં આત્મપ્રદેશો ફેલાઈ જાય આ બધુ એક સમયમાંજ થઈ જાય છે.

આ સમયમાં આયુ કર્મને છોડીને બાકીનાં ત્રણ અઘાતિયાં કર્મોની સ્થિતિનો અસંખ્યાત બહુભાગ નાશ પામે છે અને બાકી રહેલી અપ્રશસ્ત પ્રકૃતિઓનો અનન્ત બહુભાગ નાશ પામે છે

કપાટ સમુદ્ઘાતમાં આત્મ પ્રદેશ લંબાઈમાં તો સમુદ્ઘાતની જેમજ રહશે પરંતુ પહોળાઈમાં જો કેવલી પુર્વાભિમૂખ છે તો દક્ષિણ ઉત્તર દિશામાં તેટલી મોટાઈ લઈને બધી બાજુ સાત સાત રાજુ વાતવલયને છોડીને ફેલાઈ જાય છે. જો કેવલી ઉત્તરાભિમુખ હોય દંડ સમુદ્ઘાતની મોટાઈ લઈને પૂર્વ પશ્ચિમમાં વાત વલયને [પવનના ૫૬ ઘેરાવો] છોડીને જ્યાં જેટલો વ્યાસ છે તેટલા પ્રમાણમાં ફેલાઈ જાય છે આમાં પણ એક સમય લાગે છે આ કપાટ સમૂદ્ઘાતમાં ઔદારિક મિશ્રનો યોગ થાય છે આ સમયમાં ત્રણ અઘાતિઆ કર્મોની અવશિષ્ટ [બાકી

રહેલી] સ્થિતિના અસંખ્યાત બહુભાગ નષ્ટ થઇ જાય છે. આ પ્રશસ્ત પ્રકૃતિઓનો બાકી રહેલો અનુભાગ બંધનો અનન્ત બહુ ભાગ નષ્ટ થઈ જાય છે.

આની પછી પ્રત્તર સમૂદ્ધાત થાય છે. આમાં આત્મ પ્રદેશ વાતવલયને છોડીને લોકમાં સર્વત્ર ફેલાઈ જાય છે. આનું બીજુ નામ મંથ સમૂદ્ધાત છે. ફેલાવાની મૂખ્યતાને લીધે પ્રત્તર નામ છે તથા અઘાતિયા કર્મોની મંથનની મુખ્યતા લીધે મંથ નામ પડ્યું છે આમાં પણ એક સમય લાગે છે. આ સમયમાં ત્રણ અઘાતિયાં કર્મોની પણ અવશિષ્ટ સ્થિતિનો અસખ્યાત બહુભાગ નષ્ટ થઇ જાય છે અને અપ્રશસ્તપ્રકૃતિઓના અવશિષ્ટ અનુભાગનો અનન્ત બહુભાગ નષ્ટ થઇ જાય છે. આમાં કાર્મણ કાયયોગ થાય છે.

આની પછી લોક પુરણ સમુદ્ધાત થાય છે આમાં ગોળની એક વર્ગણા થઈ જાય છે. અર્થાત લોકાકાશના એક એક પ્રદેશ ઉપર એક એક આત્મ પ્રદેશ થઈ જાય છે આ સમુદ્ધાતમાં આ પ્રદેશ વાતવલયોયાં પહોચે છે આમાં એક સમય લાગે છે આ સમયમાં ત્રણ અઘાતિ કર્મોની અવશિષ્ટ સ્થિતિનો અસંખ્યાત બહુભાગ નષ્ટ થઇ જાય છે. અહિં પણ કાર્માણનો યોગ રહે છે આ વખતે ત્રણ અઘાતિયા કર્મોની સ્થિતિ આયુષ્યના માત્ર અસંખ્યાત ગણા અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ રહી જાય છે આની પછી આત્મ પ્રદેશોના ક્રમ પ્રમાણે પ્રત્તર સમૂદ્ધાત દંડ સમૂદ્ધાત તથા મૂલ શરીર પ્રવેશ થાય છે ઉતરતા સમયના સમુદ્ધાતોમાં ત્રણ અઘાતિયા કર્મોની અવશિષ્ટ સ્થિતિના અસંખ્યાત બહુભાગ નષ્ટ થઈ જાય છે તથા બાકીના અનુભાગ બંધનો અનંત બહુભાગ [illegible] થઈ જાય છે

આ નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે કેવલી સમુદ્ઘાતમાં આઠ સમય લાગી જાય છે ૧ દણ્ડ સમુદ્ઘાતમાં, ૨, કપાટ સમુદ્ઘાતમાં ૩ પ્રતર સમુદ્ઘાતમાં, ૪ લોકપુરણ સમુદ્ઘાતમાં, ૫ પ્રતર સમુદ્ઘાતમાં ૬ કપાટ સમુદ્ઘાતમાં, ૭ દણ્ડસમુદ્ઘાતમાં ૮, મુલ શરીર પ્રવેશમાં આ કેવલી સમુદ્ઘાતદ્વારા ત્રણ અઘાતિયાં કર્મોની સ્થિતિ પ્રાયઃ (ઘણું કરીને મોટા ભાગે) સમાન થઇ જાય છે થોડું જ અંતર (તફાવટ–છેટું) રહી જાય છે.

૨ આની પછી અંતરમુહુર્ત ગયા બાદ બાદર કાયયોગ દ્વારા બાદરમનોયોગનો નિરોધ થઇ જાય છે. જે કેવલીઓને સમુદ્ઘાત નથી થતાં તેમને પણ આટલો જ વચન સયોગ ગુણસ્થાનના શેષ ભાગ રહેતાં યોગનિરોધની આ ક્રિયાનો પ્રારંભ થઇ જાય છે. ૩ અંતમુહુર્ત પછી બાદર કાયયોગ દ્વારા બાદર વચન યોગનો નિરોધ થઈ જાય છે. (નિરોધ અટકી જવુ તે)

૪, અંતર્મુહુર્ત પછી બાદર કાયયોગ દ્વારા બાદર શ્વાસોશ્વાસનો નિરોધ થઇ જાય છે ૫ અંતમુહુર્ત પછી બાદર કાય યોગથી બાદર કાયયોગનો નિરોધ થઇ જાય છે. જેમકે લાકડું ચીરનાર તે જ લાકડા ઉપર ઉભો રહી લાકડું ચીરે છે અથવા સુક્ષ્મ કાયયોગ દ્વારા બાદર કાયયોગનો નિરોધ કરે છે.

૬, અંતર્મુહુર્ત પછી સુક્ષ્મ કાયયોગથી સુક્ષ્મ મનોયોગનો નિરોધ કરે છે ૭, અંતર્મુહુર્ત સુક્ષ્મ કાયયોગથી સુક્ષ્મ વચન યોગનો નિરોધ કરે છે ૮ અંતર્મુહુર્ત પછી સુક્ષ્મ કાયયોગથી સુક્ષ્મ શ્વાસોશ્વાસનો નિરોધ કરે છે. ૯ અંતર્મુહુર્ત પછી સુક્ષ્મ કાયયોગનો નિરોધ કરે છે.

આ અંતર્મુહૂર્ત અપકર્ષણ કર્મોની જે સ્થિતિ પડી ચુકેલી હોય તથા જે અનુભાગ પડી ચુકેલા હોય તેમા ઓછું થતું જવું તે પુર્વ સ્પર્દ્ધકથી અપુર્વસ્પર્દ્ધક, ફરી અસંખ્યાતગણી શ્રેણીથી કૃષ્ટિઓને કરે છે કૃષ્ટિ કરણ (કર્મોને કચરી નાખવાં તે) સમાપ્ત થઈ જતાં પુર્વસ્પર્દ્ધક તથા અપૂર્વસ્પર્દ્ધક નષ્ટ થઈ જાય છે પછીથી કૃષ્ટિગતયોગવાળા (જેના યોગ કચડાઈ ગયા છે એટલે જેનો ચુરો થઈ ગયો છે) થાય છે કૃષ્ટિગતયોગના વખતે સયોગ કેવલી ભગવાનને સુક્ષ્મ ક્રિયાપ્રતિપાતી શુકલ ધ્યાન થાય છે જેથી કૃષ્ટિઓનો અસંખ્યાત બહુભાગ નષ્ટ થાય છે અને અંતમાં યોગનો નિરોધ (અટકાવ) થઇ જાય છે આ વખતે નામકર્મ ગોત્રકર્મ તથા વેદનીય આ ત્રણે અઘાતિયાં કર્મો આયુના સમાન (બરાબર) થઈ જાય છે, આ વખતે સયોગકેવલી નો અંતિમ સમય છે અંતિમ સમયમાં યોગનો પુર્ણ સર્વથા નિરોધ, સુક્ષ્મ ક્રિયપ્રતિપતી શુકલ ધ્યાનનો વ્યુચ્છેદ (અભાવ) તથા ત્રણ અઘાતિઆં કર્મોનુ આયુ કર્મની પુરેપુરા બરાબર થઈ જવું આ ત્રણ્ય વાતો એક સાથે થાય છે.

આ ગુણસ્થાન સમસ્ત મોહનો ક્ષય થઈ ગયા પછી બાકી નાં ત્રણ ઘાતિયા કર્મોનાં યથાવાળ ક્ષયથી પ્રગટ થાય છે આથી આમાં ભાવ ક્ષાયિક ભાવ છે. પરંતુ નામ પડવામાં નિમિત્ત યોગ છે અર્થાત્ અહિં વીતરાગ સર્વજ્ઞ થવા છતાં પણ જ્યાં સુધી યોગનો સદ્ભાવ (રહેવાપણું) રહે છે. ત્યાં સુધી સયોગ કેવલી કહેવાય છે.

આ પ્રકારે સયોગ કેવલીનું નિરૂપણ કરીને હવે અયોગ કેવલી ગુણસ્થાન સમ્બંધી કહીએ છીએ–

તીર્થંકરોના ૩૪ અતિશય

૧ જન્મતઃ ૧૦-મલમૂત્ર રહિત શરીર, ૨ પરસેવો ન થવો ૩ શ્વેતરૂધીર (સફેદ લોહી) ૪ વજ્રૠષભ નારાચ સંહનન, ૫ સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, ૬ અદ્ભૂત રૂપ ૭ અનિસુગંધ ૮ ૧૦૦૮ લક્ષણ, ૯ અતુલ બલ ૧૦ પ્રિય વચન ૨ કેવલ જ્ઞાન વખતના ૧૦ અતિશયઃ ૧ ઉન્મેષ રહિત [પલકારા મારનાં] નેત્ર, ૨ નખ તથા કેશ [વાળ] ન વધવા. ૩ ભોજનનો અભાવ [નાહિ ટેવડા હાર] ૪ વૃદ્ધ ન થવું ૫ છાયા રહિત શરીર, ૬ ચૌમુખ-ચારે બાજુ મુખનું દેખાવું ૭ સો યોજન સુધી સુકાળ, ૮ ઉપસર્ગ દુઃખ ન થવું ૯ આકાશ ગમન, ૧૦ સમસ્ત વિદ્યાઓમાં નિપુણતાં ૩ દેવરચિત ૧૪ અતિશય-૧ ભગવાનની અર્ધમાગધ ભાષાનીહગરી યાને અર્ધમાગધી ભાષાનું ખરવું, ૨ જીવોમાં પરસ્પર મિત્રતા, ૩ સર્વ ઋતુઓના ફળ ફુલનું ફાળવું, ૪ પૃથ્વી દર્પણ જેવી દેખાય ૫ આહલાદક પવનનું સંચરણ ૬ સુખદ વિહાર થવો ૭ કંકર-પત્થર રહિત પુષ્પોનું થવું ૮ સુવર્ણ કમલની રચના ૯ પૃથ્વી ધાન્ય પુર્ણથી ૧૦ આકાશનિર્મળ, ૧૧ દિશાઓ નિર્મળ ૧૨ જયઘોષ થવો, ૧૩ ધર્મ ચક્રનું આગળ આગળ ચાલવું ૧૪ સુગંધિત જલની વર્ષા આ પ્રમાણે ૩૪ અતિશય [વિશેષતાઓ-ચમત્કારિક બનાવો બને છે]

અહિં ધ્યાનના ભેદ પણ આપવા જરૂરી જણાય છે

ધ્યાન ૪ પ્રકારનાં છે ૧ આર્ત, ૨ રૌદ્ર, ૩ ધર્મ, ૪ શુક્લ પહેલાં બે ધ્યાન ખરાબ છે અને બીજા બે સારા આદરનાં

આર્ત-દુખિત પરિણામ કરવા, રૌદ્ર-દુષ્ટ ભાવ કરવા ધર્મધ્યાનના ૪ પ્રકાર ૧ આજ્ઞા વિચય, ૨ અપાયવિચય, ૩ વિપાક વિચય અને ૪ સંસ્થાન વિચય શુકલ ધ્યાનના ૪ પ્રકાર-૧ પૃથકત્વ વિતર્ક વિચાર, ૨ એકત્વવિતર્ક અવિચાર ૩ સુક્ષ્મક્રિયાપતિ ૪ વ્યુપરત ક્રિયા નિવૃતિ પહેલાં ઉપર પૃથકત્વ વિતર્ક વિચારનો અર્થ આપ્યો છે બાકીના ૩ણ આ પ્રમાણે છે. એકત્વ વિતર્ક અવિચાર બારમા ગુણસ્થાન વર્તી સાધુ કોઈ એક યોગ દ્વારા કોઈએક શ્રુત [શાસ્ત્ર]ના આલંબનથી કોઈ એક દ્રવ્ય અથવા પર્યાયમાં પલટાયાં વગર એકધારા ધ્યાનમાં સ્થિત રહે સૂક્ષ્મક્રિયાપ્રતિપાતિ આ ધ્યાન તેરમા ગુણસ્થાનના અંતમાં અંતર્મુહૂર્ત થય છે કે જ્યારે કાયયોગનું પરિણમન બહુજ સુક્ષ્મ થઈ જાય છે અને જો આયુકર્મની સ્થિતિ અંતર્મુહુર્ત હોય અને નામ-ગોત્ર અને વેદની આ ત્રણ અઘાતીયા કર્મોની સ્થિતિ વધુ હોય ત્યારે ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે કેવલી સમુદ્ઘાત ૪-દંડ કપાટ પ્રતર તથા લોક પૂર્ણ ૪ સમયમાં થઈ જાય છે અને ફરી તેજ પ્રમાણેના ક્રમથી સંકોચાઈને આઠમા સમયમાં સંકોચાઈને શરીર પ્રમાણ થાય થાય છે. જ્યારે આ ચારેય અઘાતીઆ કર્મોની સ્થિતિ બરાબર થાય છે ત્યારે આ પ્રકારનું ધ્યાન થાય છે વ્યુપરતક્રિયા નિવર્તી આ ચોથું શુકલ ધ્યાન જ્યારે સર્વ મન વચન અને કાય ની ક્રિયા તથા યોગોનું પરિણમન બંધ થઈ જાય છે ત્યારે નિશ્ચલ આત્મા આત્મામાં સ્થિર રહે છે આ પ્રકારનું ધ્યાન ૧૪ મા ગુણસ્થાનમાં અયોગ કેવલિન થય છે અને વખત પાંચ લઘુ અક્ષર અ-ઈ-ઉ-ઋ-લૃ ના ઉચ્ચારતાં લાગે તેટલો છે.

૧૪ સયોગકેવલી ગુણસ્થાન

યોગનો નાશ થતાં જ આ કેવલજ્ઞાની સકલ પરમાત્મા સયોગકેવલી કહેવાય છે, શરીરના ક્ષેત્રમાં રહેવા છતાં પણ તેમના પ્રદેશો (આત્મિક) તો શું કશી તે સબંધ નથી રહેતા કારણ કે - યોગ કેવલી ગુણસ્થાનના અંતમાં અંગોપાંગ કર્મના ઉદયનો નાશ-થઈ જાય છે. સમસ્ત ઘાતિયાં કર્મોના ક્ષય થઈ જવાથી તથા આને શીઘ્ર વખતમાંજ અઘાતિયા કર્મોનો નાશ કરવાવાળા હોવાથી તેમને ક્ષાયિક ભાવ થાય છે પરંતુ આ ગુણસ્થાનનું નામ હોવામાં યોગ નિમિત્ત છે અર્થાત યોગનો અભાવ છે.

સયોગ કેવલી ગુણસ્થાનમાં ઇર્યાપથ આશ્રવ પણ થતો નથી ૧૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે-૧ અવાશષ્ટ [બાકી રહેલી] એક વેદનીયની, ૨; મનુષ્યગતિ, ૩ પંચેન્દ્રિય જાતિ; ૪ સુભગ. ૫ ત્રસ, ૬ બાદર, ૭ પ્રત્યેક, ૮ આદેય ૯ યશકીર્તિ ૧૦ તીર્થંકર પ્રકૃતિ. ૧૧ મનુષ્ય આયુ, ૧૨ ઉચ્ચગોત્ર જમને તીર્થંકર પ્રકૃતિનો બંધ ન હતો તેમને ૧૧ પ્રકૃતિઓનોજ ઉદય રહે છે

આ ગુણસ્થાનમાં ૮૫ પ્રકૃતિઓની જ સત્તા છે. તથા જેમણે તીર્થકર પ્રકૃતિનો બંધ કર્યો ન હતો તેમને ૮૪ પ્રકૃતિઓની જ સત્તા છે તે પ્રમાણે જેમણે બે આહારક તથા તીર્થંકર પ્રકૃતિ આ ત્રણેનો જેણે બંધ કર્યો ન હતો તેમને ૮૧ પ્રકૃતિઓના જ સત્તા રહે છે પરંતુ અંતિમ સમયમાં તીર્થંકર પ્રકૃતિ બંધવવાને ૧૩ તથા બાકીનાને ૧૨ પ્રકૃતિઓની સત્તા રહે છે. જેનો વ્યુચ્છેદ [અભાવ-નાશ] થયા ।

પરમેષ્ઠી થઈ જાય છે ઉપર જણાવેલી ૮૫ પ્રકૃતિઓમાંની ૭૨ પ્રકૃતિઓનો સયોગકેવલી ગુણસ્થાનના અંત પહેલાંના [ઉપાન્ત્ય-દ્વિ-ચરમ સમય] ઉપાન્ત્ય સમયમાં નાશ થાય છે. અને બાકી ૧૩ પ્રકૃતિઓનો સયોગકેવલીના અન્ત સમયમાં ક્ષય થાય છે તે પ્રકૃતિઓ આ પ્રકારે છે—

ઉપાન્ત્ય સમય વ્યુચ્છિન્ન ૭૨ પ્રકૃતિઓ—

શરીર ૫, બંધન ૫, સંસ્થાન ૬, સંહનન ૬ અંગોપાંગ ૩. સ્પર્શ ૮, રસ ૫, ગંધ ૨, વર્ણ ૪, સ્થિર ૧, શુભ ૧, સુસ્વર ૧, દેવગતિ ૧, વિહાયોગતિ ૨, અસ્થિર ૧, અશુભ ૧, દુઃસ્વર ૧, દેવગત્યાનુપૂર્વી ૧, દુર્ભગ ૧ નિર્માણ ૧, અપયશ કીર્તિ ૧ અનાદેય ૧ પ્રત્યેક અપર્યાપ્ત ૧, અગુરુલઘુ ૧ ઉપઘાત ૧, પરઘાત ૧, ઉચ્છ્વાસ ૧ વેદનીયનું અને ઉદયરૂપ ૧, નીચગોત્ર ૧-

સયોગકેવલીના અંતિમ સમયમાં સત્વવ્યુચ્છિન્ન [સત્તાનો અભાવ નાશ થએલા ૧૩ પ્રકૃતિઓ વેદનીયની ૧, મનુષ્ય ગતિ ૧ પંચેન્દ્રિયજાતિ ૧, સુભગ ૧ ત્રસ ૧ બાદર ૧, પ્રત્યેક, આદેય ૧, યશકીર્તિ ૧. તીર્થંકર પ્રકૃતિ ૧, મનુષ્ય આયુ ૧ ઉચ્ચ ગોત્ર ૧ અને મનુષ્ય ગત્યાનુપુર્વી

સયોગ કેવલી ભગવાનનું દેહ પ્રમાણ ૩॥ હાથથી પાંચ ધનુષ સુધીનું હોઈ શકે છે. આ ગુણસ્થાનમાં જીવ સમાસ એક પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત હોય છે. (આમાં વસ્તુત સંજ્ઞીના છે નહિ, પંચેન્દ્રિય દ્રવ્યની અપેક્ષાથી છે. તથા પર્યાપ્ત તો પહેલાં જ થઈ ગએલા હતા તો પર્યાપ્ત કેહવાય સુધી રહે છે ત્યાં

સુધી પર્યાપ્તિ કહેવાય છે.) પર્યાપ્ત ૩, પ્રાણ ૪, આયુ, અપગત સંજ્ઞત્વ, મનુષ્ય ગતિ, પંચેન્દ્રિય, ત્રસકાય અયોગ અપગત વેદત્વ, અકષાય, કેવલજ્ઞાન યથાખ્યાત ચારિત્ર કેવલ દર્શન અલેશ્યા ભવ્યત્વ તથા ક્ષાયિકસમ્યકત્વ થાય છે.

અયોગ કેવલી ન તો સંજ્ઞી છે કે ન તો અસંજ્ઞી છે અનાહારક છે યુગપત બંને ઉપયોગવાળા છે, અયોગ કેવલી ગુણસ્થાનમાં ધ્યાન પ્રથમ સમયથી અંતસમય સુધી વ્યુપરત ક્રિયા નિવૃતિ શુક્લ ધ્યાન છે આ ધ્યાનનું બીજુ નામ સમુચ્છિન્ન ક્રિયા નિવૃતિ પણ છે. સમસ્ત મન વચન કાયયોગ શ્વાસોચ્છવાસ નષ્ટ થઈ જવાથી પ્રદેશ પરિસ્પન્દ ક્રિયા સમુચ્છિન્ન અર્થાત વ્યુપરત યાને નિવૃત્ત થઈ જાય છે. આથી આ ધ્યાનનું નામ સમુચ્છિન્ન ક્રિયા નિવૃતિ છે આ ધ્યાનમાં એકાગ્રચિન્તા નિરોધ થતો નથી આ પ્રમાણે ૧૩ મા ગુણસ્થાનમાં થવાવાળા સૂક્ષ્મ ક્રિયા પ્રતિપાતિ ધ્યાનમાં પણ એકાગ્રચિન્તા નિરોધ ધ્યાન નથી પરંતુ ધ્યાનનું કાર્ય નિર્જરા થઈ જવાથી ધ્યાન સંજ્ઞા છે તે ઉપચારથી છે.

આ ગુણસ્થાનમાં કોઈ આશ્રવ નથી. ૧૩ ભાવ થાય છે અયોગ કેવલી ભગવાન અઢી દ્વિપની અંદર જ થાય છે. તેમનુ ક્ષેત્ર સ્પર્શન લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે. આ ગુણસ્થાનનો કાલ અંતર્મુહુર્ત છે અથવા હ્રસ્વસ્વરોને ઉચ્ચારવે બોલી જતા જેટલો સમય લાગે તેટલો. કાલ પાંચ સમય છે.

અયોગ કેવલી એક જીવનો અન્તરકાલ નથી [એટલે સંસામાં એવો કોઈ વખત નથી કે જ્યારે એક પણ જીવ અયોગ કેવલી ન હો.] જીવ સમૂહની અપેક્ષાએ અન્તર અર્થાત એવો

તથા ક્ષાયિક સમ્યકત્વમાં ચારિત્રનો અંતર્ભાવ છે આથી પાંચ ભા. પ્રસિદ્ધ છે સિદ્ધક્ષેત્ર મનુષ્યલોક પ્રમાણ ૪૫ લાખ યોજન પ્રમાણ મનુષ્ય લોકની સીધમાં લોકના અંતભાગમાં છે કારણ કે આત્મા મનુષ્ય લોકથી જ અતીત ગુણસ્થાન થાય છે લવણસમુદ્રથી સિદ્ધ થવાવાળા જીવોની સંખ્યાસૌથી ઓછી છે તો પણ તે સંખ્યા અનંત છે. તેનાથી સંખ્યાત ગણી સંખ્યામાં સિદ્ધ કાલોદધિ સમુદ્રથી થયા તેનાથી સંખ્યાતગણી સંખ્યામાં સિદ્ધ જંબુદ્વિપમાંથી થયા તેનાથી સંખ્યાતગણા સિદ્ધ ધાતકી ખંડમાંથી થયા તેનાથી સંખ્યાતગણા સિદ્ધ પુષ્કરાર્દ્ધ દ્વિપમાંથી થયા છે તિર્યંચગતિ પછી મનુષ્ય થઈને મુક્ત થવાવાળા આથી ઓછા છે તો પણ તે અનંત છે તેનાથી સંખ્યાત ગણા સિદ્ધ મનુષ્યગતિ પછી મનુષ્ય થઈને થયા છે તેનાથી સંખ્યાત ગણા સિદ્ધ નરકગતિ પછી મનુષ્ય થઈને થયા છે તેનાથી સંખ્યાત ગણા દેવગતિ પછી મનુષ્ય થઈને મુકત થયા છે.

મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાન બંને જ્ઞાન ધારણ કરનાર સાધુ કેવલી થઈને મોક્ષ ગયા છે, તે સૌથી ઓછા છે, તો પણ અનંત છે તેનાથી સંખ્યાત ગણા મતિ શ્રુત, અવધિ મનઃપર્યય આ ચાર જ્ઞાન ધારણ કરીને કેવલી થઈને મોક્ષ ગયા તેનાથી સંખ્યાત ગણા મતિ, શ્રુત અવધિ આ ત્રણ જ્ઞાન ધારી સાધુ કેવલી થઈને મોક્ષ ગયા છે

આ સિદ્ધ અવસ્થા સર્વથા અત્યંત નિર્મલ પૂર્ણ સુખની પવિત્ર અવસ્થા છે, જ્ઞાની આત્માઓના અંતિમ પુર્ણવિશ્રામની અવસ્થા આ જ છે આની પ્રાપ્તિ આત્મ સ્થિરતાથી થાય છે આત્મ સ્થિરતા સમ્યગ્દર્શનના અનુભવથી થાય છે સમ્યગ્દર્શન આત્મ તત્ત્વાદિના પરિચય પ્રગટ થાય છે. આત્મસ્વભાવ આત્માની

પર્યાયોમાં સમાયલો છે જેના પરિણામો અનંત થતા જ રહ્યા જાય છે તો પણ તેમાં સ્વભાવ એક છે જે પરિણમતો ચાલ્યો જાય છે આ આત્મસ્વભાવનો પરિચય તત્ત્વોને ભૂતાર્થ નયથી જાણવાથી થાય છે, આ પુસ્તકમાં પર્યાયોનું પરિજ્ઞાન કરવામાં આવ્યું છે જે ગુણની તે પર્યાય છે તે ગુણને મુખ્ય કરીને પર્યાયોને ગુણમાં લીન કરવાં તથા ગુણોને ગુણોના અભિન્ન આધારરૂપ અભેદ આત્મ દ્રવ્યને લક્ષ્ય કરીને તેમાં વીલીન કરવા તેજ પુરુષાર્થ છે આ ઉપાય પછી આ અંતર-આત્મા નિર્વિકલ્પ થઈને આત્મસ્વભાવને કારણરૂપે ઉપાદાન કરીને સ્વયં પરિણમતા કેવલજ્ઞાનમય ઉપયોગથી પરિણમન કરીને અનંત સુખી થશે

આ જીવનમાં સમ્યગ્જ્ઞાન [પ્રાપ્ત કરવાનો] પ્રયત્ન કરવો તે સૌથી ઋવસાય છે, સર્વ જ્ઞાતા (જ્ઞાની) આત્મા આ એ સંસાર દેહભોગથી વિરક્ત થઈને આત્મામાં સ્થિતથવા માટે જ્ઞાતા તથા દ્રષ્ટા બની રહેવા માટે પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ

અધ્યાત્મ યોગી ન્યાયતીર્થ પુજ્ય શ્રી મનોહરજીવર્ણી

"સહજાનંદ" મહરાજ

દ્વારા પ્રણીત

ધ્યાન દર્પણ સમાપ્ત"

ગુણસ્થાન દર્પણના રચયિતા અધ્યાત્મયોગી ન્યાય તીર્થ પૂજ્ય મનોહરજી વર્ણી 'શ્રીમત્સહજાનંદ' મહારાજની સ્વઆત્માની વાતચિત

હે આ આત્મા, તું કોણ છું, વિચાર ? જ્ઞાન મય પદાર્થ તારો, આ દ્રશ્ય [પદાર્થો] ની સાથે કોઇ યથાર્થ સબંધ છે ? નહિ, નહિ કોઇપણ સબંધ નથી. કેમ નથી ? કારણ કોઈ કોઈનું કંઇ પણ પરિણમન કરી શકતું નથી હું જ્ઞાનમય આત્મા છું સ્વયં છું તેથી અનાદિથી છું હું કોઇ દિવસ ઉત્પન્ન થયાં હોઉં અને પહેલાં ન હતો એ વત નથાં ન હતો તો પછી હોઈ પણ શકતો નથી.

હવે ધ્યાન આપ આ નર જન્મ પહેલાં તું હતો જ. શું હતો ? અનંત કાલ તો નિગોદિયા એકેન્દ્રિય જીવમાં ત્યાં તને શું વીત્યું ? એક સેકન્ડમાં ૨૩ વખત પેદા થયો અને મર્યો જીભ, નાક, આંખ, કાન, મન તો હતું જ નહિ ફકત શરીર હતું જ્ઞાનની દ્રષ્ટિથી જુઓ તો તું જડ રહ્યો. મહાસંકલેશ તારી તેવી બુરી દશા જેવી બીજી કોઇ બુરી દશા નહિ સુયોગ પ્રાપ્ત થયો ત્યારે તું તે દુર્દશામાંથી બહાર નિકળ્યો

પૃથ્વી થયો તો તેને ખોદવામાં આવી તેમાં તું ખોદાઇ ગયો કુટાઇ ગયો મારો ગયો અને સુરંગથી ફોડાઇ ગયો જળકણ તું થયો ત્યારે ઉકાળવામાં આવ્યો ઢોળી દેવામાં આવ્યો ગરમ આગ ઉપર નાખવામાં આવ્યો અગ્નિ થયો ત્યારે પાણીથી, રાખથી, ધુળથી બુઝાવી દેવામાં આવ્યો દાટી દેવામાં આવ્યો. વાયુ થયો ત્યારે પંખાથી વિજળીઓથી મારો ગયો રબર આદિમાં પુરવામાં આવ્યો.

જ્યારે તું ઝાડ, ફળ, પાન થયો ત્યારે તને કાપવામાં આવ્યો

પેટમાં નાખ્યો શેકવામાં આવ્યો શુકવવામાં આવ્યો તું કીડો પણ બન્યો અને સાપ, વિંછી વિગેરે પણ બન્યો બતાવ કોણ ત્યારે તારૂ રક્ષણ કરી શક્યું ? રક્ષણ તો દૂર રહ્યું પણ દવાઓ નાખી-નાખી [છાં-છાંટીને] મારી નાખવામાં આવ્યો પત્થરોથી, લોકાએ થી ભરી ભાથી દબાઇ ગયો અને મરી ગયો શુકર [ડુક્કર] ને ફરતા-ફરતા છતાં બેશાંરે મારી નાખવામાં આવે છે. અને કંઇકને તો જીવતાજ આગમાં શેકે છે

આ જીવ કોઇની કથા નથી તારી જ આ દશા કેમ થઇ ? મોહ વધાર્યો, કંઇ કર્યાં ખાવા પીવાના વિષયોની ધુન રહી જાત જાતની કર્મ બાંધ્યા, મિથ્યાત્વ અન્યાય, અભક્ષ સેવન કર્યાં ઘણી કઠણાઇથી મદ મુશ્કેલીથી આ મનુષ્ય જન્મ મળ્યો ત્યારે આદિ મોહરાગ દ્વેષ, વિષય કષાયની વાત રહી [એટલે આ વિષયોમાં તું ફસાઇ રહ્યો] એટલે તું મનુષ્ય જન્મ્યો ન જન્મ્યા બરાબર થયું.

ફરી એવું પણ બન્યું કે તે દેવ થઇને અથવા રાજા શાહુકાર ધન પતિ બનીને સંપત્ત પ્રાપ્ત કરી પરંતુ તો આ નથી સંપદ.આતો અસાર હતી અને કલેશ ઉત્પન્ન કરનાર કારણ હતી એટલું હોવા છતાં પણ તેને છોડીને મરવું પડ્યું તો હવે તે શું મેળવ્યું ! કંઇ નહિ જેમાં કંઇ નથી તેમાં વ્યર્થ લાલસા રાખીને તું કેમ તારી પેત ? બધી હાનિ કરી રહ્યો છું ! હે આત્મ, તું સ્વભાવથી જ્ઞાનમય છું પ્રભુ છું. સ્વતંત્ર છું સિદ્ધ પરમાત્મા ? જાણતો છું શું કરી રહ્યો છું છે, એકલોજ થાય, તારા સ્વરૂપમાં રમણ કર તું એકલો છું તું એકલોજ પુણ્ય અને પાપને ભોગવું છું પુણ્ય પાપ કરું છું અને એકલોજ પુણ્ય અને પાપને ભોગવું છું તું એકલો જ મુક્ત થાય ... સ્વરૂપની ભાવના કર તું

પરમેષ્ઠી થઈ જાય છે ઉપર જણાવેલી ૮૫ પ્રકૃતિઓમાંની ૭૨ પ્રકૃતિઓનો સયોગકેવલી ગુણસ્થાનના અંત પહેલાંના [ઉપાન્ત્ય-દ્વિ-ચરમ સમય] ઉપાન્ત્ય સમયમાં નાશ થાય છે. અને બાકી ૧૩ પ્રકૃતિઓનો સયોગકેવલીના અન્ત સમયમાં ક્ષય થાય છે તે પ્રકૃતિઓ આ પ્રકારે છે—

ઉપાન્ત્ય સમય વ્યુચ્છિન્ન ૭૨ પ્રકૃતિઓ—

શરીર ૫, બંધન ૫, સંસ્થાન ૬, સંહનન ૬ અંગોપાંગ ૩, સ્પર્શ ૮, રસ ૫, ગંધ ૨, વર્ણ ૪, સ્થિર ૧, શુભ ૧, સુસ્વર ૧, દેવગતિ ૧, વિહાયોગતિ ૨, અસ્થિર ૧, અશુભ ૧, દુઃસ્વર ૧, દેવગત્યાનુપૂર્વી ૧, દુભગ ૧ નિર્માણ ૧, અપયશ કીર્તિ ૧ અનાદેય ૧ પ્રત્યેક અપર્યાપ્ત ૧, અગુરૂલઘુ ૧ ઉપઘાત ૧, પરઘાત ૧, ઉચ્છ્વાસ ૧ વેદનીયનું અને ઉદયરૂપ ૧, નીચગોત્ર ૧-

સયોગકેવલીના અંતિમ સમયમાં સત્વવ્યુચ્છિન્ન [સત્તાનો અભાવ નાશ થએલી ૧૩ પ્રકૃતિઓ વેદનીયની ૧, મનુષ્ય ગતિ ૧ પંચેન્દ્રિયજાતિ ૧, સુભગ ૧ ત્રસ ૧ બાદર ૧, પ્રત્યેક , આદેય ૧, યશ કીર્તિ ૧, તીર્થંકર પ્રકૃતિ ૧, મનુષ્ય આયુ ૧ ઉચ્ચ ગોત્ર ૧ અને મનુષ્ય ગત્યાનુપુંર્વી

સયોગ કેવલી ભગવાનનું દેહ પ્રમાણ ૩॥ હાથથી પાંચ ધનુષ સુધીનું હોઈ શકે છે. આ ગુણસ્થાનમાં જીવ સમાસ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત હોય છે. (આમાં વસ્તુત સંજ્ઞીતા છે નહિ, પંચેન્દ્રિય દ્રવ્યની અપેક્ષાથી છે. તથા પર્યાપ્ત તો પહેલાં જ થઈ ગએલા હતા તો પર્યાપ્ત કેહવાયા સુધી રહે છે ત્યાં

સુધી પર્યાપ્તિ કહેવાય છે.) પર્યાપ્ત ૩, પ્રાણ ૧, આયુ, અપ-
ગત સંજ્ઞત્વ, મનુષ્ય ગતિ, પંચેન્દ્રિય, ત્રસકાય અયોગ અપગત
વેદત્વ, અકષાય, કેવલજ્ઞાન યથાખ્યાત ચારિત્ર કેવલ દર્શન
અલેશ્યા ભવ્યત્વ તથા ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ થાય છે.

અયોગ કેવલી ન તો સંજ્ઞી છે કે ન તો અસંજ્ઞી છે
આહારક છે યુગપત બન્ને ઉપયોગવાળા છે, અયોગ કેવલી
ગુણસ્થાનમાં ધ્યાન પ્રથમ સમયથી અંતસમય સુધી વ્યુપરત
ક્રિયા નિવૃતિ શુક્લ ધ્યાન છે આ ધ્યાનનું બીજું નામ સમુચ્છિ-
ન્ન ક્રિયા નિવૃતિ પણ છે. સમસ્ત મન વચન કાયયોગ શ્વાસો
શ્વાસ નષ્ટ થઈ જવાથી પ્રદેશ પરિસ્પન્દ ક્રિયા સમુચ્છિન્ના
અર્થાત વ્યુપરત યાને નિવૃત્ત થઈ જાય છે. આથી આ ધ્યાનનું
નામ સમુચ્છિન્ન ક્રિયા નિવૃતિ છે આ ધ્યાનમાં એકાગ્રચિન્તા
નિરોધ થતો નથી આ પ્રમાણે ૧૩ મા ગુણસ્થાનમાં થવાવાળા
સૂક્ષ્મ ક્રિય પ્રતિપાતિ ધ્યાનમાં પણ એકાગ્રચિન્તા નિરોધ ધ્યાન
નથી પરંતુ ધ્યાનનું કાર્ય નિરોધ થઈ જવાથી ધ્યાન સંજ્ઞા
છે તે ઉપચારથી છે.

આ ગુણસ્થાનમાં કોઈ આસ્રવ નથી. ૧૩ ભાવ થાય છે
અયોગ કેવલી ભગવાન અઢી દ્વિપની અંદર જ થાય છે. તેમનુ
ક્ષેત્ર સ્પર્શન લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે. આ ગુણસ્થાનનો
કાલ અંતર્મુહુર્ત છે અથવા હ્રસ્વસ્વરોને ઉતાવળે બોલી જતાં
જેટલો સમય લાગે તેટલો. કાલ પ.ને સમય છે.

૧ અયોગ કેવલી એક જીવનો અન્તરકાલ નથી [એટલે સંસા-
રમાં એવો કોઈ વખત નથી કે જ્યારે એક પણ જીવ અયોગ
કે ... ... અપેક્ષાએ અન્તર અર્થાત એવો

વખત કે જ્યારે કોઈપણ જીવ અયોગ કેવલી ગુણસ્થાનમાં ન હોય-આ કાલ જઘન્ય (ઓછામાં ઓછો વખત) એક સમય છે અને ઉત્કૃષ્ટ વધુ માં વધુ છ માસ થાય છે.

સયોગ કેવલી ગુણસ્થાનનો કાલ સમાપ્ત થતાં જ અર્થાત વ્યુપરત ક્રિયા નિવર્તિ શુકલ ધ્યાનનો અંત અથવા અવશિષ્ટ સર્વકર્મ ક્ષય થતાં જ પછીથી ગુણસ્થાનાતીત (ગુણસ્થાનને પાર કરી ગયેલા) સિદ્ધ થઈ જાય છે. ૧૪ મા ગુણસ્થાનવાળો જીવ અપ્રમત એક સ્વરૂપ વીતરાગ, કેવલજ્ઞાની અયોગ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ થાય છે આ પ્રમાણે ૧૪મા ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરીને હવે પરમ આરાધ્ય, પરમ સાધ્ય સર્વથા નિર્લેપ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરનાર ગુણસ્થાનાતીત સિદ્ધ ભગવાનનું નિરૂપણ કરીએ છીએ

અતીત ગુણસ્થાન

જેમનાં ગુણસ્થાન પારપમાઈ ગયાં છે તેમને અતીત ગુણસ્થાન કહીએ છીએ સિદ્ધપરમેષ્ઠી ગુણસ્થાનને પાર પામી ગયા છે તેથી તે અતીત ગુણસ્થાન કહેવાય છે તેઓ દ્રવ્યકર્મ, ભાવ કર્મ, નોકર્મથી રહિત અનંત ચતુષ્ટય (અનંત દર્શન, અનંત જ્ઞાન અનંતસુખ અને અનંતવીર્ય) સંપન્ન સૂક્ષ્મ બાધા રહિત અપ્રતિઘાતી હોય છે તેમને દેહ તો છે નહિ પરંતુ જે દેહથી તેઓ મુક્ત થયા તે દેહના કંઈક ઓછા પ્રમાણમાં આત્માના પ્રદેશ છે.

અવશિષ્ટ કર્મોથી મુક્ત થતાં જ આ પરમાત્મા અનંતર (અંતર [illegible] ના યોગ સમયમાં ઓરડી તરતજ) સમયમાં લોકના અંત ભાગમાં પહોંચી જાય છે વચમાં એક સમયનો [illegible] લાગતો નથી જે સ્થાને તેઓ મુક્ત થયા છે તે

તે સ્થાનની શ્રીધમાં ઉપર લોક શિખર ઉપર બિરાજિમાન રહે છે તે અત્યંત નિષ્કંપ (કંપાયમાન થાવગર) સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી અનંતસુખી અને અનંત શક્તિમય થાય છે આ લોકની ઉપર ૩ વાત વલય પવનનાં પડ યાને વાતાવરણ છે

૧ ઘનોદધિવાતવલય, ૨ ઘનવાતવલય ૩ તનું વાત વલય ઘનોદધિવાત વલય-૨ કોશ જાડું મોટો છે ઘનવાતવલય એક કોશ (૧) મોટો છે તનુવાતવલય ૧૫૭૫ ધનુષ્યમાં મોટો છે આ તનુવાત વલય ઉપર જણાવેલાં બંને વલયોની ઉપર છે આ મોટાઈ પ્રમાણ ગુરુની અપેક્ષાએ છે વ્યવહારાંકની અપેક્ષા ૧૫૭૫×૫૦૦=૭૮૭૫૦૦ ધનુષ પ્રમાણ મોટાઈ છે આવડા મોટા તનુવાતવલયમાં [illegible] ઉપર ૩॥ હાથ ઉંચાઈમાં જઘન્ય અવગાહના વાળા (નાનામાનના) પ્રમાણ વાળા સિદ્ધ છે અને ૫૨૫ ધનુષ્ય ઉંચાઈમાં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા છે

જે અયોગકેવલી જે આસનમાં કર્મોથી મુક્ત થયા છે તેજ આસનમાં આકારમાં સિદ્ધ લોકમાં બિરાજમાન થઈ જાય છે અતીત ગુણસ્થાનમાં પરમાત્મા અતીત જીવ સમાસ અતીત પર્યાપ્તિ અતીતપ્રાણ અપગતસંજ્ઞ ગતિરહિત અનીન્દ્રિય અકાય, અયોગ, અપગત વેદ, અકષાય, કેવલજ્ઞાની, સંયમ, [illegible] સંયમ, સંયમાસંયમ આ ત્રણથી રહિત, કેવલદર્શની અલેશ્યા અભવ્ય, અભવ્યત્વ આ બંનેથી રહિત, ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ, સંજ્ઞી તથા અસંજ્ઞી આ બંનેથી રહિત, અનાહારક, યુગપત
૧ (એકસાથે બંને પ્રકારના ઉપયોગવાળા) અતીતધ્યાન તથા નિરાસ્રવ થાય છે)

આ ગુણસ્થાનમાં ભાવ ક્ષાયક ૯ તથા જીવત્વ આ અંત અભેદ વિવક્ષામાં ક્ષાયિકવીર્યમાં બાકી ૪ લબ્ધિઓ

તથા ક્ષાયિક સમ્યકત્વમાં ચારિત્રનો અંતર્ભાવ છે આથી પાંચ ભાવ પ્રસિદ્ધ છે સિદ્ધક્ષેત્ર મનુષ્યલોક પ્રમાણ ૪૫ લાખ યોજન પ્રમાણ મનુષ્ય લોકની સીધમાં લોકના અંતભાગમાં છે કારણ કે આત્મા મનુષ્ય લોકથી જ અતીત ગુણસ્થાન થાય છે લવણસમૂદ્રથી સિદ્ધ થવાવાળા જીવોની સંખ્યાસૌથી ઓછી છે તો પણ તે સંખ્યા અનંત છે, તેનાથી સંખ્યાત ગણી સંખ્યામાં સિદ્ધ કાલોદધિ સમુદ્રથી થયા તેનાથી સંખ્યાતગણી સંખ્યામાં સિદ્ધ જંબુદ્વિપમાંથી થયા તેનાથી સંખ્યાતગણા સિદ્ધ ધાતકી ખંડમાંથી થયા તેનાથી સંખ્યાતગણા સિદ્ધ પુષ્કરાર્દ્ધ દ્વિપમાંથી થયા છે તિર્યચગતિ પછી મનુષ્ય થઇને મુક્ત થવાવાળા આથી ઓછા છે તો પણ તે અનંત છે તેનાથી સંખ્યાત ગણા સિદ્ધ મનુષ્યગતિ પછી મનુષ્ય થઇને થયા છે તેનાથી સંખ્યાત ગણા સિદ્ધ નરકગતિ પછી મનુષ્ય થઇને થયા છે તેનાથી સંખ્યાત ગણા દેવગતિ પછી મનુંષ્ય થઇને મુકત થયા છે.

મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાન બંને જ્ઞાન ધારણ કરનાર સાધુ કેવલી થઇને મોક્ષ ગયા છે, તે સૌથી ઓછા છે, તો પણ અનંત છે તેનાથી સંખ્યાત ગણા મતિ શ્રુત, અવધિ મનઃપર્યય આ ચાર જ્ઞાન ધારણ કરીને કેવલી થઇને મોક્ષ ગયા તેનાથી સંખ્યાત ગણા મતિ, શ્રુત અવધિ આ ત્રણ જ્ઞાન ધારી સાધુ કેવલી થઇને મોક્ષ ગયા છે

આ સિદ્ધ અવસ્થા સર્વથા અત્યંત નિર્મલ પૂર્ણ સુખની પવિત્ર અવસ્થા છે, જ્ઞાની આત્માઓની અંતિમ પુર્ણવિશ્રામની અવસ્થા આ જ છે અને પ્રાપ્ત આત્મ સ્થિરતાથી થાય છે આત્મ નિશ્ચિત સમ્યગ્દર્શનના અનુભવમાં થાય છે સમ્યગ્દર્શન આત્મ સ્વભાવના પરિચય પ્રગટ થાય છે. આત્મસ્વભાવ આત્માની

પર્યાયોમાં સમાયેલો છે જેના પરિણામો અનંત થતા કહેવા જાય છે તો પણ તેમાં સ્વભાવ એક જ જે પરિણમતો આવ્યો જાય છે આ આત્મસ્વભાવનો પરિચય તત્ત્વોને યથાર્થ નયથી જાણવાથી થાય છે, આ પુસ્તકમાં પર્યાયોનું પરિજ્ઞાન કરવામાં આવ્યું છે જે ગુણની તે પર્યાય છે તે ગુણને મુખ્ય કરીને પર્યાયોને ગુણમાં લીન કરવાં તથા ગુણોને ગુણોના અભિન્ન આધારરૂપ એવા આત્મ દ્રવ્યને લક્ષ્ય કરીને તેમાં વીલીન કરવા તેજ પુરૂષાર્થ છે આ ઉપાય પછી આ અંતર આત્મા નિર્વિકલ્પ થઈને આત્મસ્વભાવને કારણરૂપે ઉપાદાન કરીને સ્વયં પરિણમતા કેવલજ્ઞાનમય ઉપયોગથી પરિણમન કરીને અનંત સુખી થયે

આ જીવનમાં સમ્યગ્જ્ઞાન [પ્રાપ્ત કરવાનો] પ્રયત્ન કરવો તે શ્રેષ્ઠ વ્યવસાય છે સર્વ જ્ઞાતા (જ્ઞાની) આત્માઓએ સંસાર દેહથી વિરક્ત થઈને આત્મામાં સ્થિતથવા માટે જ્ઞાતા તથા દ્રષ્ટા બની રહેવા માટે પુરૂષાર્થ કરવો જોઈએ

અધ્યાત્મ યોગી ન્યાયતીર્થ પુજ્ય શ્રી મનોહરજીવર્ણી

"સહજાનંદ" મહારાજ

દ્વારા પ્રણીત

"ગુણસ્થાન દર્પણ સમાપ્ત"

ગુણસ્થાન દર્પણના રચયિતા અધ્યાત્મયોગી ન્યાય તીર્થ પૂજ્ય મનોહરજી વર્ણી 'શ્રીમત્સહજાનંદ' મહારાજની સ્વઆત્માની વાતચિત

હે આ આત્મા, તું કોણ છું, વિચાર? જ્ઞાન મય પદાર્થ તારો, આ દ્રવ્ય [પદાર્થો] ની સાથે કોઇ યથાર્થ સબંધ છે? નહિ, નહિ કોઇપણ સબંધ નથી. કેમ નથી? કારણ કોઈ કોઈનું કંઇ પણ પરિણમન કરી શકતું નથી હું જ્ઞાનમય આત્મા છું સ્વયં છું તેથી અનાદિથી છું હું કોઇ દિવસ ઉત્પન્ન થયાં હોઉં અને પહેલાં ન હતો એ વત નથાં ન હતો તો પછી હોઈ પણ શકતો નથી.

હવે ધ્યાન આપ આ નર જન્મ પહેલાં તું હતો જ. શું હતો? અનંત કાલ તો નિગોદિયા એકેન્દ્રિય જીવમાં ત્યાં તને શું વીત્યું? એક સેકન્ડમાં ૨૩ વખત પેદા થયો અને મર્યો જીભ, નાક, આંખ, કાન, મન તો હતું જ નહિ ફક્ત શરીર હતું જ્ઞાનની દૃષ્ટિથી જુઓ તો તું જડ હતો. મહાસંકલેશ તારી તેવી બુરી દશા જેવી બીજી કોઇ બુરી દશા નહિ સુયોગ પ્રાપ્ત થયો ત્યારે તું તે દુર્દશામાંથી બહાર નિકળો

પૃથ્વી થયો તો તેને ખોદવામાં આવી તેમાં તું ખોદાઇ ગયો કુટાઇ ગયો બાળ્યો ગયો અને મુદ્ગરથી ફોડાઇ ગયો જળકણ તું થયો ત્યારે ઉકાળવામાં આવ્યો ઢોળી દેવામાં આવ્યો ગરમ [illegible] ઉપર નાખવામાં આવ્યો અગ્નિ થયો ત્યારે પાણીથી, ગખ્થ, ધૂળથી બુઝાવી દેવામાં આવ્યો દાટી દેવામાં આવ્યો. વાયુ થયો ત્યારે પંખાથી વિજળીઓથી મારી [illegible] રબર આદિમાં પૂરવામાં આવ્યો.

જ્યારે તું ઝાડ, ફળ, પાન બન્યો ત્યારે તને કાપવામાં આવ્યો

પેટમાં આવ્યો કોરવામાં આવ્યો શૂળવવામાં આવ્યો હું કીડો પણ બન્યો અને માખ, વીંછી વિગેરે પણ બન્યો બતાવ કોણ ત્યારે તારું રક્ષણ કરી શક્યું ! રક્ષણ તો દૂર રહ્યું પણ દંડાઓ નાખી-નાખી [અંગ-બંગીને] મારી નાખવામાં આવ્યો પથ્થરોથી, જોડાઓથી ખરી ભોથી દબાઇ ગયો અને મારો ગયો સુઅર [ડુક્કર] ને કરતાં-કરતાં બરી બોલાને મારી નાખવામાં આવે છે. અને કંઇકને તો જીવતાંજ આગમાં હોમે છે

આ બોલ હોયની કથા નથી તારી જે આ દશા કેમ થઇ? મોહ વધાર્યો, કરવે કર્યો આશા પીસાના વિષયોની ધુન રહી જાત જાતના કર્મ બાંધ્યાં, મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન, અસંયમ સેવન કર્યા પછી કઠણાઇથી કંઇ પુણ્યોથી આ મનુષ્ય જન્મ મળ્યો ત્યારે અહિં મોહરાગ દ્વેષ, વિષય કષાયની વાત રહી [એટલે આ વિષયોમાં હું ફસાઇ રહ્યો] એટલે હું મનુષ્ય જન્મ્યો ન જન્મ્યા બરાબર થયું.

કદી એવું પણ બન્યું કે તે દેવ થઇને અથવા રાજા મહારાજા, ધન પતિ શેઠીને સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી પરંતુ તો આ બધી સંપદ એતો ક્ષણભંગુર હતી અને કર્મ ઉદય કરનાર કારણ હતી એટલું દેવ થઇ પણ મરીને ઝાડીને પણ થયું તો હવે તે શું મેળવ્યું ! કંઇ નહિ જેમાં કંઇ હતા તેમાં બધું ભરમમાં રાખીને, હું કેમ તારી ચેત ? ખરી બુદ્ધિ કરી ક્યારે છું ! હે આત્મ, હું સ્વભાવથી જ્ઞાનમય છું પ્રભુ છું સ્વતંત્ર છું ભિન્ન પરમાત્મા ? જાણનો છું શું કરી રહ્યો છું છો, પ્રભુ, તારા સ્વરૂપમાં રમણ કર હું એકલો છું હું એકલોજ પુણ્ય પાપ કરું છું અને એકલોજ પુણ્ય અને પાપને ભોગવું-છું. હું એકલોજ શુદ્ધ સ્વરૂપની ભાવના કરું હું એકલો જ મોક્ષ થઇ જવાશ